

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy
v Praze

Katedra sociální práce
Obor: sociální práce
Školní rok 2007/08
denní studium

Petra Verdis

SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY STŘEDOČESKÉHO
A KRÁLOVEHRADECKÉHO KRAJE, JEJICH VÝVOJ,
CHARAKTERISTIKY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ A MOŽNÉ MODELY
SOCIÁLNÍ PRÁCE V TĚCHTO LOKALITÁCH

Social Exclusion in Central - Bohemia Region
and Hradec Kralove Region, its Evolution,
Characteristics and Possible Models
of Social Work in These Areas

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Oldřich Matoušek

Oponent diplomové práce: Ing. Petr Víšek

Datum obhájení:

Výsledek obhajoby:

P r o h l a š u j i,

že jsem tuto diplomovou práci vypracovala
samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem
použila.

V Praze dne 21. června 2008

.....
podpis diplomanta

Obsah

---

1. Úvod	4
2. Vnější a vnitřní příčiny sociálního vyloučení a jeho mechanismy	8
3. Konkrétní sociálně vyloučené lokality Středočeského a Královehradeckého kraje	13
Libčice nad Vltavou („Kolonka“)	13
Ledce („Statek“)	18
Hostivice - Břve („Tábor“)	23
4. Faktory ovlivňující vývoj a podobu terénní sociální práce ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách	26
4.1. Sociální práce se sociálně vyloučenými	26
4.2. Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Libčice nad Vltavou („Kolonka“)	29
4.3. Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Ledce („Statek“)	36
4.4. Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Hostivice - Břve („Tábor“)	42
5. Kazuistiky a sanační plány	47
5.1. Kazuistika a sanační plán č.1	47
5.2. Kazuistika a sanační plán č.2	56
5.3. Kazuistika a sanační plán č.3	64
6. Závěr	67
7. Použitá literatura	71
8. Přílohová část	75

1. Úvod

V roce 2003, kdy jsem nastoupila jako terénní sociální pracovník do Poradny pro občanství, občanská a lidská práva, se pojem sociální vyloučení zvolna dostával do povědomí české odborné i laické veřejnosti. Poprvé se koncept sociálního vyloučení objevil ve Francii na začátku 70. let minulého století, postupně získával pojem na popularitě i v ostatních zemích Evropy a v 90. letech se stal součástí sociální politiky Evropské unie. Je to pojem, který se stal běžnou součástí této problematiky a to i z důvodu, že je vlastně doslovný, což může v samém důsledku vést k nepřesnému výkladu a k omylům. Důvodem je i to, „že termín sociálního vyloučení není vykládán jednoznačně a má mnohé interpretace (což je ovšem příznačné pro sociální vědy všeobecně). Různé významy jsou tomuto konceptu přikládány v různých národních kontextech a společenských perspektivách.“ (Navrátil, 2003: 30,31)

Proto hned na úvod stručná a výstižná definice sociálního vyloučení, která je v souladu s obsahem této práce: „**Sociální vyloučení** je proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy, často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti. Sociální vyloučení je devastující jak pro skupinu, která je jím postižena, tak pro společnost, v níž k němu dochází. Zatímco pro sociálně vyloučenou skupinu tento stav znamená nejhorší životní podmínky, pro zbytek společnosti je pak existence sociálně vyloučené skupiny jednak důkazem její neúčinné solidarity (což z dlouhodobého hlediska posiluje společenský cynismus), jednak také potenciálním ohrožením výbušnou situací (která vzniká vždy, když jsou určité skupiny obyvatel vystaveny mimořádně špatným životním poměrům).“ (Navrátil, 2003:34,35)

Terénní sociální práce je zde náročná především z toho důvodu, že obyvatelé těchto sociálně vyloučených lokalit se od zbytku populace liší primárně a zejména sdíleným hodnotovým systémem a životními strategiemi. Myslím, že je to problém velmi aktuální. Většina měst a veřejných institucí se potýká více či méně s otázkou, jak přistupovat a řešit tyto lokality. Naprosto zásadní je také to, že většinu obyvatel sociálně vyloučených lokalit tvoří v České republice Romové. S ohledem na mé konkrétní zkušenosti z praxe, jsem se v této práci teoreticky opřela o pohled, který naznačuje např. výzkum katedry

antropologie Fakulty humanitních studií Západočeské univerzity v Plzni s názvem *Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit*, jehož závěry byly předloženy v roce 2005, autory jsou Tomáš Hirt a Marek Jakoubek, ti se pokusili o posun od dosud standardní etnické optiky k optice sociálně-ekonomické: „Dotyčné projevy nejsou „přirozenou“ výbavou „romské“ populace, jak je zvykem usuzovat, ale výsledkem adaptace na podmínky materiální chudoby v prostředí industriální společnosti. Lidé, kteří se ocitli v prostředí sociálního vyloučení si za účelem snazšího přežití v této situaci vytváří specifický integrovaný systém hodnot a norem. Sociálně, symbolicky či prostorově vyloučené enklávy obývané převážně tzv. Romskou populací vznikají často na základě vnějších faktorů, jejichž nedílnou součástí jsou i institucionální aktivity uskutečňované z pozic místní samosprávy“ (Hirt, Jakoubek, 2005: 2).

Práci ovlivnilo ohraničení dané projektem, v rámci kterého jsem vykonávala terénní sociální práci. Projekt Sanace rodin, který je určen pro rodiny, jejichž děti jsou umístěny v ústavní výchově nebo jim takové umístění hrozí. Projekt existuje nadále a dle mého názoru ve stále stejné formě. Chci jen načrtnout mé možnosti a roli terénního sociálního pracovníka v rámci tohoto projektu, protože téma této práce vzniklo v přímé souvislosti s tímto projektem. Děti z rodin, pro které byl projekt sanace rodin vytvořen, jsou ve vzrůstající míře odebírány z rodin a umísťovány do ústavních zařízení z důvodů nezajištěného bydlení, problematické komunikace rodin se školou a s orgány státní správy a samosprávy, z důvodů odsouzení rodičů k výkonu trestu odnětí svobody nebo jejich vzetí do vazby nebo nezletilosti rodičů, aniž by byly zvažovány nebo realizovány alternativní možnosti řešení těchto problémů rodin. Rodiny nejsou schopny děti získat zpět ani poté, kdy se jejich situace znormalizuje, většinou proto, že nemají potřebné schopnosti a znalosti ohledně jednání se státními orgány, orgány samosprávy a soudy. Existuje mnoho definic sanace rodiny, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva definuje sanaci rodin takto (viz webové stránky):

„Sanace rodiny jsou aktivity směřující k zachování nebo obnovení funkcí rodiny v domácnostech uživatelů (klientů) za pomoci profesionála pomáhající profese. Sanace je chápána spíše jako práce s rodinami dětí zanedbávajícími, či rodinami sociálně vyloučenými. Sanace zapadá do mezinárodního kontextu SPOD (sociálně právní ochrany dětí, dále jen SPOD), především dle Úmluvy je rodina základní jednotkou společnosti a přirozeným prostředím pro růst a blaho všech členů, především dětí. Rodina musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Úmluva dále klade důraz na období rané péče a jednoznačně zdůrazňuje rodičovství biologické – vyžaduje jeho respektování. Toto jsou zároveň základní znaky sanace rodin.“

Konkrétně se klientům v rámci projektu nabízí sociální a právní poradenství, terénní asistence, mediace, vyjednávání a služba domácí příprava dětí (která probíhá za pomoci sítě dobrovolníků) a zahrnuje doučování dětí, motivace k lepší docházce do školy, zajišťování volnočasových aktivit. Rodiče, kteří zneužívali nebo týrali svoje děti se tohoto projektu nemohou účastnit. Organizace má pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva v roce 2004 rozšířila své služby dotýkající se projektu Sanace rodin o projekty „Místo, kde už nechci bydlet“ a „Lokalitky“. Podrobněji se jim věnuji v subkapitole „Sociální práce se soc. vyloučenými“. Projekty reagovaly na zkušenosti ze sociálně vyloučených lokalit a u obou byla partnerem organizace Člověk v tísni, o.p.s. Spolupráce s organizací Člověk v tísni, o.p.s. vyvrcholila dalším projektem s názvem „Všichni jsme lidé“, ze které vznikla vlastní projektová publikace „Sociální diskriminace pod lupou“.

Jak už název napovídá, má práce se zaměřila na konkrétní vyloučené komunity (dvě ve Středočeském kraji a jednu v kraji Královehradeckém). Soustředila jsem se na charakteristiky sociálního vyloučení, na vznik a jejich vývoj, míru sociálního vyloučení a možné modely sociální práce v těchto komunitách. Využila jsem výstupy ze své praxe terénního sociálního pracovníka v letech 2003/2004, dále pak interní materiály a zprávy Poradny pro občanství, občanská a lidská práva, na kterých jsem se podílela. Dalším významným informačním zdrojem byla zpráva o projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ a spolu s ní i podrobná interaktivní mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených lokalit v České republice (jsou zde popsány Libčice nad Vltavou a Ledce), obě práce byly realizovány společností GAC, s.r.o v období 1.11.2005 – 15.8.2006. Naprosto zásadní vliv měly na práci webové stránky a materiály Člověka v tísni, o.p.s. – společnosti při České televizi: konkrétně Programy sociální intervence a projekt Polis. U lokality Libčice nad Vltavou vznikl díky spolupráci organizace Člověk v tísni, o.p.s. a místní samosprávy Komunitní plán sociálních služeb (2007/2008), který je spolufinancován Evropskou unií. I ten byl mým informačním zdrojem.

Hned v úvodu cítím povinnost připojit se k autorům prací, kteří vcelku jasně zpochybňují jednoznačnost pojmů např.: (romská) etnicita, (romský) původ, romství atd. (Moravec, 2006: 3-10) Navrhuje následující rozlišení toho, co vlastně říkáme, když mluvíme o Romech:

- Romové, jako nositelé romské kultury. (Slovo kultura zde používáme, tak jak je používáno ve společenských vědách, nikoli ve významu uměnovědním). Romem je tu míněn ten, kdo si osvojil a praktikuje určitý komplexní integrovaný systém hodnot, norem, principů sociální organizace, způsobů řešení

problémů atd. Systém, který identifikujeme jako romskou kulturu.

- Romové ve smyslu sebeidentifikace. Romem je ten, kdo se za Roma považuje. Ale ne všichni, kteří o sobě vědí, že jsou Romové, se hlásí k romské národnosti, k romskému národu. Řekne-li tedy někdo, že je Rom, případně Cigán (někteří „Romové“ - uvozovky jsou zde nutné - pro svou identifikaci slovo „Rom“ nepoužívají, nebo ho výslovně odmítají). Může to znamenat mnoho různých věcí, a chceme-li vědět, co přesně, musíme se jich zeptat.
- Rom jako charakteristika z vnějšku. Romem je zde ten, kdo je za Roma považován, významnou částí svého okolí. Protože většina lidí neuvažuje o druhých v kategoriích kultury nebo zvolené identity, jsou lidé identifikováni druhými jako Romové obvykle na základě jakéhosi typického vzhledu. Pro kulturologa, sociálního pracovníka nebo tvůrce sociální politiky by tato kategorie měla být relevantní právě jen proto, že ji lidé používají, čímž se stává reálnou. Této tematice se také věnuje např. Marek Jakoubek v knize Romové - konec (ne)jednoho mýtu.

Hlavním předmětem zájmu této práce budou Romové, kteří se ocitli v situaci sociálního vyloučení.

Práce především podrobně popíše vybrané lokality, které jsou naprosto odlišné ve většině znacích, dále pak vývoj a modely terénní sociální práce s ohledem na projekt Sanace rodin, ale také v souvislosti spolupráce s místní samosprávou. Své místo tu mají také 3 kazuistiky rodin a jejich sanační plány (jedna z každé lokality). Práce je založena na výsledcích kvalitativního terénního šetření, data byla získána prostřednictvím nestrukturovaných rozhovorů se zástupci státní správy, místních samospráv, pracovníky neziskových organizací a v neposlední řadě se samotnými aktéry sociálního vyloučení. Vzhledem k počtu lokalit jsou platná jen pro tyto specifické lokality a metody terénní sociální práce. Hlavním cílem této práce je ukázat na konkrétních a skutečných sociálně vyloučených lokalitách možnosti, vývoj a výsledky terénní sociální práce s pozitivními i negativními dopady a dále pak možnosti spolupráce s místní samosprávou, která má svá specifika a odvíjí se od mnoha hledisek.

2. Vnější a vnitřní příčiny sociálního vyloučení a jeho mechanismy

Pro možnost popsat podrobně a výstižně sociálně vyloučenou lokalitu je potřeba vedle definic či statistických dat znát proces tohoto vylučování „na okraj společnosti“. Stála jsem před otázkou, který z modelů si pro tento popis vybrat. Vybrala jsem ten, který se opírá o praxi v sociálně vyloučených lokalitách v České republice, a dle mého názoru je velmi výstižný a jednoznačný. Je uveden v publikaci „Kdo drží černého Petra“, kterou vydala organizace Člověk v tísni, popisující sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem. Proto zde uvádím část, která se výše zmíněným zabývá, ale bez uvedených příkladů. Konkrétní příklady s textem souvisejícím, uvedu v následujících kapitolách.

K pochopení všech souvislostí sociálního vyloučení, vzájemné provázanosti jednotlivých aspektů i vzájemného posilování začarovaného kruhu exkluze nám poslouží následující schéma:

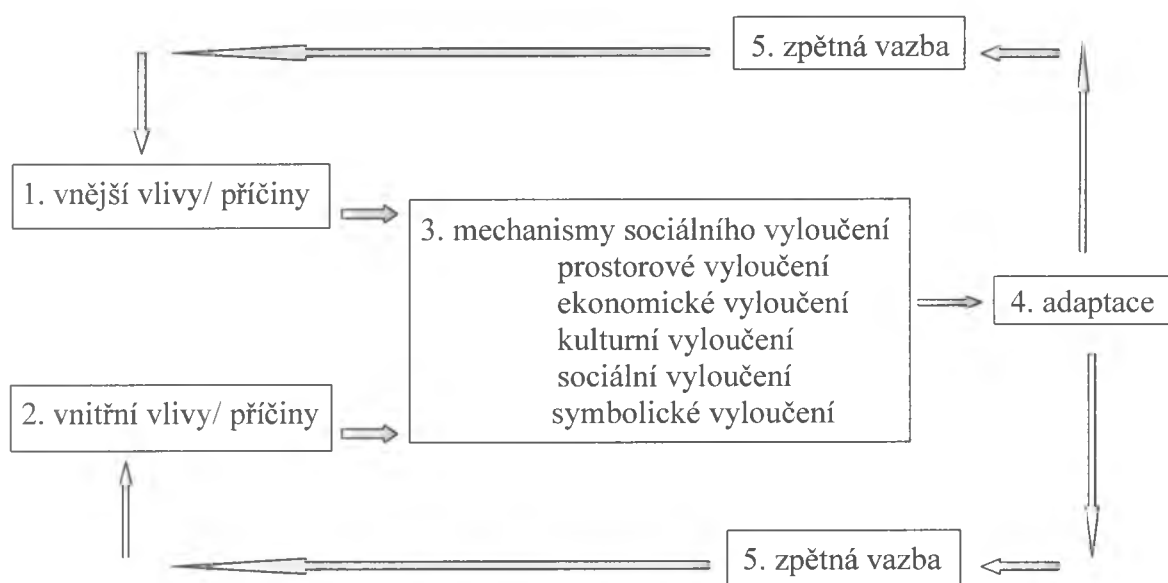

Schéma č.1, (viz Kdo drží černého Petra, kolektiv autorů, 2007: 7)

Vnější vlivy/příčiny sociálního vyloučení jsou takové jevy, které jsou mimo dosah a kontrolu vyloučených osob. Takové vlivy nemohou sociálně vyloučení lidé ovlivnit vlastním jednáním, či tak mohou činit jen obtížně. Vnější příčiny jsou dány širšími společenskými podmínkami nebo vyplývají z jednání lidí, kteří se nacházejí vně sociálního vyloučení. Do této oblasti patří především: trh práce a jeho charakter, bytová politika státní správy a místní samosprávy, sociální politika státu, praxe místních samospráv ve vztahu k sociální oblasti, diskriminace či stigmatizace některých jedinců na základě charakteristik jako rasa, etnicita, národnost, sociální status apod.

Vnitřní vlivy/příčiny sociálního vyloučení jsou takové jevy, které jsou důsledkem jednání konkrétních lidí, jichž se sociální vyloučení týká. Ti mohou svým jednáním vlastní situaci sociálního vyloučení přímo způsobovat, anebo posilovat její stávající existenci. Třebaže se jedná o příčiny individuální, jsou povětšinou důsledkem příčin vnějších. Jsou to například:

- ztráta pracovních návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti,
- dlouhodobá neschopnost hospodařit s penězi a dostát svým finančním závazkům,
- orientace na okamžité uspokojení potřeb, které jasně vyplývá z dlouhodobé frustrace,
- apatie a nízká motivace k řešení vlastních problémů atd.

Mechanismům sociálního vyloučení jsou vlastní způsoby vytěsňování osob a skupin na okraj společnosti. Tyto mechanismy se projevují v různých oblastech života vyloučených osob. Jsou to:

- prostorové vyloučení
- ekonomické vyloučení
- kulturní vyloučení
- sociální vyloučení v užším smyslu
- symbolické vyloučení

Prostorové vyloučení je nejzřetelnějším projevem sociální exkluze. Sociálně vyloučené osoby, obvykle žijí v lokalitách, které se vyznačují nízkou kvalitou bydlení. Tyto lokality mohou mít podobu městské části, ulice anebo jednoho či více objektů. Tyto lokality jsou odborníky označovány jako ghetta, sociálně vyloučené lokality či nepřesně (chudinské, etnické) enklávy. Místní samosprávy tyto lokality nazývají „objekty pro nepřízpůsobivé občany“, „byty pro neplatiče“, „holobyty“, či v lepším případě „byty pro sociálně slabé občany“. Média a veřejnost pak o těchto lokalitách mluví jako o „domech hrůzy“, „Bronxu“, „Mexiku“ apod. Ve většině případů se v těchto lokalitách lidé ocitají nedobrovolně, a to v důsledku zamýšleného nebo nezamýšleného jednání místní samosprávy či v důsledku ostatních faktorů sociálního vyloučení (zejména v důsledku vyloučení ekonomického). Je nutné upozornit na to, že život ve vyloučené lokalitě přináší vyšší ekonomickou zátěž pro samotné obyvatele, ale ve svých důsledcích i pro místní samosprávu a státní správu. Existence vyloučených je dražší pro všechny, kdo se na jejím vzniku a „provozu“ podílejí. Zároveň zde dochází ke koncentraci vnějších a vnitřních příčin sociálního vyloučení, jejímž následkem je posilování a reprodukce vyloučení jednotlivých osob.

Ekonomické vyloučení se projevuje uzavřením přístupu na primární, ale i sekundární trh práce, chudobou a následným uzavřením životních šancí. Na situaci ekonomického vyloučení, která znamená ztížený nebo zamezený přístup k finančním zdrojům, lidé reagují tak, aby dokázali sehnat alespoň minimální prostředky nutné k uspokojení základních životních potřeb. Jejich chování je adaptací na situaci, ve které se ocitli.

Adaptací na ekonomické vyloučení je orientace na sféru černé ekonomiky, černého trhu práce a závislost na sociálních dávkách. Uzavření přístupu na trh práce přitom nemusí být jen důsledek diskriminace či nedostatku pracovních nabídek (vnější příčiny sociálního vyloučení), ale též vysoké zadluženosti či ztráty pracovních návyků (vnitřní příčiny). Naprosto zásadně patří do této problematiky zadlužení, lépe řečeno předlužení, které je jedním z nejčastějších problémů sociálně vyloučených osob. Právě tyto problémy tvoří velkou část zakázek sociálních pracovníků. Nelze přijímat názor, že problém zadluženosti je čistě individuální záležitostí dlužníka, neboť se v tomto jedná o velmi nebezpečný společenský jev s dalekosáhlými následky. Dluhy jsou častou příčinou vyloučení a zároveň znemožňují jakoukoli snahu o integraci sociálně znevýhodněných zpět do společnosti. Velmi často se přitom jedná o dluhy, které dosahují desetitisícových částek u osob, jejichž jediným legálním zdrojem příjmů jsou dávky hmotné nouze a státní sociální podpory. Dluhy, se kterými se lze u sociálně vyloučených osob setkat, můžeme rozdělit do pěti skupin:

- 1) dluhy způsobené neplacením nájemného a služeb
- 2) dluhy na pokutách u MHD
- 3) dluhy na zdravotním pojištění
- 4) dluhy u poskytovatelů spotřebitelských půjček a úvěrů
- 5) pohledávky u telefonních operátorů *

Kulturní vyloučení: kulturním vyloučením je zpravidla míněn omezený přístup ke vzdělání a znalostem, které jsou většinou společností uznávány a ceněny. Odborně se hovoří o vyloučení ze sdílení kulturního kapitálu společnosti. Omezení přístupu ke vzdělání je opět způsobeno kombinací vnějších a vnitřních příčin. Vnějšími příčinami je například praxe umísťování dětí z „problémových romských“ rodin do speciálních škol (v minulosti do zvláštních škol), kde získávají méně kvalitní vzdělání než zbytek jejich vrstevníků. Vnitřními příčinami jsou zde například nízké vzdělání rodičů, kteří nechápou souvislost mezi vzděláním a životním úspěchem, a své děti dostatečně nemotivují ke školní docházce a úspěšnosti.

Sociální vyloučení (v užším smyslu) se rozumí fakt, že společenské styky sociálně vyloučených lidí se omezují na kontakty s lidmi, kteří se nacházejí ve stejném postavení jako oni, i počet těchto kontaktů je zpravidla nižší, než počet kontaktů průměrného jedince z většinové společnosti. Obdobně jako v případě kulturního vyloučení hovoří odborníci o vyloučení ze sdílení sociálního kapitálu společnosti.

Symbolické vyloučení se odehrává i v rovině významů a charakteristik, které jsou k vyloučeným osobám přisuzovány

---

* Velmi důkladně se tématu věnuje nová kampaň Člověka v tísni s názvem „Spotřebitelský údel“, který má upozornit na problém předluženosti občanů s nízkými příjmy. Řada informací je dostupná na <http://www.spotrebitelskyudel.cz>

většinovou populací. Tito lidé jsou paušálně označováni jako „neplatiči“, nepřizpůsobiví občané“ a mnohdy ještě hůře. Ačkoli tato označení ve skutečnosti nemusí být pravdivá, ve svých důsledcích se pravdivými stávají, neboť je s těmito lidmi jako s „neplatiči“ či „nepřizpůsobivými“ zacházeno. Symbolickým vyloučením rozumíme také stigmatizaci na základě sociálního statusu jedince (nezaměstnanost, bydliště atp.) či etnicity.

Adaptace: zjednodušeně řečeno, rozumíme pod pojmem adaptace přizpůsobení se jedince situaci sociálního vyloučení, ve které se nachází. Reakce na specifické podmínky života na okraji společnosti se nutně projevuje určitými vzorci jednání, které mohou být v rozporu s normami a hodnotami většinové společnosti a jako takové jsou většinou nahlíženy negativně. Tyto vzorce jednání lze tedy označit jako „maladaptivní“, což znamená, že jsou funkční pouze v podmínkách sociálního vyloučení a nejsou použitelné ve většinové společnosti. V důsledku adaptace na soc. vyloučení, si lidé osvojují návyky a životní vzorce, které znemožňují uspět ve většinové společnosti, a zpětně tak posilují a reprodukují stav vyloučení. Odlišné přitom mohou být i ty vzorce jednání, které nejsou reakcí na specifické podmínky sociálního vyloučení, ale souvisejí s nimi. Jsou většinou důsledkem uzavření cest ke standardním způsobům řešení některých problémů, se kterými se setkávají jak osoby ohrožené sociálním vyloučením, tak širší společnost. Někteří odborníci se domnívají, že způsoby adaptace na podmínky sociálního vyloučení jsou natolik specifické a komplexní, že zakládají vlastní subkulturu. Tato subkultura pak bývá nazývána jako kultura chudoby či kultura segregace, vyloučení atp. Existence této subkultury může být přitom samotnou příčinou sociálního vyloučení.

Zpětná vazba a její princip je na základě výše uvedeného zřejmý. Způsoby adaptace na podmínky sociálního vyloučení zpětně ovlivňují a utvrzují stávající příčiny sociálního vyloučení či vyvolávají příčiny nové. Sociální vytěšňování je tedy nutno chápat jako cyklický a dynamický proces. Laicky bychom sociální vyloučení mohli nazvat „začarovaným kruhem“. Způsoby, kterými se vyloučené osoby snaží řešit svou neblahou situaci, tuto situaci prohlubují. To, že se termín sociálního vyloučení začal objevovat teprve nedávno, samozřejmě neznamená, že by dříve tato problematika neexistovala, jen byla nazývána jinými jmény a nabízela jiné pohledy a jiné vysvětlení. Oblíbenost tohoto konceptu spočívá v tom, že splňuje požadavky vyplývající z charakteru současné společnosti:

- je komplexní - zahrnuje v sobě jak příčiny, tak jejich působení a důsledky vytěšňování lidí mimo většinovou společnost nebo na její okraj,
- vystihuje vícerozměrnou povahu příčin a mechanismů vytěšňování,
- neklade důraz jen na materiální či finanční nedostatek,
- je politicky korektní a důvody vyloučení nespátňuje

v individuálních charakteristikách jedinců či v jejich skupinové identitě, založené na etnicitě, národnosti či rase.

(Kdo drží černého Petra, kolektiv autorů, 2007: 7-16)

3. Konkrétní sociálně vyloučené lokality Středočeského a Královehradeckého kraje

---

3.1. Libčice nad Vltavou („Kolonka“)

Popis území: Libčice nad Vltavou jsou malým městem ve Středočeském kraji, v okrese Praha – západ. Leží zhruba 20 km severozápadně od hlavního města Prahy a 6 km jihovýchodně od Kralup nad Vltavou. Geograficky je situováno v hlubokém údolí na levém břehu řeky Vltavy, lemovaném výraznými skalními masivy. Území bylo osídleno již od pravěku, kdy je zdokumentováno osídlení z doby neolitické. Nynější obec vznikla roku 1924, kdy se spojily tři dosud samostatné vsi – Libčice, Chýnov a Letky. K povýšení na město došlo roku 1948. Město je součástí mikroregionu „Od Okoře k Vltavě“, který vznikl v roce 2000 a má zpracovaný integrovaný rozvojový plán, který mapuje potřeby budoucího rozvoje a obsahuje jednotlivé projekty.

Popis sociálně vyloučené lokality, její vznik a vývoj:
V Libčicích nad Vltavou se nacházejí dvě sociálně vyloučené lokality „Kolonka“ a „Kočičina“. Já se budu podrobněji věnovat jen lokalitě „Kolonka“. Lokalita „Kolonka“ se nachází na rozhraní Libčic nad Vltavou a Libčic – Letky. Z jedné strany je sevřena vlakovými kolejemi a šroubárnou, z druhé strany Leteckou ulicí. Jedná se o tři pavlačové domy (každý po dvaceti bytech, o velikosti 1+1, výjimečně 2+1, většinou 4. kategorie, několik bytů 3. kategorie. Několik uvolněných bytů zůstávalo neobsazeno jako rezerva pro případné „neplatiče“. Počet lidí v jedné bytové jednotce se pohybuje od jednoho obyvatele až po mnohočetné rodiny – nejčastěji 6-tí a více členné. Typické je soužití rodičů a starších dětí (někdy i s jejich partnery a dětmi). Zpráva o projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ označuje vznik této lokality jako kombinaci dlouhodobé existence a řízeného sestěhování. Dříve objekty sloužily jako bytovky pro zaměstnance místní šroubárny a prý byly dokonce „chloubou města“. Na začátku sedmdesátých let minulého století měla tato továrna nedostatek pracovních sil a tento problém se rozhodla řešit přesídlením romských rodin z osad na Slovensku. Stěhovaly se celé velké rodiny z prostředí, které bez nadsázky lze označit jako po všech stránkách zaostálé. Přesídlení a vytržení z přirozeného prostředí představovalo pro příslušníky komunity šok, ačkoliv prostředí do kterého přišli bylo sociálně, ekonomicky i kulturně podstatně vyspělejší než původní. Jednalo se o slovenské Romy, ve většině případů bez vzdělání. Řada z nich neuměla číst ani psát. Všichni tito lidé zde dostali „zdarma“ práci i bydlení. Nemuseli na to vynaložit žádné úsilí a z toho přirozeného důvodu si toho, ne vždy, dokázali vážit.

Na začátku 90. let minulého století většina obyvatel Kolonky v rozbíhajícím se tržním hospodářství nebyla schopna úspěšně obstát na trhu pracovních sil. Rozpad Československé federace způsobil, že téměř všichni obyvatelé Kolonky se přes noc stali cizinci, kteří nebyli schopni si několik let po rozpadu státu vyřídit občanství ČR – zejména proto, že nedokázali překonat objektivně existující byrokratické a finanční bariéry. V tomto období řada z nich přišla nejen o práci, ale někdy i o své děti, které byly umístěny do dětských domovů. Mnoho rodin se zadlužilo, zejména na nájemném a službách spojených s bydlením, a tyto dluhy nesplatily. Nebyly identifikovány příklady migrace mimo lokalitu. V roce 2003 se navíc do „Kolonky“ přistěhovali z nedalekého Kladna další lidé. Mezi sociálně problémovými jevy v této lokalitě jsou významně zastoupeny krádeže. Ojedinele se zde objevuje narkomanie, gamblerství a alkoholismus. V lokalitě se také objevuje dětská práce, starší školou povinné děti si jezdí přivydělávat do Prahy, uklízí ulice apod.

Dále zde uvedu několik statistických dat, které jsou důležité k dokreslení popisu této sociálně vyloučené lokality, a které uvádí interaktivní mapa sociálně vyloučených lokalit, vytvořená vedle již výše zmíněné Analýzy sociálně vyloučených lokalit.

Počet obyvatel lokality:

Celkový počet obyvatel obce	3233
Odhad počtu obyvatel lokality	101 – 150

Odhad věkové struktury obyvatel lokality:

Do 15 let	62 %
Od 16 do 60 let	23 %
Nad 61 let	15 %

Prostorové vyloučení lokality „Kolonka“: faktické vyloučení zde není. „Kolonka“ je součástí běžné zástavby, není na okraji, nachází se v podstatě v centru města. „Kolonka“ naplňuje pojem sociálně vyloučené lokality nízkou kvalitou bydlení. A to především pavlačový dům nejblíže hlavní ulici, ten je ve skutečně havarijním stavu. Je zde plíseň, rozbité dveře od jednotlivých bytů i společných sociálních zařízení, narušená statika domu, narušená střecha a okapy. Ve většině bytů není zavedena voda ani plyn, údržba je dlouhodobě zanedbána, voda je zavedena do společných prostor domu, prádelna a společné záchody jsou napojeny na kanalizaci. Několik rodin si vybudovalo koupelny na vlastní náklady. Topení je na tuhá paliva nebo elektrické přímotopy. Stav ostatních domů je nepatrně lepší. Jeden z domů je stále v majetku šroubárny a v nedávné době byl rekonstruován. Dva domy jsou v majetku obce, která je nechává

spravovat realitní firmou. Tím, že je zde více subjektů, které „rozhodují“ o těchto domech, je situace nepřehledná.

Ekonomické vyloučení lokality „Kolonka“: zde opět využiji statistiku interaktivní mapy sociálně vyloučených lokalit a Komunitního plánu sociálních služeb města Libčice nad Vltavou. Zabezpečení obživy: většina obyvatel je a byla závislá na sociálních dávkách. Někteří příležitostně legálně pracují, většinou se jedná o občasné brigády (obchodní sklady) nebo výkopové a stavební práce. Někteří si také příležitostně přivydělávají prací „načerno“. Rozšířený je sběr železa a barevných kovů.

Celková míra nezaměstnanosti v obci	3,8%
Odhad míry nezaměstnanosti obyvatel lokality	98 %

(Komunitní plán sociálních služeb města Libčice nad Vltavou, 2007/2008: 37) „Na první pohled tvoří homogenní skupinu, při podrobnějším zkoumání je zřejmá stratifikace společenství a různá sociální úroveň. Jsou pozorovány snahy o vydělení ze společenství zejména u těch obyvatel, kteří nejsou zadlužení, pracují a jejich děti mají slušné školní výsledky.“

V rámci mé terénní práce jsem poznala, že rozdíly v jednotlivých domácnostech byly opravdu velké. Někteří klienti měli nedostatek oblečení, jídla, neměli dostatek finančních prostředků na jízdné či školní pomůcky. V jiných rodinách byl srovnatelný materiální standart jako v majoritních rodinách. Čistě orientační jsou moje čísla ohledně zadlužení. Přibližně 2/3 mých klientů měla dluhy na zdravotním pojištění, přibližně polovina z nich měla dluhy způsobené neplacením nájemného a služeb. Lichva se v lokalitě nevyskytuje. V době mého působení Úřad práce nabízel městu, aby alespoň někteří nezaměstnaní vykonávali veřejně prospěšné práce, které by se mohli provádět přímo v kolonii – například údržba bytového fondu, úklid, svoz odpadků, atd. Město tehdy tvrdilo, že to nelze, protože by to zatížilo administrativu městského úřadu. Tento stav ani argumentace nebyl vyhovující.

Kulturní vyloučení lokality „Kolonka“:

Odhad vzdělanostní struktury:

Maximálně základní	99 %	Vyskytuje se problém negramotnosti.
Střední bez maturity	1 %	
Střední s maturitou a vyšší	0 %	

V místě je mateřská škola, která je čtyřtřídní, s celkovou kapacitou 92 dětí. Ve třech odděleních je skupina stejného věku, v jednom oddělení je věkově smíšená skupina dětí, do které jsou zpravidla umísťováni sourozenci. Z mé zkušenosti, obyvatelé „Kolonky“ necítili potřebu umísťovat děti do MŠ, částečně to souvisí s tím, že předškolní výchova není ze zákona povinná

a jejím neplněním rodina nepřichází o sociální dávky, jak je tomu u povinné školní docházky. V případě zájmu, kterého jsem byla také svědkem, je velice složité dítě do školky dostat. Šance je většinou až na opravdu poslední rok před povinnou školní docházkou. Školka bývá kapacitně naplněna. Problémem bývá pro rodiny ze sociálně vyloučených lokalit měsíční školné a hrazení obědů, další překážkou je schopnost rodičů zjistit datum zápisu do školky a účast na něm.

Dále je zde základní škola s 1. a 2. stupněm. Ve školním roce 2006/2007 navštěvovalo školu 297 žáků v 15 třídách. Výuku zajišťovala 27 pedagogů. Neexistuje zde přípravná třída. Realizují projekt „Z předškoláka školákem“, v rámci kterého se předškolní děti spolu s rodiči chodí seznamovat se školním prostředím. Jak uvádí výše zmíněná interaktivní mapa, lidé z lokality o tento projekt nemají zájem. Na prvním stupni probíhá individuální doučování, které je žáky z kolonie často využíváno a na kterém se podílí za pomoci sítě dobrovolníků Poradna pro občanství, občanská a lidská práva a Člověk v tísni. Ve škole nepracují asistenti pedagogů, není zde ani romsky asistent. Je to spádová škola pro tuto lokalitu. Většina dětí z této lokality jezdila do speciální školy v Roztokách u Prahy. To „odlehčilo“ místní základní škole. Rodiče z lokality ji také považovali za náročnou, nepřátelskou pro jejich děti. První dvě třídy většinou rozhodly o setrvání či odchodu dítěte do speciální školy. Rodiny byly spíše nakloněny k odchodu, přestože to bylo pro ně ekonomicky i časově náročnější. Tato speciální škola byla zrušena v roce 2006, žáci byli přeřazeni do praktické základní školy v Kralupech nad Vltavou a situace je zde obdobná.

Ve městě je dále základní umělecká škola, Městské kulturní středisko a knihovna. Městské kulturní středisko pořádá četná divadelní představení, zájezdy, soutěže pro děti, masopustní zábavy atd. Ve městě má své zastoupení katolická a evangelická církev, které také pořádají akce pro veřejnost. Sportovní činnost zajišťuje Sokol a Sbor dobrovolných hasičů Letky. K dispozici je tělocvična, 2 hřiště a koupaliště. Zásadní ale je, že většina těchto aktivit je placenou službou, tedy nedostupnou pro obyvatele sociálně vyloučené lokality a zároveň se právě v této oblasti objevují prvky sociálního vyloučení v užším smyslu a symbolického vyloučení. Volnočasové aktivity pro tuto lokalitu především vytváří organizace Člověk v tísni. Od roku 2003 pořádá Poradna pro občanství letní tábory, kam jezdí i děti z Libčic. V době svého působení jsem se pokoušela o pořádání akcí pro rodiny s dětmi, ale nebyl o ně prakticky žádný zájem. Např. na sraz plánovaného jednodenního výletu z osmi přihlášených dorazila jedna rodina. Tomuto tématu se budu podrobněji věnovat v kapitole „Faktory ovlivňující vývoj a podobu terénní sociální práce ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách“. V oblasti lékařské péče jsou v Libčicích nad Vltavou dostupné zubní ordinace, ordinace praktického lékaře pro dospělé a gynekologicko-porodnická ambulance. V místě je i lékárna. Ordinace dětského lékaře byla

dočasně zrušena, vedení města usiluje o její znovuotevření na jiném místě v Libčicích.

Jak už jsem výše zmínila sociálně vyloučená lokalita „Kolonka“ vykazuje znaky sociálního vyloučení v užším smyslu a symbolického vyloučení. Není to tak samozřejmě do důsledku, částečně je to dáno i tím, že v lokalitě jsou opravdu velké rozdíly mezi jednotlivými obyvateli a tím, že samotná „Kolonka“ je v centru města a má dostupnou veškerou infrastrukturu. V této souvislosti bych ráda zmínila roli místní samosprávy. V době, kdy jsem v lokalitě pracovala, se při všech jednáních se zástupci města dalo mluvit o naprostém vytěsnění a potírání problémů s touto lokalitou. Starostka a její kolegové se tvářili, že žádné problémy nejsou. A jestli nějaké jsou, umí je rychle vyřešit. Např. přenesením povinností na realitní firmu, která se o domy starala. Při hodnocení a označování obyvatel často mluvili o „neplatičích“, několikrát jsem byla i svědkem názorů a prohlášení, která byla agresivní až rasistická. V té době zde nebyla žádná koncepce integrace, nerealizovali se žádné specifické aktivity a projekty. Město nemělo žádné zkušenosti s využitím Evropských sociálních fondů. Bylo nepochybné, že starostka měla podporu většiny obyvatel Libčic. Je evidentní, že díky integrovanému sociálnímu programu Člověka v tísni, vytvoření jejich kontaktního místa přímo v Libčicích, personální výměně v místní samosprávě a následné spolupráci, která v minulém roce vyvrcholila Komunitní plánem sociálních služeb města Libčice nad Vltavou (2007/2008), se dle mého názoru i změnil pohled občanů na „Kolonii“ a její obyvatele. Konkrétní kroky, které vedly k této proměně popíši v kapitole „Faktory ovlivňující vývoj a podobu terénní sociální práce ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách“.

3.2. Ledce („Statek“)

Popis území: tato obec se nachází v Královehradeckém kraji. První písemná zpráva o obci pochází z roku 1450. Sociálně vyloučená lokalita byla původně považována za součást obce Polánky nad Dědinou. Nyní je oficiálně součástí obce Ledce. Nejbližším městem s rozvinutou infrastrukturou jsou Třebechovice pod Orebem.

Popis sociálně vyloučené lokality, její vznik a vývoj: tato lokalita je na samém okraji obce Ledce, je to bývalá zemědělská usedlost - „Statek“, obydlena je pouze polovina objektu. Součástí lokality je ještě jeden menší dům, u kterého stojí maringotka a další objekty z plechu a dřeva. Zemědělská usedlost, která je v současnosti sociálně vyloučenou lokalitou, patřila původně k Opočenskému panství a byl zde první cukrovar v Čechách. V 50. letech zde vzniká JZD, kam v polovině 70. let přichází několik slovenských Romů, mezi nimi i rodina J., manželé tehdy jen s jedním dítětem. Manželé J. získají v místě družstva bydlení a pracují zde až do rozpadu družstva v polovině 90. let. V té době se stává majitelem stavby a pozemku Pozemkový fond a.s. Manželé J. mají v té době již 10 dětí. Rodina má k dispozici dvě místnosti a kuchyň, koupelnu včetně toalety, kterou nelze používat od doby, kdy je „Statek“ spravován Pozemkovým fondem, tj. od roku 1996, z důvodu, že není vyvážena žumpa. Rodina tedy používá suché WC. Situace je neudržitelná, manželé neplatí žádný nájem. V roce 1999 je jim odebrán jeden ze synů do ústavní výchovy, kdy vedle výchovných problémů je důvodem i „stav domácnosti rodiny“. V roce 2001 začíná spolupráce s Poradnou pro občanství, občanská a lidská práva. Podrobně se jednotlivým krokům svých kolegů i mne samotné budu věnovat v kapitole „Faktory ovlivňující vývoj a podobu terénní sociální práce ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách“ a v kazuistikách. Teď pouze stručně pro popis lokality uvedu některé zásadní změny. Po jednáních s Pozemkovým fondem byl domluven nájem pro manžele J., dva nejstarší synové s rodinami získali 2 sousedící byty. Oba byty jsou také 2+1 bez koupelny, mají oddělené vchody. Bratrům je domluven nájem. Třetí ze zletilých bratrů žijící s družkou, ale bez dětí, bydlí v kůlně, která je před bytovou jednotkou manželů J. Na blízké louce stojí domek, kde žije setra pana J., s manželem, synem a s matkou. Počet obyvatel se mění, v souvislosti s ročním obdobím a sociální situací příbuzných.

Zástupci Pozemkového fondu nechtěli do „Statku“ investovat dříve než se manželé J. s dětmi odstěhují a doufali, že je k tomu havarijní stav objektu dožene. I obec nepočítala s možností, že manželé J. s příbuznými tak dlouhou dobu setrvají a jakou podobu „Statek“ získá. A tak v těsné blízkosti obec vystavěla nové řadové domky. V roce 2006 se Pozemkovému fondu podařilo objekt prodat v dražbě i s nájemníky. Nový majitel nabídl manželům J. náhradní ubytování, ti ho ovšem odmítli.

Nechtějí se ze statku přestěhovat a to hlavně z důvodu rozdělení rodiny. Věc se dostala před soud. Nájemníci mají soudní výpovědi z bytů, ale nadále v nich zůstávají. Situace je naprosto patová. Nový majitel upravuje nezabydlené prostory a vyčkává. Je zajímavé, že přesto, že se rodina nechce stěhováním rozdělit, panují uvnitř rodiny rozbroje a každá domácnost „hraje“ sama za sebe. Je to ale komunita silně tradiční, mluví se zde, až na výjimky romsky. V mnohém připomíná komunity žijící v osadách na Slovensku.

Mezi sociálně problémovými jevy v této lokalitě jsou významněji rozšířeny krádeže. V minulosti docházelo také k násilné trestné činnosti.

Počet obyvatel lokality:

Celkový počet obyvatel obce	269
Odhad počtu obyvatel lokality	26 - 50

Odhad věkové struktury obyvatel lokality:

Do 15 let	20 %
Od 16 do 60 let	80 %
Nad 61 let	0 %

Prostorové vyloučení lokality „Statek“: tato sociálně vyloučená lokalita se nachází na periferii, je ohraničená plotem a přístavbami. Nachází se mimo ostatní zástavbu. Cca 30 metrů odtud se nacházejí nově postavené řadové domky, kde mimo jiné sídlí i Obecní úřad. Stav „Statku“ je neutěšený. Řada oken je rozbitých, objekt má narušené zdivo a propadlou střechu. Topí se dřevem (obyvatelé na něj chodí do lesa). Přívod elektrického vedení je v havarijním stavu. Přívod vody sice existuje, ale je odpojen. Obyvatelé chodí pro vodu k místní studni. Do domu není zaveden plyn ani kanalizace. Místnosti jsou vlhké, je zde plíseň. V okolí domu je velký nepořádek, není zde odvážen pravidelně odpad. Obec několikrát na vlastní náklady, přistavěla k objektu kontejner, ale to jsou nárazové a výjimečné akce. V obci je samoobsluha a veškerá občanská vybavenost je dostupná v Třebechovicích pod Orebem, které jsou vzdálené přibližně 5 km. Obyvatelé „Statku“ tam obvykle jezdí autobusem, výjimečně automobily.

Ekonomické vyloučení lokality „Statek“: dle statistiky interaktivní mapy sociálně vyloučených lokalit, a mé zkušenosti, je v této lokalitě stoprocentní nezaměstnanost. Obyvatelé jsou závislí na sociálních dávkách. Muži obvykle pracují „načerno“. Někteří si přivydělávají sběrem železného šrotu. V létě někteří využívají možnost brigády v zelárně v sousední vesnici. Všechny domácnosti jsou vybaveny jen nejzákladnějšími věcmi, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva uspořádala sbírku a několikrát dovezla manželům J.a jejich příbuzným nábytek,

kuchyňské potřeby, nádobí, deky, peřiny i oblečení. Při rozdělování věcí docházelo k mnoha konfliktům. Všichni v rodině měli pocit, že nejvíc pomoci potřebují právě oni. Až na dvě dospělé osoby v lokalitě měli všichni dluhy na zdravotním pojištění a vysoké penále. V době mého působení jsem všem vyjednala splátkový kalendář, s měsíční sumou, která pro ně byla únosná. Do lokality zavítala v minulosti soukromá firma, která se specializuje na krátkodobé půjčky s vysokými úroky. Dvě klientky z lokality využily této nabídky a půjčily si, půjčku nebyly schopné splácet. Lichva se v lokalitě nevyskytovala. Nájemné platili všichni pečlivě, na základě dohody, kterou připravila má kolegyně mezi nájemci a Pozemkovým fondem. Tedy ti co bydleli přímo ve statku - manželé J. a jejich dva synové s rodinami. Bydlící mimo statek, tedy v maringotce, kůlně a v malém domku neplatili nic. To považovali platící obyvatelé za nespravedlivé. Problém vznikl v době, kdy smlouvu s Pozemkovým fondem měla jen původní rodina, která bydlela ve statku. Ti co bydleli okolo, se přistěhovali se souhlasem manželů J. a Pozemkový fond nijak tuto situaci neřešil. Bylo to vnímáno jako zodpovědnost manželů J., žetam příbuzným dovolili zůstat. Pro manžele bylo náročné také to, že příbuzní využívali např. jejich odběr elektřiny. Pak bylo složité po nich zpětně požadovat nějakou poměrnou částku. Bylo to důvodem častých konfliktů v lokalitě.

Kulturní vyloučení lokality „Statek“:

Odhad vzdělanostní struktury:

Maximálně základní	98 %
Střední bez maturity	2 %
Střední s maturitou a vyšší	0 %

Na začátek tohoto tématu je potřeba uvést skutečnost, která mimo jiné ovlivňuje vztah manželů J. i jejich příbuzných ke vzdělání. Jejich nejstarší syn, kdysi studoval učební obor mimo bydliště a byl přes týden na internátě. Vracel se jen na víkendy. V tomto období páchal trestnou činnost a byl za ni odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Manželé J. to připisují k nevhodnému prostředí na internátu a ve škole a žádné ze svých dětí nechtějí nechat studovat, protože by to znamenalo odloučení od rodiny. Proto i děti, které by na to objektivně měly, nemohly po dokončení základní školy pokračovat dál ve studiu, zůstaly doma a pomáhaly s chodem domácnosti.

Velkým problémem je i to, že do základní školy se musí dojíždět do Třebechovic pod Orebem a do Speciální školy až do Hradce Králové. Každodenní dojíždění z Ledců do Hradce Králové je otázka dvou hodin cesty a cca 40,- Kč denně na dítě. V této spojitosti je jasné, proč měly děti manželů J. časté absence, někdy i neomluvené. Několikrát byl i z tohoto důvodu nařízen soudní dohled nad konkrétním dítětem.

Žádné dítě z lokality v minulosti nenavštěvovalo mateřskou školu v nedalekých Třebechovicích pod Orebem. Vzhledem k tomu, že na základní škole není přípravný ročník a děti v této komunitě hovoří jen romsky, byl u každého z nich vstup na základní školu velmi náročný. Nikdo z rodičů nemá motivaci cokoli na tomto stavu měnit. Ředitelka této mateřské školky o tomto problému věděla a i přesto, že byla školka většinou kapacitně naplněna, vítala navázání jakékoli komunikace se sociálně vyloučenou lokalitou.

Základní škola v Třebechovicích pod Orebem je škola s 1. a 2. stupněm. Ve školním roce 2006/2007 navštěvovalo školu 631 žáků. Škola nabízí mnoho volnočasových aktivit a doučování, o které ale není mezi dětmi z lokality zájem. Mezi školou a rodiči ze sociálně vyloučené lokality byla velice dobrá komunikace, hlavně díky řediteli ZŠ a konkrétním pedagogům. Ti znají problémy s dojížděním a sociální situaci rodiny. V minulosti několikrát vyšli rodičům i dětem vstříc. Např. dvě děti z lokality, které by byly za normálních okolností přeřazeny do speciální základní školy v Hradci Králové, mají v této škole stanovený individuální plán a jsou v běžných třídách, bohužel bez speciálních asistentů a ve třídách s více jak 25 žáky. Je to velmi náročné pro pedagogy, spolužáky i pro samotné děti. Děti ze statku mají k této škole „vztah“, respektují ředitele (hezky o něm mluví) a stejně tak některé pedagogy.

Speciální základní škola v Hradci Králové má přímo ve své budově Speciální Pedagogicko-psychologické centrum. Tuto školu v minulosti navštěvovalo 5 dětí ze sociálně vyloučené lokality „Statek“. Ve třídě je zde maximálně 12 dětí. Škola má k dispozici několik asistentů, díky Speciálnímu Pedagogicko-psychologickému centru mají děti možnost pravidelně navštěvovat logopeda i jiné odborníky, dle jejich individuálních potřeb. I přes všechny tyto klady byla škola vždy spíše v konfliktním vztahu s rodiči ze sociálně vyloučené lokality „Statek“. Nejvíce z důvodu častých absencí. Rodiče se školou komunikovali minimálně, většinou až v případě velkých problémů.

Od roku 2002 zajistila Poradna pro občanství, občanská a lidská práva pro tuto lokalitu dobrovolníci, která zde vykonávala domácí přípravu dětí do roku 2007. Byla to studentka speciální pedagogiky v Hradci Králové. Část dětí se také účastnila dětského tábora pořádaného Poradnou pro občanství, v roce 2004. Jiné zájmové činnosti děti neměly a nemají. Mimo školu tráví čas výhradně v lokalitě.

V oblasti lékařské péče je pro sociálně vyloučenou lokalitu důležitá především dětská lékařka, která má s lokalitou, konkrétně s manželi J. výborné vztahy, v případě potřeby jezdí přímo k nim domů. Je pro obyvatele „Statku“ autoritou. Dají na její rady a doporučení. Mnohdy jim pomohla nad rámec svých povinností. U dospělých obyvatel jsou návštěvy u lékaře sporadické, pouze

maminka dětí, paní J. pravidelně jezdí na rehabilitace do Hradce Králové. Praktický lékař, dentista a gynekologická ordinace je dostupná v Třebechovicích pod Orebem.

Tato lokalita rozhodně vykazuje znaky sociálního vyloučení v užším smyslu a symbolického vyloučení. Ale z výše uvedeného je jasné, že vzhledem k tomu, že jde o lokalitu dlouhodobě existující a fakt, že jde vlastně o jednu rodinu, existovaly a existují zde vztahy velmi nadstandardní (např. s ředitelem ZŠ, lékařkou). S lidmi z vesnice a Třebechovic jsou vztahy spíše špatné a napjaté. Nejvíce za to může velký nepořádek v okolí objektu, majetková trestná činnost a určitá „únav“ ze stavu věci. Místní samospráva se k lokalitě nikdy nestavěla aktivně, nepřinášela návrhy k řešení, spíše si hrála na „mrtvého brouka“. Je to dáno i tím, že nebyla majitelem objektu. V případě potřeby byla spolupracující např. při domluvě odvozu obsahu žumpy a odpadu. V roce 2005 kolegyně, která nastoupila na mé místo terénního sociálního pracovníka a převzala mé klienty, uskutečnila setkání se starostou Třebechovic pod Orebem. Proběhlo jednání o vytvoření pozice a náplni činnosti terénního sociálního pracovníka pro sociálně vyloučené lokality, kterých je v okolí obce několik. Pan starosta obdržel kontakty na zdroje financování nákladů na zřízení místa terénního sociálního pracovníka a jeho činnost. To jak celá věc dopadla, podrobně rozvedu v kapitole Konkrétní kroky, které vedly k této proměně popíši v kapitole „Faktory ovlivňující vývoj a podobu terénní sociální práce ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách“.

3.3. Hostivice - Břve („Tábor“)

Popis území: obec, která leží v okrese Praha - západ, ve Středočeském kraji. První zmínka o této obci je z roku 1184. Současná podoba města Hostivice vznikla sloučením a růstem čtyř původně samostatných vsí. Jedna z nich jsou Břve. Nachází se v jihozápadní části tohoto města, je oddělena lesíkem Bažantnice, na severním břehu Břevského potoka.

Popis sociálně vyloučené lokality, její vznik a vývoj: na břehu nádherného Břevského rybníku, který je spolu s okolím chráněnou krajinnou oblastí, vznikl v 80. letech pionýrský tábor. „Tábor“ se skládal z několika chatek, budovy koupelen a jídelny. Na počátku 90. let tento objekt odkoupil pan Y. Tento objekt začal pronajímat dělníkům pracujícím v okolí, cizincům a v neposlední řadě i rodinám s dětmi. Majitel vybíral nájemné, ale neplatil poplatky za vodu, plyn a elektřinu. Postupně mu byly tyto služby odpojeny, i přes tuto skutečnost, dále nutil obyvatele platit poměrně vysoké nájemné. Dle informací obyvatel, se kterými jsem byla díky terénní sociální práci v kontaktu, je majitel v té době slovně urážel i jinak terorizoval (např. je ohrožoval volně puštěnými psy). Zajímává je v této souvislosti i situace, která se odehrála 19.3.2002, kdy v budově jídelny „Tábora“ objevili pracovníci cizinecké policie 178 utečenců z Indie, Pákistánu a Afghánistánu. Převaděči muže uzamkli v této jídelně a zmizeli. Byl to největší počet uprchlíků v historii České republiky, najednou ilegálně převedených. Každý z těchto uprchlíků zaplatil za cestu do západní Evropy kolem pěti tisíc dolarů, což bylo tehdy něco okolo 178 000,- Kč. Proti panu Y. podalo několik fyzických a právnických osob trestní oznámení, později byl na jeho majetek vyhlášen konkurz. Dluhy pana Y. se v současné době odhadují na 180 000 000,-Kč. V „Táboře“, i přes jeho „neobyvatelnost“, zůstalo několik rodin a samostatně žijících osob. V době mého působení to bylo celkem 15 dospělých a 20 nezletilých dětí. Až na jednu rodinu to byly rodiny romské. Tento počet se snížil v zimě, s příchodem teplejšího počasí se opět zvýšil. Nikdo z obyvatel nebyl trvale hlášen v obci Hostivice, většina byla trvale hlášena v některé části hlavního města, několik osob bylo ze severočeských měst (Teplice, Litoměřice). Část z nich byla hlášena u příbuzných a vzhledem k počtu osob v bytě, musela tento byt opustit. Jiní svůj byt prodali či vyměnili a skončili zde. V „Táboře“ žijí i sourozenci K. V 70. a 80. letech vyrůstali v dětských domovech, po dosažení zletilosti neměli kam jít. Někteří sourozenci situaci zvládli, ale 3 z nich se stali obyvateli „Tábora“. A dva z nich už jsou sami rodiči několika dětí. Těm se budu věnovat v jednotlivých rodinných kazuistikách. Spolupráce s Poradnou pro občanství, občanská a lidská práva začala v září roku 2003, kdy nás požádal o pomoc jeden z obyvatel „Tábora“. V té době jezdil do kempu pravidelně jedenkrát týdně správce konkurzní podstaty v doprovodu několika policistů a snažil se obyvatelům vysvětlit, že se musejí k určitému datu vystěhovat.

Bylo to zvláštní „divadlo“, kterého jsem byla několikrát svědkem. Situace neměla řešení, rodiny neměly kam jít, zvláště ty s velkým počtem dětí (jedna z rodin měla 9 dětí, jedna 7 a další 3 děti). Na základě spolupráce s Poradnou pro občanství, občanská a lidská práva se pouze jedné rodině podařilo vyjednat azylové bydlení, byla to rodina s jedním dítětem. Pro rodiny s více jak třemi dětmi je prakticky nemožné sehnat azylové bydlení. V roce 2005 se podařilo „Tábor“ vydražit, koupila ho soukromá firma, ale pozemky patří Lesům ČR. Správce konkurzní podstaty a policisty vystřídalí rusky mluvící mladíci, kteří obyvatele „Tábora“ vystavili takovému tlaku, že se většina z nich přesunula do nedaleké sociálně vyloučené lokality – bývalého vojenského objektu Hájek v obci Chýně. V té době také v přímé blízkosti „Tábora“ vyrostl luxusní sportovní areál s tenisovými kurty a bazény. Obec chtěla od 90. let získat objekt i pozemek a vybudovat zde tzv. odpočinkovou zónu. Z výše uvedeného lze lokalitu považovat za vzniklou neřízeným sestěhováním, obývanou krátkodobě a zaniklou.

U této sociálně vyloučené lokality neexistují podložené informace o počtu obyvatel lokality, vzdělanostní a věkové struktuře, zabezpečení obživy, sociálně problémových jevech, školství a institucionálním okolí. Proto stav popíši orientačně, tedy bez konkrétních čísel a v době, kdy jsem lokalitu navštěvovala 1x týdně v rámci terénní sociální práce a projektu Sanace rodin.

Prostorové vyloučení lokality „Tábor“: lokalita se nacházela na okraji obce, na periferii, mimo obytnou zástavbu. Lokalita byla jasně vymezena rybníkem a lesem. Z obce je zde přístupová cesta a můstek, nejbližší sociálně nevyloučení obyvatelé bydleli od „Tábora“ cca 100 metrů. Plotem je zde oddělený sportovní areál, který se v době, kdy jsem lokalitu navštěvovala teprve stavěl. Stav „Tábora“ byl naprosto nevyhovující, od počátku 90. let jen chátral a později byl obyvateli demolován. Nefungovala voda, plyn, elektřina ani kanalizace. Rodiny s dětmi, které byly klienty Poradny pro občanství, občanská a lidská práva, si vybudovaly provizorní bydlení v objektu bývalých koupelen. Topily zde v kamnech amatérsky instalovaných a tedy nebezpečných. K topení sloužilo dřevo z okolních budov a chatek „Tábora“ nebo se na něj chodilo do lesa. V okolí budov je několik skládek odpadu. V samotných Břvích je pouze samoobsluha, veškerá občanská vybavenost byla v cca 1 km vzdálených Hostivicích. Nedaleko lokality je autobusová zastávka, autobusová doprava spojuje s nejbližšími vesnicemi a Prahou.

Ekonomické vyloučení lokality „Tábor“: všechny rodiny byly závislé na sociálních dávkách, ty jim byly vypláceny příslušnými úřady v místech jejich trvalého bydliště. Z mých zjištění vyplývala 100% nezaměstnanost, ale většina mužů pracovala „načerno“, většinou ve spalovně odpadu nebo brigádně ve skladech apod. V rodinách chyběly základní věci, bydlení bylo na hranici

únosnosti, „v domácnostech“ byl ale oproti okolí koupelen pořádek. Rodiny na něj pečlivě dbaly, neustále jim totiž hrozilo odebrání dětí z tzv. bytových důvodů. Přesto, že rodiny neplatily nájem ani poplatky za služby (nebylo komu a za co), mohly tedy i ze soc. dávek platit zdravotní pojištění, nečinily tak a měly u zdravotní pojišťovny velké dluhy. Pro mnoho obyvatel byly problémem dluhy u poskytovatelů spotřebitelských půjček a úvěrů. Lichva se v lokalitě nevyskytovala.

Kulturní vyloučení lokality „Tábor“: u této lokality je velice složité popsat tuto problematiku. Rodiny s dětmi, které plnily povinnou školní docházku, byly hlášeny na různých místech Prahy. Plnily tak školní docházku v různých školách (7 dětí ve Speciální škole na Praze 5, 2 děti na Praktické škole v Praze 6). I přes velmi složité podmínky s dojížděním a domácí přípravou, se dětem dařilo plnit své školní povinnosti. Rodiče motivovala mimo jiné souvislost se sociálními dávkami a odebrání dítěte z rodiny, ke kterému u některých rodin došlo. Pro naprosto nestandardní místo lokality, časté změny a pro občasnou nebezpečnost okolí sociálně vyloučené lokality, nebylo možné zajistit domácí přípravu dětí, zajištěnou dobrovolníky. Tuto skutečnost ještě upřesním v kapitole „Faktory ovlivňující vývoj a podobu terénní sociální práce ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách“.

Tato lokalita jednoznačně vykazovala znaky sociálního vyloučení v užším smyslu a symbolického vyloučení. Občané Hostivic a Břví měli z obyvatel jednoznačně strach. Vadil jim neutěšený stav objektu, který byl hned u příjezdové cesty obce. Považovali obyvatele za bezdomovce, kriminálníky, narkomany. Nedokázali pochopit přítomnost dětí v této lokalitě. Veškerá majetková trestná činnost je spojována s obyvateli „Tábora“. Vztahy zde byly opravdu napjaté. Místní samospráva, která nikdy nebyla majitelem pozemku ani objektu, se vždy k tomuto problému stavěla jako k problému někoho jiného. S občany hlášenými na jejich území a starousedlíky prý žádné problémy nebyly. Zástupci samosprávy při všech setkáních mluvili o bezvýchodnosti a nemožnosti jakkoli zasáhnout.

4. Faktory ovlivňující vývoj a podobu terénní sociální práce ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách

---

4.1. Sociální práce se sociálně vyloučenými

Obecně lze říci, že: (Navrátil, 2003: 36) „Sociální práce nedisponuje jednoznačně akceptovaným modelem sociální práce se sociálně vyloučenými. Přesto má řadu konceptů, které lze k práci se znevýhodněnými skupinami vcelku neproblematicky vztáhnout. Jedním z nich je koncept zmocnění či zmocňování (empowerment). Cílem zmocnění je posilování schopnosti jednotlivce, skupiny či komunity kontrolovat různé (pokud možno všechny) aspekty své životní situace. Vedle této stránky se v souvislosti se zmocněním hovoří o potřebě spravedlivé (spravedlivější) distribuce zdrojů a rovných vztahů mezi lidmi. Zmocňující sociální práce je chápána jako posilování jednotlivců, skupin a komunit, aby byli více schopni kontrolovat svou životní situaci cestou svépomoci a vlastních aktivit.“ Tento princip je v souladu s metodikou projektu Sanace rodin, mezi jehož klíčové věty patří: „Pomáhat znamená pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami.“

Modely sociální práce, které jsou v souvislosti se sociálním vyloučením často uváděny jsou tři, tzv. antiopresivní přístup (AOP), ekologická perspektiva a komunitní sociální práce. Uvedu jen základní informace o těchto modelech, protože se jim do hloubky věnuje mnoho publikací. Zásadní pro všechny je, že obsahují pozitivní prvky směřující k sociální inkluzi.

Jak uvádí Slovník sociální práce Antiopresivní přístup je postup užívaný v sociální práci, jenž reaguje na systémové znevýhodňování určitých skupin, ať už jsou jeho zdrojem rasové předsudky, předsudky týkající se pohlaví, společenského postavení, sexuální orientace, možností lidí s postižením nebo jiné. Antiopresivní přístup chce analyzovat zdroje a formy útlaku. Opírá se při tom o koncept práv a spravedlnosti. Chce navrhnout řešení těchto situací a prosazovat je, a to pokud možno s aktivní účastí všech těch, kterých se účast týká. (Thompson, 1997: 238) Za základní východisko AOP se považuje schopnost vnímat diskriminaci a opresi jako základní charakteristiku životní situace, s níž se klienti potýkají.

Ekologická perspektiva (Navrátil, 2003: 47) nás upozorňuje, že lidé (subsystémy) nejen utvářejí své prostředí (makrosystém), ale jsou jím současně formováni. Mnoho problémů v sociálním fungování vzniká právě ve vztahu člověk – prostředí a nelze je připisovat jen jedné dimenzi. Cílem sociální práce z hlediska ekologické perspektivy je podporovat růst, rozvoj, posilovat adaptivní kapacity lidí, odstraňovat bariéry

v prostředí, zlepšovat schopnost prostředí odpovídat na potřeby lidí.

Třetí zmíněná Komunitní sociální práce je jednou z hlavních metod sociální práce a v českém prostředí je svým způsobem mnohознаčná, proto je stručnost v tuto chvíli složitá. Pokusím se tedy vyzdvihnout zásadní fakta potřebná v souvislosti s tématem této práce. Autoři Brager a Specht (1973) označují komunitní práci jako metodu, ve které jsou jednotlivci, skupiny a organizace zapojeni do plánované činnosti s cílem ovlivnit společné problémy. Komunitní práce napomáhá rozvoji společenských institucí a zahrnuje dva důležité procesy: plánování (tj. vymezení problémových oblastí, diagnostikování případů a zformulování řešení) a organizování (tj. stanovení nezbytných strategií pro ovlivnění činnosti).

Jak už jsem několikrát zmínila, pro mé konkrétní profesní působení v těchto lokalitách byl stěžejní projekt „Sanace rodin“, který patřil do programu právních a sociálních služeb pro ohrožené děti a rodiče. V návaznosti na tento projekt a ze zkušeností z něj vznikly v roce 2004 v rámci stejného programu dva nové projekty „Místo, kde už nechci bydlet“ a „Lokalitky“. Oba tyto projekty reagovaly na aktuální situaci v sociálně vyloučených lokalitách. Cílem projektu „Místo, kde už nechci bydlet“: bylo podpořit vznik komplexních koncepcí veřejné politiky bydlení na místní a celostátní úrovni, které povedou k upouštění od segregačních postupů a odstranění již existující segregace a jejích důsledků. Analytické aktivity projektu jsou zaměřeny na systematické vytváření „pozitivních příkladů“ odstraňování sociálního vyloučení romských komunit. Za pomoci informačních aktivit projekt zprostředkuje veřejnosti poselství o nákladnosti, neúspěšnosti a nehospodárnosti současných postupů sociálního vylučování. Cílové skupiny tvořily obyvatelé vyloučených komunit, subjekty veřejné správy, veřejnost a terénní sociální pracovníci ve vyloučených lokalitách. Konkrétní aktivity projektu byly téměř synchronní s aktivitami projektu „Sanace rodin“ (sociální a právní poradenství, domácí příprava dětí atd.), ale také se objevily nové jako poradenství při podávání žádosti o dotace a granty, což byla aktivita zaměřená na místní samosprávy. Patřil jsem také dlouhodobý monitoring důsledků segregace ve vyloučených lokalitách a nabídka specializovaných služeb pro terénní sociální pracovníky. Zpracování těchto aktivit a shromažďování informací týkajících se sociálního vyloučení směřovalo k další aktivitě projektu, a to vytváření obsahové náplně webu Forint – fórum pro integraci, www.forint.cz. Na tomto webu se podílí Člověk v tísni, o.p.s. a Otevřená společnost, o.p.s.

Projekt „Lokalitky“ usiloval o dosažení trvale udržitelného bydlení sociálně vyloučených rodin jako prostředku k překonání negativního vlivu sociálního vyloučení na soukromý a rodinný život. Rozšiřoval nabídku sociálních služeb pro menší vyloučené komunity v odříznutých lokalitách na venkově, mimo

velká města. Cílovou skupinou byly rodiny projektu „Sanace rodiny“, tento projekt se snažil vytvářet další typy sociálních služeb „na míru“ jejich příjemcům. Metodika projektu byla založena na postupné realizaci tří na sebe navazujících kroků:

- definování osobního cíle,
- volby postupů při realizaci osobního cíle,
- hodnocení výsledků.

Na tyto kroky pak jako čtvrtý krok navazovaly obecné výstupy z projektu. Jednou z aktivit byla asistence při zřizování místa terénního sociálního pracovníka ve vyloučené lokalitě (asistence při vyhledávání zdrojů financování této služby). K tomuto účelu jsme s kolegy nejvíce využívali dokument vládního subprogramu Předcházení sociálnímu vyloučení – metodický pokyn pro poskytování dotací ze státního rozpočtu na program Podpora sociální inkluze příslušníků romských komunit.

V následujících subkapitolách, se problematika odvíjí ze zkušeností z praxe z konkrétních sociálně vyloučených lokalit. Jsou zde zmíněny společné i rozdílné aspekty sociální práce v těchto lokalitách. Dále pak výsledky těchto metod a postupů. V závěru kapitoly se pokusím o určité srovnání a doporučení.

4.2. Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Libčice nad Vltavou („Kolonka“)

O této lokalitě jsme se já a moji kolegové dověděli, díky klientům, kteří naši poradnu kontaktovali pro především právní pomoc, tedy konkrétně při nesrovnalostech v nájemních smlouvách. (Viz webové stránky Poradny pro občanství, občanská a lidská práva) „Komplikovaná situace vznikla v průběhu roku 1993, kdy město přidělilo větší počet bytů v lokalitě Kolonka. Šlo o byty IV. kategorie, které byly v té době drtivou většinou obývány příslušníky romské komunity. Nájemníci nedostali k podpisu žádné nájemní smlouvy. Bylo jim většinou řečeno, že je dostanou poštou dodatečně. Byly pouze předány klíče od bytu i byt sám, právo byt užívat nebylo nikdy zpochybňováno. Situace se změnila až v rozmezí let 2000 – 2003. V této době začalo město Libčice nad Vltavou postupně podávat na jednotlivé nájemníky žaloby na vyklizení bytu s odůvodněním, že byty jsou užívány bez právního důvodu. Toto tvrzení město v žalobách nijak dál nerozvádělo. Po celou dobu se ovšem město Libčice nad Vltavou chovalo k uživatelům bytů jako k nájemcům. Tak např. v roce 1998 manželé T. žádali o možnost rozšířit byt o sousední místnost, jejich žádosti město vyhovělo s tím, že musejí provést související stavební úpravy, které následně skutečně provedli. Město předepisovalo nájemné a vybíralo od nájemníků nájemné. Některí nájemníci byty průběžně zhodnocovali, prováděli nejen drobné opravy, ale rovněž opravy většího rozsahu (např. oken nebo podlah). Naproti tomu město samo neprovádělo ani opravy nefungujících rozvodů vody a WC, ačkoliv na jejich stav bylo nájemníky průběžně upozorňováno. Je rovněž pravda, že některé rodiny byly v prodlení se řádným placením nájemného a měly dluhy na nájemném. Ještě i po podání žalob, v nichž se tvrdilo, že nájemní vztah zde není, účtovalo město nájemníkům poplatků z prodlení. Také pojmy „nájemné“ a „nájemci“ město používalo systematicky ve své korespondenci se všemi dotčenými rodinami. V posledně zmíněných případech se nejednalo o to, že by žalovaní nájemníci nárok města fakticky uznali. Po podání žaloby na vyklizení příslušný soud ve všech případech postupoval podle §114b občanského soudního řádu a žalovaným určil lhůtu, ve které se měli vyjádřit, pokud vyjádření nepodali, měl soud za to, že nárok města Libčice nad Vltavou uznávají, takže rozhodl rozsudkem pro uznání. Nájemníci většinou výzvam soudu neporozuměli, zastoupení advokátem nebyli, a už vůbec nebyli schopni odhadnout následky, které pro ně jejich nečinnost bude mít. To bylo patrné v případech, kdy nájemníci adresovali soudu vyjádření, pojednávající o otázkách z hlediska vedení sporu očividně irelevantních, takže bylo zřejmé, že se v řízení vůbec neorientují.

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva do řešení případu vstoupila až v průběhu roku 2003, kdy již byla mnohá řízení o žalobách na vyklizení zahájena. V jednom případě byl

spor pravomocně ukončen rozhodnutím o povinnosti byt vyklidit a další spor byl ukončen exekucí. Kromě toho již byly vyneseny také dva rozsudky pro uznání. Za aktivní účasti Poradny pro občanství, občanská a lidská práva, která zajišťuje právní pomoc, včetně zastoupení advokátem, bylo celkem vedeno sedm soudních sporů, týkajících se obyvatel „Kolonie“, za zcela totožných skutkových okolností. Z toho rovněž vyplývá, že přidělování bytů bez nájemních smluv nebylo způsobeno jednotlivým nedopatřením, ale jednalo se o zcela systematický postup. Tam, kde již byly rozsudky o vyklizení bytu delší dobu pravomocné nebo, kde již dokonce proběhla exekuce, zpravidla nemohla Poradna pro občanství, občanská a lidská práva vývoj případu ovlivnit. Rozsudky pro uznání byly na základě podaných odvolání zrušeny. Žalovaní namítali, že fikce uznání nenastala, protože k postupu podle §114b odst. 1 o.s.ř. nebyly dány podmínky, rozsudek je v rozporu s hmotným právem. Soud měl zvážit, zda není na místě postup podle §30 odstavec 2 o.s.ř., když postup žalovaných prokazoval nade vší pochybnost, že nejsou schopni účastnit se řízení bez právní pomoci. Soud nemohl použít postup podle §114b odst. 1 o.s.ř. na základě žaloby, která neobsahovala téměř žádná skutková tvrzení, ale pouze právní hodnocení o tom, že byt je užíván bez právního důvodu. Bylo proto namístě, aby soud vyzval žalobce k odstranění těchto vad žaloby, což se nestalo. Soud tak neměl k dispozici žádné skutkové poznatky, ze kterých by mohl usoudit, že povaha věci nebo okolnosti případu odůvodňují postup podle §114 odst. 1 o.s.ř. Žalovaní ve všech případech namítali, že nájemní vztah k bytu vznikl, ať již ústně nebo konkludentně, a to v souladu s právní úpravou účinnou před 1.1.1995. V některých případech již byli s touto argumentací úspěšní a byly vyneseny pravomocné rozsudky o zamítnutí žalob.

Popisuji tento prvotní kontakt s lokalitou podrobně, aby bylo zcela zjevné, jakým způsobem nás v následujících intervencích vnímali obyvatelé kolonky, zástupci místní samosprávy atd. Na základě ve většině případů úspěšných soudních rozhodnutí, se obyvatelé začali ve velké míře obracet na mé kolegy, kteří pravidelně do „Kolonky“ jezdili. V první chvíli to bylo především v souvislosti s nájemními smlouvami. Postupně se objevili klienti vhodní pro projekt Sanace rodin. V době mého působení to bylo osm rodin, počítám zde rodiny které využily možnosti dlouhodobé spolupráce. Protože mnoho rodin využilo našich služeb třeba jen jednou, v rámci sociálního či právního poradenství. Některé rodiny projevily velký zájem o službu domácí příprava dětí, nebylo ale v našich možnostech vyhovět všem. Tato služba byla tedy limitována tím, že klienti patřili „svými problémy“ do projektu Sanace rodin. Pro tuto lokalitu byli Poradnou vybráni 2 sociální pracovníci (já a kolega), 2 právníci (v návaznosti na jejich služby externí advokát zastupující klienty u soudních jednání) a v průběhu mého působení v lokalitě - 4 dobrovolnice na domácí přípravu dětí.

V té době lokalitu pravidelně navštěvovali dva terénní sociální pracovníci organizace „Člověk v tísni“. Částečně poskytovali podobné služby jako pracovníci Poradny pro občanství, občanská a lidská práva, především právní a sociální poradenství. Ale obecně spíše prováděli v rámci jejich programu sociální integrace tzv. monitoring. S těmito pracovníky jsme byli v kontaktu, vzájemně jsme se informovali o plánovaných schůzkách s místní samosprávou či orgány státní správy, ale také o konkrétních klientech (proto, aby se naše služby nepřekrývali a zbytečně se neodehrávaly dvakrát).

Spolupráce s klienty projektu Sanace rodin probíhala dle jednotlivých sanačních plánů. I v rámci těchto plánů byla nutná setkání např. s vedením ZŠ, nebo se starostkou či zástupci místní samosprávy. V rámci našeho projektu jsme se v lokalitě setkávali jak s výše uvedenými pracovníky organizace Člověk v tísni, tak i se sociálními pracovníky OSPOD Praha – západ, kteří vykonávali v lokalitě šetření, opatrovnictví či dohled v jednotlivých rodinách. Opět jsme se s mými kolegy přesvědčili, že sociální pracovníci OSPOD bývají klienty vnímání jako represivní složka. Mají velmi náročnou schizofrenní úlohu, kdy na jedné straně mají být na straně dětí a celé rodiny a zároveň např. vykonávají tzv. dohled či navrhuji předběžné opatření k odebrání dítěte z rodiny. V rámci našeho projektu a terénní sociální práce, jsme navštěvovali stejné rodiny. U konkrétních soudních jednání jsme pak stali proti sobě, např. oni jako navrhovatelé předběžného opatření či soudního dohledu, my na straně klientů, tedy konkrétních rodin projektu Sanace rodin. Je pravdou, že řada klientů zahájila spolupráci s námi až pod hrozbou takového soudního rozhodnutí, které inicioval OSPOD. Předtím, než se situace vyhrotila, nevnímali ji jako vážnou. Pracovníci OSPOD vykonávali především kontrolní činnost a vyžadovali aktivní přístup klientů a změny v jejich chování, kterého ale bez pomoci nebyla většina klientů schopna. V té době nebyla sanace rodin příliš známým pojmem mezi pracovníky OSPOD, je nutné zdůraznit, že situace se výrazně změnila. Nejen z důvodu, že tuto metodu využívá čím dál tím víc pomáhajících organizací.

Na základě zkušeností z prvního půl roku terénní sociální práce v lokalitě jsme se na pravidelné poradě týmu navštěvujícího „Kolonku“ domluvili na určité strategii, která se dotýkala přístupu k sociálně vyloučené lokalitě jako celku. Vzhledem k tomu, že místní samospráva vykazovala jasné znaky tzv. „nulové tolerance“*, zásadním prvním bodem této strategie byla komunikace s místní samosprávou. Tento postup si vyžádal stav věcí v sociálně vyloučené lokalitě. Bylo to již v době, kdy nám většina obyvatel důvěřovala, byla ochotná vyjadřovat své představy o řešení problému. Rozhodla jsem se iniciovat první

---

* Obyvatelé jsou ponecháni sami sobě, obec nezajišťuje žádné podpůrné programy ani terénní sociální práci. Pouze se snaží zbavit sociálně vyloučené lokality tak, že její obyvatele vystěhuje na ulici nebo byty prodává třetí osobě, která už si s nájemníky „poradí“ .

informativní schůzku, které by se zúčastnily všechny zásadní subjekty, kterých se situace v „Kolonci“ dotýkala. O svolání podobné schůzky se snažily v minulosti pracovníci OSPOD Praha západ, pozvali dvakrát podobný okruh lidí do prostor svého pražského úřadu. Nejvíce očekávaná byla starostka či jiný zástupce města. Ani na jednu z nich se zástupci místní samosprávy nedostavili, pouze se omluvili pro zaneprázdněnost. Cílem bylo pouze se představit a definovat své postavení a vztahy k lokalitě. Oslovila jsem tedy starostku a požádala jí o možnost pořádat schůzku na radnici (to se osvědčilo, pravděpodobně zde hrál roli fakt, že byla na „domácím poli“ a necítila se tolik ohrožena). Dále jsem kontaktovala pracovníky OSPOD, pověřený pracovní úřad, terénní sociální pracovníky organizace Člověka v tísni. V „Kolonci“ jsem se pokusila zjistit, kdo má v lokalitě přirozenou autoritu a mohl by určitým způsobem zastupovat její obyvatele. To se ukázalo jako nelehký úkol. Přestože jsou obyvatelé lokality vnímáni jako určitý celek, který je k sobě loajální, vztahy uvnitř lokality byly neutěšené až nepřátelské. Nikdo zde nebyl brán příliš v úctě, což pochopitelně souvisí se ztrátou sebeúcty obyvatel v lokalitě. Nakonec byl vybrán pan Y., na kterém se shodlo více dotázaných a on sám s účastí souhlasil. Dále byl osloven ředitel ZŠ. Schůzky se nakonec účastnili všichni až na ředitele ZŠ, ten se omluvil a později uvedl, že zřizovatelem školy je město, tudíž souhlasí v této problematice s postupem místní samosprávy. Tato schůzka měla mít informativní charakter pro všechny zúčastněné. V bodech zde popíši průběh jednání a některá zásadní fakta, která z něj vyplynula:

- Zástupci NNO (terénní sociální pracovníci Poradny pro občanství, občanská a lidská práva a Člověka v tísni, o.p.s.) představili projekty, v rámci kterých navštěvují lokalitu „Kolonka“.
- Tito zástupci NNO se shodují na tom, že je to lokalita vykazující znaky sociálního vyloučení, tento pojem stručně vysvětlili.
- Dva přítomní pracovníci OSPOD vyjasnili své působení v lokalitě, připojili se k názoru, že „Kolonie“ je sociálně vyloučenou lokalitou a vzhledem k sociálně právní ochraně dětí zdůraznili složitost výchovy dětí v takovém prostředí a s tím spojené sociálně patologické jevy.
- Pracovnice Úřadu práce kritizovala přístup místní samosprávy k aktivní politice zaměstnanosti, několikrát byly Úřadem práce nabízeny konkrétní programy vhodné pro některé uchazeče o zaměstnání z „Kolonie“, které ale vyžadovaly spolupráci města, ale město se k nim nikdy nepřipojilo, argumentovalo, že by to zatížilo administrativu městského úřadu, pracovnice s touto argumentací nesouhlasila a uvedla několik příkladů „dobré praxe“ z blízkých měst.
- Obyvatel „Kolonie“ pan Y. především zdůraznil zoufalý stav jedné z budov, apeloval na starostku, že město jako majitel

těchto objektů nese zodpovědnost za bezpečí nájemníků. Statika domu, stav kanalizace, střecha a společné prostory domu bezpečí nájemníků nezaručují. Dle jeho mínění, řada nájemníků byla platicích, tudíž by si zasloužili jiné služby spojené s bydlením. Objekt, který je v nejhorším stavu vyžadoval deratizaci. Správcovská firma prý objekt neuklízela a neodvážela pravidelně odpad. Jako velmi závažné uvedl, že bytová problematika města byla neprůhledná, existující volné byty v Libčicích nebyly nabízeny na veřejné desce či internetu, neexistoval poradník a celá tato situace byla vnímána velmi korupčně. Žádosti o byt se obyvatelům vracely zpět poštou bez odpovědi a vyjádření.

- Speciální školu v Roztokách u Prahy zastupovala externí psycholožka, která pracuje v Pedagogicko-psychologické poradně a zná řadu dětí z lokality. Informovala také o aktivitách učitelů spec. školy (např. pravidelné třídní schůzky, které jsou zvláštní tím, že rodiče nechodí do školy, ale naopak učitelé pravidelně dojíždějí informovat rodiče přímo do „Kolonky“). Zdůraznila absenci volnočasových aktivit pro děti z lokality a negramotnost některých rodičů, v souvislosti s neschopností dětí připravovat do školy.
- Starostka v úvodu ocenila naši snahu o uskutečnění této schůzky. Nevnímala „Kolonii“ jako sociálně vyloučenou lokalitu. Problémy měla pouze s neplatiči nebo těmi, kteří dle slov starostky užívali byt neoprávněně (a na které město podalo žalobu na vyklizení bytu) a s těmi, kteří páchali v této oblasti trestnou činnost. To, jaký byl stav domů jednoznačně spojovala s obyvateli, vnímala stav objektu jako jejich zodpovědnost. Město se věnovalo objektům tak, jak to dovolovala jeho finanční situace, správcovská firma prý objekt pravidelně uklízela a dle potřeby prováděla i úpravy (např. opravu střechy). Pokud měli nájemníci nějaké jiné představy o bydlení, měli si je zajistit dle svých možností a na své náklady, tak jak to v minulosti někteří učinili. V sociální oblasti bylo město zřizovatelem pouze pečovatelské služby, proto vítala přítomnost NNO na území „Kolonie“. Starostka byla spokojená s dosavadní situací, necítila potřebu změny. Město v danou chvíli neoperovalo s bytovým fondem, prý vlastnilo několik bytů jak v „Kolonii“ i mimo ni, ale k žadatelům o byt vždy přistupovalo individuálně dle žádosti. Něco jako poradník či veřejná soutěž nebylo, dle jejích slov potřeba.

Vzhledem k tomu, že ze schůzky jasně vyplynulo, že starostka nechce nic na dané situaci měnit, rozhodli jsme se i s ostatními aktéry schůzku zopakovat a soustředit se především na:

- příklady dobré praxe v oblasti problematiky sociálního vyloučení a vnímání naléhavosti problému,
- konkrétní možnosti pomoci městu (strategie), možnost

financování těchto strategií,

- možnosti spolupráce (např. v oblasti volnočasových aktivit)
- možnosti a asistence při zřizování místa terénního sociálního pracovníka pro lokalitu „Kolonie“.

Schůzka se konala asi po měsíci a i přes přípravu neměla pozitivní výsledek. Starostka pouze přislíbila pomoc v rámci domácí přípravy dětí a volnočasových aktivit, konkrétně možnost tyto aktivity provozovat v budově základní školy. Za poskytnuté materiály a informace poděkovala, ale nemyslela si, že jsou aktuální pro danou chvíli a tuto obec. Dá se ale konstatovat, že po těchto schůzkách byla starostka otevřenější a přístupnější, i proto se například podařilo velmi záhy pro jednu rodinu vyřídit žádost o byt (jednalo se obyvatelku zničeného bytu po povodni, jehož majitel se odmítal o objekt starat) podařilo se tak využít jeden z volných bytů, které v obci chátrají a jsou prázdné. Ale prakticky se situace pro obyvatele „Kolonie“ nezměnila. Jako jeden z hlavních důvodů neúspěšnosti našich jednání, dle mého názoru byl ten, že nás starostka a zástupci města příliš vnímali jako „advokáty“ obyvatel „Kolonky“, jako někoho, kdo chce radit a ne pomáhat, nabízené možnosti jim nepřípadaly pro město atraktivní, měli pocit, že jsou dobré jen pro obyvatele „Kolonky“, a to jim přišlo nespravedlivé. Byly zde pochopitelně i obavy z veřejného mínění. (Gabal, Čada, Snopek, 2008: 4) „Obavy z reakcí veřejnosti tvoří, zejména na komunální úrovni, významnou bariéru zahájení integrace. Komunální politici menších a středních měst nemají k dispozici ani výzkumy, ani analýzy, poznatky a doporučení, jak získat podporu veřejného mínění pro změnu.“ Při jednání jednoznačně chyběl nezávislý mediátor a konkrétní uskutečněné úspěchy, ze kterých by mělo profit i město.

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva neměla možnost zvýšit počet terénních sociálních pracovníků pracujících v Kolonii (obvykle jsme jezdili s kolegou do Libčic nad Vltavou 1x týdně, což nebylo dostačující pro potřeby všech klientů) nebo jinak rozšířit spektrum služeb pro tuto lokalitu. Byli jsme schopni v rámci individuálních sanačních plánů řešit konkrétní problémy a dosahovat v rámci projektu „Sanace rodin“ úspěchů, které se ale dotýkaly jednotlivých rodin, ne lokality jako celku. Pokud mám zhodnotit úspěšnost našich služeb, tak nejlépe si stálo právní poradenství a možnost zastupování v konkrétních případech u soudů. Velmi úspěšnou a atraktivní službou byla domácí příprava dětí zajišťovaná dobrovolníky. Celkově jich bylo v době mého působení 10 pro tuto lokalitu. Byla zde jednoznačně zpětná vazba ve formě školních výsledků dětí, v řadě rodinách se po určité době výrazně zlepšila docházka do školy. Jak už jsem dříve zmínila pokusila jsem se i o programy pro rodiny s dětmi. Konkrétně to byly výlety s programem mimo sociálně vyloučenou komunitu. Pro rodiče bylo vždy vítané děti někam poslat (na tábor, výlet či kroužek), ale aktivní účast na podobné aktivitě byl pro ně naprosto nový moment. Byla zde nabídka, ale nebyla poptávka.

V průběhu roku jsem podobných výletu naplánovala několik, za celou dobu dorazila jedna maminka s dítětem. O výletech vždy rodiny dostaly vytištěné informace, akce byla plánována tak, aby byla finančně únosná pro všechny oslovené. I přesto se mi nepodařilo tuto situaci změnit a pro tyto akce rodiny nadchnout.

Dlouhodobě jsme s kolegy cítily, že pro celkovou změnu koncepce sociální práce v „Kolonce“ i mimo ní jsme neměli dostatečné nástroje a možnosti. Ty měla naše partnerská organizace Člověk v tísni, o.p.s. v rámci svých terénních programů, z kterých vznikly v létě 2006 Programy sociální integrace. Jak uvádějí webové stránky Člověka v tísni, o.p.s. nabízejí komplexní a vzájemně provázaný balíček služeb určený sociálně vyloučeným jedincům a rodinám. Postiženým obcím zároveň nabízejí poradenství a asistenci při plánování jejich dalšího rozvoje. Programy sociální integrace v současné době působí ve více jak padesáti městech a obcích České republiky.

V prosinci 2006 Člověk v tísni, o.p.s. otevírá kontaktní centrum přímo v Libčicích nad Vltavou. Dnes je pětičlennou profesionální pobočkou, která má úřední hodiny pro klienty v úterý a ve středu. Pozitivní je nejen to, že se nachází v přímé blízkosti „Kolonky“ a v centru města, ale i skutečnost, že slouží všem těm, kteří to potřebují, ne pouze obyvatelům „Kolonky“. Protože pro zbytek města jsou obyvatelé této lokality vnímání jako Romové, je tento fakt naprosto zásadní. Souhlasím totiž s myšlenkou, že (Moravec, 2006: 38) „úspěšné sociální služby, které dovedou poskytnout pomoc sociálně znevýhodněným nebo ohroženým Romům, nejsou nutně ty, které jsou vytvořeny pro Romy, nýbrž ty, které dokáží poskytnout specifickou pomoc s daným souborem starostí všem sociálně vyloučeným a ohroženým s ohledem na jejich individuální situaci, v níž něco jako kultura, sebeidentifikace nebo fyzický vzhled mohou, ale nemusí hrát roli.“ Jednoznačně mělo vliv na změnu situace i to, že se po komunálních volbách vyměnilo osazenstvo radnice, v městě je nový starosta, který si na základě dlouhodobě dobré spolupráce uvědomil výhodnost a efektivitu přítomnosti pobočky pro celé město. Proto mimo jiné, inzeruje její přítomnost na webových stránkách města. Jako zlomový považují vznik Komunitního plánu města Libčice nad Vltavou. Předcházelo mu dotazníkové šetření, které zpracoval Člověk v tísni na téma „Spokojenost obyvatel města, zejména v oblasti sociálních a vzdělávacích služeb“. Město využilo výzvy hejtmana Středočeského kraje – Podpora sociální integrace ve Středočeském kraji a podalo žádost o přidělení dotace z programu SROP – EU, kterou následně získalo. Části tohoto Komunitního plánu, které se přímo dotýkají sociálně vyloučené lokality uvádím v příloze č.1.

Vývoj v této sociálně vyloučené lokalitě považují za příklad „dobré praxe“, jednotlivé kroky několika subjektů do této doby vedly minimálně k upouštění od segregačních postupů.

4.3. Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Ledce („Statek“)

Tuto lokalitu objevila má kolegyně, která se v létě 2001 účastnila letního tábora pro děti z jednoho dětského domova v Krkonoších. Tam trávil prázdniny tehdy čtrnáctiletý P.J. Moji kolegyni zaujalo chlapcovo vyprávění o jeho rodičích a rodině, kde nemůže žít. Chlapec jednoznačně projevoval zájem se domů vracet, své rodiče chválil a jeho vyprávění bylo emotivní a autentické. Má kolegyně se proto rozhodla v rámci projektu Sanace rodin zkontaktovat rodiče chlapce. A tak se od srpna 2001 stává rodina J. klientem Poradny pro občanství, občanská a lidská práva. Postupem času se staly klienty i dva nejstarší bratři s rodinami, celkově se tedy pracovalo se třemi rodinami v rámci jejich jednotlivých sanačních plánů a sociálních služeb poskytovaných v rámci tohoto projektu. Byl pro ně k dispozici jeden terénní sociální pracovník a dle potřeby i právník. Ostatní obyvatelé lokality „Statek“, většinou příbuzní rodiny J., využívali kontakty se mnou či s kolegy minimálně, nebylo by ani možné jim z časových i jiných důvodů vyhovět. Spolupráci od začátku komplikovala velká vzdálenost od Prahy (Poradna pro občanství, občanská a lidská práva neměla k dispozici automobil, jezdili jsme tedy za klienty autobusem a cesta i s přestupem trvala obvykle přes tři hodiny). Od počátku bylo jasné, že to nemůže být spolupráce dlouhodobá, že mnohem efektivnější a ekonomičtější řešením by byla organizace či subjekt, který by nabízel obdobné služby, a který by měl sídlo nejdále v Hradci Králové. Jako jeden z prvních cílů pomoci této sociálně vyloučené lokalitě, jsme si vytyčili nalezení takové organizace či subjektu. Musím bohužel napsat, že tento cíl se nepodařilo naplnit. Nikoho takového jsme za celou dobu působení v lokalitě (2001-2005) nenalezli. Lokalitu jsem obvykle navštěvovala v době svého působení 1x za 14 dní, minimálně 1x měsíčně. Obdobně tak činili i moji kolegové v období spolupráce s lokalitou.

Obdobným problémem bylo i hledání dobrovolníků pro službu domácí příprava dětí. Celkově bylo v této lokalitě 8 dětí, které potřebovaly využít tohoto programu. Náборы proběhly v blízkých středních a vysokých školách (oborově byli osloveni studenti připravující se na pomáhající profese – pedagogika, psychologie, sociální práce, zdravotní obory), také se dobrovolníci hledali pomocí propagačních letáků a inzerátu, který byl a je na webových stránkách Poradny pro občanství, občanská a lidská práva. Na začátku roku 2002 se na základě jednoho z náborů ozvala studentka speciální pedagogiky, vysoké školy v Hradci Králové. Ta se stala jedinou dobrovolnicí, která zde až do roku 2005 vykonávala domácí přípravu dětí v této sociálně vyloučené lokalitě. Nebyl to vyhovující stav, v jiných lokalitách pracoval dobrovolník maximálně se dvěma dětmi. Náборы jsme opakovali do roku 2005 2x, ale neúspěšně. Při obdobném náboru např. ve Středočeském kraji, ve stejném období,

se přihlásilo 7 dobrovolníků.

Vzhledem k tomu, že v lokalitě „Statek“ žila vlastně rozvětvená rodina vzájemně se zde prolínají body pomoci pro lokalitu jako celek a jednotlivé sanační plány. Vzhledem ke vzdálenosti byly tyto kroky často omezeny na telefonické jednání s konkrétními subjekty, nebo pokud se jednalo o osobní jednání chyběla určitá kontinuita a možnost opakování byla výjimečná. To samozřejmě ovlivnilo úspěšnost. Obecně lze tyto kroky pomoci rozdělit na:

- Spolupráce s majitelem objektu (v době mého působení to byl Pozemkový fond), cílem byla dohoda únosná pro obě strany, v oblasti správy objektu, oprav, nájmu a budoucnosti objektu.
- Spolupráce s místní samosprávou (Ledce, Třebechovice pod Orebem). Zde se aktivity zaměřily na možnosti zajištění přístupu k bydlení jako základního předpokladu realizace práva na soukromý a rodinný život) a na aktivity směřující k zřízení terénního sociálního pracovníka v této lokalitě.
- Aktivity týkající se dětí v lokalitě, snaha o vyhledání subjektu, který v okolí organizuje volnočasové aktivity, A který by byl ochoten začlenit do těchto aktivit i děti z lokality. Komunikace se školami, podpora při domácí přípravě dětí.

Spolupráce s majitelem objektu: prvotní kontakt se odehrál přímo v prostorách Pozemkového fondu. Má kolegyně domluvila schůzku s odpovědným pracovníkem objektu „Statek“. Nejprve představila projekt Sanace rodin, dále pak působení v této sociálně vyloučené lokalitě. Pracovník Pozemkového fondu shrnul zásadní fakta, jako majitele objektu:

- Pouze manželé J.spolu s dětmi měli platnou nájemní smlouvu.
- Byl jim vyměřen nájem - velmi nízký, který platí nepravidelně, měli už dluh na nájemném (celkem za 6 měsíců).
- Pozemkový fond neměl prostředky na náhradní ubytování pro rodiny, hodlal objekt v nejbližší možné době prodat i s obyvateli.
- Správu objektu (kanalizaci, odvoz odpadků, opravy střechy) Pozemkový fond odmítal řešit, nebyl zájem o zlepšení stavu objektu. Pouze v míře bezpečnosti pro obyvatele, dvakrát byl v místě statik, který neshledal závažné statické problémy.

Prvotním úkolem bylo zaplacení dluhu na nájemném a další kroky, které budou podrobně popsány v sanačních plánech. Na základě této schůzky kolegyně spolu s klienty vypracovala návrh dohody, která byla nabídnuta Pozemkovému fondu. Tato dohoda obsahovala příslib pravidelného placení nájemného, dodržování pořádku v okolí i uvnitř objektu. Dále zde byl příslib neničení objektu a dalšího nerozšiřování sociálně

vyložené lokality, co do počtu nepřihlášených obyvatel. Součástí dohody byla i žádost o přidělení dvou nových bytových jednotek, které přímo sousedily s bytem manželů J. a byly součástí „Statku“, a to pro jejich dva nejstarší syny s rodinami. Ti se zaručili, že tak učiní vlastními silami (opravy dveří a oken, štukování a malování, úprava podlah) a na vlastní náklady. Po zaplacení dluhu byl tento návrh dohody zaslán Pozemkovému fondu, který především vyhověl žádosti o přidělení dvou bytových jednotek. V době, kdy jsem navštěvovala klienty „Statku“ já, byla už spolupráce s Pozemkovým fondem zaběhlá a dá se říci, že k vzájemné spokojenosti, samozřejmě v mezích dané situace. Tak fungovala spolupráce do roku 2006, kdy Pozemkový fond „Statek“ v dražbě prodal soukromému podnikateli. V té době již nikdo z Poradny pro občanství, občanská a lidská práva lokalitu nenavštěvoval, klienti nevyužívali žádnou ze služeb v rámci jejích projektů. Jak jsem již v kapitole „Konkrétní sociálně vyloučené komunity Středočeského a Královohradeckého kraje“ uvedla, nový majitel nabídl těm, kteří měli nájemní smlouvy náhradní byty, těm ostatním předal oznámení o vyklizení objektu i pozemku. Nikdo z oslovených však na situaci nereagoval, rodiny nechtějí „Statek“ opustit. V minulém roce proběhl soud, který rozhodl ve prospěch majitele. Ten však stále vyčkává, je pro něj samozřejmě velmi složité, jak prakticky vystěhovat tolik lidí s dětmi. V tuto chvíli v lokalitě není žádný terénní sociální pracovník jiná nezisková organizace, která by nějakým způsobem situaci monitorovala, či do ní jakkoli zasahovala. Já jsem tyto aktuální informace získala telefonickými hovory se starosty Leduců a Třebechovic pod Orebem.

Spolupráce s místní samosprávou: lze ji rozdělit na tu s místním obecním úřadem a s městským úřadem pověřené obce Třebechovice pod Orebem. Ta první se většinou odehrávala v praktické rovině, kdy se nejčastěji se starostou vyjednávalo objednání kontejneru, odvoz odpadu a čištění žumpy. V těchto záležitostech se zástupci obce chovali aktivně a vstřícně. Proběhla také jednání o možnosti náhradního bydlení pro manžele J. a jejich děti. V rámci obecní výstavby se v roce 2001 rozhodlo o šesti nových rodinných domcích, které byly v blízkosti lokality a měly být určeny pro obyvatele Leduců, především pro rodiny s dětmi. Jeden z těchto domků byl dokonce manželům J. tehdejší starostou přislíben, ale na nátlak veřejného mínění se od tohoto záměru ustoupilo. Toto bydlení nebylo podmíněno finanční spoluúčastí ani jinou aktivní účastí, což bylo ve spojení s touto lokalitou vnímáno velmi kriticky. I na základě této zkušenosti, se má kolegyně na jaře roku 2005 sešla se starostou pověřené obce Třebechovicemi pod Orebem. Hlavním cílem schůzky bylo informování o možnosti vzniku místa terénního sociálního pracovníka, který by navštěvoval sociálně vyloučenou lokalitu v Třebechovicích pod Orebem a v Leducích. Starosta schůzku vítal, sám následně inicioval setkání několika starostů z blízkých obcí, kde je informoval o těchto možnostech. Když jsem téhož starostu telefonicky kontaktovala v únoru 2008

a ptala se jaké jsou jejich zkušenosti a závěry ze zřízení terénního sociálního pracovníka, odpověděl, že žádné. Nakonec se dle jeho mínění nevyplatilo tento post vytvářet, prý mají v obci vážnější starosti. S Romy prý problémy nemají, dokonce jich několik pracuje pro městský úřad (úklidové práce, údržba komunikací apod.). Argumentovala jsem tedy současnou vyhrocenou situací na „Statku“. Starosta nebyl o těchto věcech informován a byl zprávou zaskočen. Na závěr, ale situaci shrnul jako čistě soukromou (mezi majitelem objektu a obyvateli), do které město nemůže vstupovat.

Aktivity týkající se dětí v lokalitě: po prvotním monitoringu lokality jsme si vytyčili s kolegy tři základní body této problematiky: spolupráce se školami, spolupráce s OSPOD a volnočasové aktivity.

Spolupráce se školami se odvíjela od problémů jednotlivých dětí v lokalitě. Souvisela s tím, že se v rámci projektu usilovalo o vrácení zpět domů z ústavní péče chlapce P.J. a několik dětí z lokality mělo nařízený soudní dohled. Hlavním důvodem těchto soudních rozhodnutí byly především velké absence ve škole a u P.J. i výchovné problémy. Proto jsme obě školy (Spec. škola v Hradci Králové i základní škola v Třebechovicích pod Orebem) pravidelně navštěvovali. Při prvotních kontaktech zde byla objasněna naše role, projekt a výhody spolupráce pro školu. Za tyto výhody považují možnosti kontaktu s pedagogy, kteří mohli ovlivnit náplň domácí přípravy dětí, tedy to co jim ve škole nešlo. Dobrovolnice s nimi pravidelně konzultovala materiály, které k přípravě používala, někteří učitelé dokonce tyto materiály sami posílali. Dále jsem patřila pomoc při komunikaci s rodiči, která se v minulosti nedařila a vygradovala až do výše zmíněných problémů. Jednotlivé kroky budou podrobněji popsány v kazuistikách. Škola získala naše informační materiály a kontakty na Poradnu pro občanství, kdykoliv pedagog či vedení školy mělo potřebu konkrétní situaci řešit přes nás či s naší účastí mohli tak učinit (u obou zmíněných škol se tak stalo v době mého působení 5x).

V lokalitě žily také 3 děti předškolního věku, které mluvily převážně romsky, a které čekal vstup do školy. Dobrovolnice se nejvíce věnovala pětiletému J.J., kterého nejbližše čekala školní docházka. Kontaktovala jsem MŠ v Třebechovicích a požádalo o spolupráci. Jak vyplýne z kazuistiky, MŠ byla ochotna chlapce vzít jak na celodenní či půldenní péči v začátku na 4 dny v měsíci, později na klasický celotýdenní (pondělí - pátek) režim. Domluvila se i možnost úlevy školného apod. Maminka však nabídky školky nevyužila.

Spolupráce s OSPOD byla v této lokalitě podmínkou pro dobré výsledky terénní sociální práce. Komunikace mezi rodiči z lokality a pracovníci OSPOD v Hradci Králové byla dlouhodobě špatná. Rodiny měly pocit, že si na ně soc. pracovnice zasedla, nikdy se předem neohlásila, pouze posílala zprávy o nich

k soudu. Měly pocit, že nevidí úspěchy, změny k lepšímu a vnímá pouze nedostatky. Ze zkušenosti ze soudních jednání, osobního kontaktu a zpráv OSPOD se zas jevílo, že tato sociální pracovnice vnímá rodiče z lokality jako „velké děti“, péči o děti nedostatečnou, shledávala stav domácnosti jako špatný, děti dle jejího názoru chodily špinavé a neupravené. Vnímala změnu v přístupu rodičů pouze v případě důsledné kontroly, opakovaných upozornění a výchovných opatření ze strany soudu (soudní dohled). Při takto odlišném přístupu k soc. práci bylo složité vysvětlovat některé z důvodů spolupráce s rodinami, ale i přesto došlo k určitým posunům. Informativní schůzku sociální pracovnice OSPOD odmítala, došlo pouze k setkání v lokalitě a při soudech a dále k telefonickým kontaktům. Naši intervenci vnímala jako nebezpečnou, ale vzhledem k zlepšení vybavení domácnosti, docházky ve škole, domácí přípravě dětí přestala rodiny „přepadat“ neohlášená a kontrolovat. Prakticky lokalitu nenavštěvovala. Lze tedy konstatovat, že spolupráce nenastala, sociální pracovnice pouze avizovala svoji aktivitu v případě navrativších problémů např. se školní docházkou. Byla by to aktivita pouze „kontrolního“ charakteru.

Volnočasové aktivity: v této lokalitě se nejvíce ze všech popsanych mluvilo romsky a žilo „tradičním“ způsobem, pokud se to dá takto zjednodušeně napsat. Byly zde velmi silné a fungující vztahy v rodinách. To se projevovalo nejen při domácí přípravě dětí, kdy v počátcích děti nerespektovaly úlohu dobrovolnice, zkoušely vlastně i své rodiče, do jaké míry ji oni přijali a zda ji respektují. Vzhledem k úspěšnému návratu P.J. z ústavní výchovy a jiným úspěchům se situace velmi zlepšila. Obecně stoupl kredit osob pomáhajících lokalitě. Tradice a určitou izolaci v lokalitě zmiňují v této souvislosti, i proto, že jsem během mého působení zjistila, jak zásadně mohou tyto aspekty ovlivnit např. trávení času dětí na letním táboře. Děti z této lokality se účastnily tábora jen jednou (v roce 2004). Vzhledem k tomu, že jsem tábor organizovala a byla jsem hlavní vedoucí mohu uvést několik příkladů těchto aspektů. Po celou dobu tábora (14 dní) si děti přály vrátit domů, velice se jim stýskalo, nepřiměřeně ve srovnání s jinými dětmi. Odmítaly se účastnit společných aktivit, byly velmi stydlivé před ostatními dětmi, např. se nekoupaly v bazénu (nikdy předtím totiž nebyly v plavkách, ani sestry se neviděly takto málo oblečené apod.). V podstatě až na konci tábora se některé z nich dokázaly otevřít a např. zazpívat písničku nebo si promluvit o tom, co se jim na táboře nelíbí a co je jim nepříjemné. Zároveň při odjezdu plakaly a svěřily se, že nikdy nic podobného neprožily a velmi se spřátelily s některými dětmi a vedoucími.

Podobné momenty se objevovaly po celou dobu spolupráce. Víc než v jiných lokalitách to byl určitým způsobem soubor „dvou světů“ . Jednoznačně zde hrála roli odlišná etnicita a sociokulturní prostředí. Rodiny rozdělovaly svůj život na ten v komunitě – ten zásadní, a na život mimo tuto komunitu. Ten cítily většinou jako tlak majority, hlavně povinnosti

a pravidla, která jim byla vzdálená a nepochopitelná. To pak souviselo s nepřijetím nabízených možností, což bude viditelné z kazuistik a sanačních plánů.

4.4. Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Hostivice - Břve („Tábor“)

Tuto lokalitu jsem objevila díky klientům, manželům K. (kazuistika a sanační plán č. 3), který se na Poradnu pro občanství, občanská a lidská práva obrátil z důvodu odebrání dětí ze sociálních (bytových důvodů) do ústavní výchovy*. Byly to celkem 4 děti, které žily v dětském domově v Chomutově. Klienti, jak bude z kazuistiky zřejmé, ztratili bydlení a nové, ve kterém by mohli být spolu s dětmi nenalezli. Manželé se po různých problematických ubytováních ocitli v lokalitě „Tábor“. Přítomnost dětí v lokalitě a „volných míst k bydlení“ je přivedla k nápadu a rozhodnutí získat děti zpět, pro začátek alespoň na pravidelné návštěvy. Na podzim 2003 jsem poprvé navštívila „Tábor“ v Hostivících. Tato lokalita od počátku vykazovala problematické jevy:

- ohrožování ze strany majitelů a sousedů,
- bydlení na hranici únosnosti - v některých případech shodným s bezdomovectvím,
- nulová perspektiva bydlení v lokalitě do budoucna, související s trvalým pobytem obyvatel mimo území Hostovic, dále pak související s prodejem lokality.

Na základě prvních návštěv v této lokalitě se pro spolupráci v rámci projektu Sanace rodin přihlásilo pět rodin s celkem dvaceti dětmi. Někteří obyvatelé „Tábora“ využili pomoc Poradny pro občanství, občanská a lidská práva v souvislosti s bezplatnou právní pomocí a v rámci krátkodobých intervencí. Do lokality jsem obvykle jezdila 1x týdně. Někteří klienti z lokality mě navštěvovali přímo v sídle Poradny pro občanství.

---

* Jak uvádí Veřejný ochránce práv (např. na svých webových stránkách) odebrat děti rodičům z bytových důvodů je nepřipustné. V rámci svých šetření veřejný ochránce práv zjistil, že s rodinami postiženými nebo ohroženými sociálním propadem je paradoxně zacházeno stejně, jako s rodiči, kteří své děti týrají, zneužívají nebo jinak ohrožují jejich život či výchovu. Děti jsou odebrány z rodin na základě hygienických nedostatků v bytě nebo kvůli neschopnosti rodičů zajistit vlastní bydlení. Pokud k tomu dojde, tak díky následné izolaci rodiče často ztrácejí motivaci ke zlepšení ekonomických funkcí a citové vazby rodičů a dětí se rozvolňují. Veřejný ochránce práv považuje tento postup za zcela nepřipustný a v rozporu nejen s právy dítěte, ale lidskými právy vůbec.

Stejný názor opakovaně ve své judikatuře vyjadřuje i Evropský soud pro lidská práva v řízení vedeném proti České republice. Jestliže je dítě odebráno z péče rodičů z důvodu špatných sociálních poměrů nebo z důvodu nevhodných bytových poměrů, je to podle Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) porušením práva na respektování rodinného života podle Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. ESLP shledal, že české soudy jako základní problém stěžovatelů konstatovaly potíže s nalezením adekvátního bydlení. Schopnosti své děti vychovávat nebo vztah rodičů k dětem nebyl nikdy zpochybněn, naopak, české soudy přiznávaly snahu rodičů překonat své životní těžkosti.

Veřejný ochránce práv je přesvědčen, že je úlohou sociálně právní ochrany dětí pomáhat osobám v nesnázích, pomáhat jim získat náhradní ubytování, informovat je o systému sociálního zabezpečení apod. Tam, kde k odnětí už došlo, měl by OSPOD kontaktovat bytový odbor příslušné obce a pokusit se zajistit rodině jakoukoli bytovou náhradu, aby se děti mohly k rodičům vrátit.

Problém odebrání dětí z bytových či jiných sociálních důvodů má úzkou souvislost s problémem neexistence funkčního systému sociálního bydlení v České republice. Na nutnost zabývat se touto záležitostí veřejný ochránce práv opakovaně upozorňoval Poslaneckou sněmovnu PČR. V současné době je konečně připravován zákon o sociálním bydlení a veřejný ochránce práv je do jeho přípravy osobně zapojen. Dostupné na <http://www.ochrance.cz>

Lokalita se navštěvovala od září 2003 do poloviny roku 2005, kdy zanikla. Na základě prvotního monitoringu a seznámením s celkovou situací v „Táboře“ jsme si s kolegy určili zásadní body strategie v této sociálně vyloučené lokalitě:

- uklidnění vztahů mezi majitelem, správcem konkurzní podstaty a obyvateli (neméně uklidnění vztahů mezi obyvateli obce Břve a obyvateli lokality),
- jednání s místní samosprávou (MÚ Hostivice),
- jednání s místně příslušnými OSPOD, bytovými odbory a azylovými domy.

Uklidnění vztahů mezi majitelem, správcem konkurzní podstaty a obyvateli (dále uklidnění vztahů mezi obyvateli obce Břve a obyvateli lokality): v rámci tohoto bodu strategie jsem se nejprve telefonicky spojila s klientem, který nás jako první o lokalitě informoval. Domluvili jsme se na schůzce v době, kdy bude v lokalitě jak bývalý majitel, tak i správce konkurzní podstaty. Toto setkání se uskutečnilo v říjnu 2003. Na území „Tábora“ pobíhali volně puštění psi, nebylo možné se bezpečně dostat k hlavní přístupové cestě. Proto jsem zatelefonovala jednomu z klientů, aby mě doprovodil k objektu, kde v té době bydlel majitel s rodinou. Bývalý majitel byl pochopitelně zaskočen, ale jednání neodmítl. Vysvětlila jsem svoji návštěvu v lokalitě a informovala o projektu. Hlavní důraz jsem kladla na přítomnost dětí v „Táboře“ a to, že jeho chování přímo tyto děti ohrožuje. Také jsem chtěla znát jeho stanovisko k tomu, proč nadále požaduje po lidech žijících v „Táboře“ měsíční nájemné, když zde byly odpojeny veškeré služby a on sám již vzhledem k vypsání konkurzu na jeho majetek z důvodu velkých dluhů a podvodů není legitimním majitelem. Rozhovor nebyl příliš věcný, bývalý majitel se odvolával na to, že psi chrání jeho majetek a bezpečnost. Rodiny prý mají odejít, protože ničí jednotlivé objekty a tím zhoršují celou situaci. Zůstat mohou jen ti, kteří budou pravidelně platit. Ve stejnou chvíli do „Tábora“ dorazil správce konkurzní podstaty v doprovodu cca 10 policistů. Od června 2003 měl být objekt vyklizen, správce „Tábor“ od té doby navštívil pětkrát. Již v červnu obyvatelé i bývalý majitel obdrželi oznámení o konkurzu, rozhodnutí o vyklizení objektu a ukončení nájmu. Byla to absurdní situace, kdy na sebe všichni křičeli a v zásadě bez jakéhokoli výsledku se opět rozešli. Já jsem se později telefonicky spojila se správcem konkurzní podstaty, vysvětlila mu nemožnost rychlého řešení. Rodiny s velkým počtem dětí, nezaměstnaní rodiče a lidé na hranici chudoby nebyli schopni odchodu z lokality. Požádala jsem o to, aby již nepořádal zbytečné výjezdy do „Tábora“, které jen zvyšují napětí a nic neřeší. Správce mé prosbě vyhověl. Vysvětlila jsem také postup v rámci projektu Sanace rodiny a službám Poradny pro občanství, občanská a lidská práva, které mohou částečně některé problémy řešit.

Jednotlivým obyvatelům sociálně vyloučené lokality „Tábor“ jsem zdůraznila vážnost a vyhrocenost situace. Řada z nich si

tyto věci nepřipouštěla, to že se o ně v tuto chvíli nepostará ani bývalý majitel kempu, nebo místně příslušná obec. Jasně jsem vymezila možnosti pomoci z mé strany. Zásadní bylo také to, že by se situace výrazně zhoršila, pokud by okolní obyvatelé obce Břve pocítovali, že je pro ně situace v „Táboře“ neúnosná (majetková kriminalita, zvýšený hluk, odpadky v okolí lokality, či zápach). I na to jsem obyvatele „Tábora“ upozornila.

Jednání s místními samosprávami (MÚ Hostivice a s těmi, pod které místně přísluší klienti): jako první jsem oslovila starostu Hostivic, ten na schůzku přizval i místostarostu a vedoucí sociálního odboru. V tomto případě jsem považovala za přínosné především informovat o možnosti zřízení terénního sociálního pracovníka. Zásadním problémem bylo to, že objekt ani pozemek nejsou v majetku obce a nikdo z obyvatel není trvale hlášen na území Hostivic, nebo i v blízkém okolí. Od počátku se zástupci obce pokládali za oběti závažné situace, kterou nemohou vlastními silami změnit. A hlavně považovali to za odpovědnost někoho jiného. Nepomohl ani argument, že se situace dotýká starousedlíků, lidí, kteří žijí v bezprostřední blízkosti „Tábora“, které by měla obec hájit, ne však represí, ale kvalitní sociální prací. Iniciovala jsem ještě jedno setkání na radnici Hostivic, připravila jsem si konkrétní materiály použitelné pro vedení obce, ze kterých jasně vyplynula efektivnost zřízení terénního sociálního pracovníka a materiály, které bod po bodu ukazovaly jak takové místo zřídit a financovat, ale bez úspěchu.

Dále jsem kontaktovala místní samosprávy, tedy konkrétně bytové a sociální odbory a OSPOD, pod které místně příslušeli klienti, což byly Praha 3, Praha 5, Praha 6, Praha 13, Teplice a Litoměřice.

Bytový odbor a sociální odbor Městské části Praha 3 s námi jednal v souvislosti se žádostí o byt jedné rodiny žijící (mladý pár s jedním dítětem). Městská část vlastní několik bytových jednotek, které jsou od konce 90. let minulého století považovány za tzv. sociální bydlení. Smlouva je zde vždy na dobu určitou (tři měsíce) a základní podmínkou je zaměstnání jednoho z rodičů. Tuto podmínku však rodina nesplňovala, proto bytový odbor nechtěl pokračovat v jednání. Sociální odbor žádost podpořil, vzhledem k dobré péči o dítě, ale přiklonil se k názoru bytového odboru, že pobírání dávek státní sociální podpory nemůže být jediným příjmem rodiny. V případě změny byly oba odbory připraveny pomoci.

Jednání s bytovým a sociálním odborem Prahy 5, se neslo naprosto v jiném duchu. Tady se konkrétně jednalo o rodinu s devíti dětmi z toho šest bylo nezletilých. Rodina bydlela v obecním bytě na Smíchově, v oblasti, která také patří mezi sociálně vyloučené lokality (je uvedena ve výše zmíněné interaktivní mapě sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených lokalit v České republice). Vzhledem k tomu, že už

v průběhu devadesátých let a po roce 2000 hodlala radnice velkou část centra Smíchova zmodernizovat, učinit z tohoto centra atraktivní místo pro obchod, kanceláře i nové bydlení musela si nějak komplexně poradit s problematickými sociálně vyloučenými lokalitami, kterých v té době bylo na Smíchově několik. Řešila to jednak privatizací bytového fondu, kdy prodala jednotlivé domy soukromým majitelům a ti nájemcům buď nabídli náhradní byty nebo odstupné, v případě neplatičů předali „případ“ exekutorům či soudům. „Ale lidé z nízkými příjmy a mnohdy jen se základním vzděláním často nevěděli jaká jsou jejich práva. Při jednání s novým majitelem se tak dostávali do nevýhodné pozice a byli schopni přijmout nabídku, která je připravila o jistotu bydlení. Část zájemců o domy v těchto lokalitách měla zájem pouze o domy bez nájemníků, proto se městská část Prahy 5 postavila k tomuto problému po svém. Nabídla buď náhradní bydlení, ale většinou s větším nájmem a na sídlišti, nebo odstupné ve výši 250 000,- Kč. Většina z těchto rodin zvolila druhou variantu (vzhledem ke vzdělání, k sociokulturní situaci rodiny apod.). Obvykle o peníze velice rychle rodiny přišly a nebyly schopné zajistit si náhradní bydlení. Proto se většina z nich stěhuje do bytů příbuzných, nebo se neoprávněně nabourávají do bytů prázdných (což byl případ této rodiny) a následně se ocitají někde na okraji Prahy např. v „Táboře“ nebo u jiných příbuzných po celé republice. Tak se městská část Prahy 5 velice rychle zbavila problémových domů a lokalit. Přesunula odpovědnost za problémy s tím spojené na jiná města či obce. Problémy konkrétní rodiny z „Tábora“, která byla trvale hlášena na Praze 5, nehodlala příslušná místa nijak řešit, považovali tuto situaci za uzavřenou. Jediný kontakt rodiny s městskou částí Praha 5 souvisel s vyplácením sociálních dávek. Myslím, že je zbytečné zmiňovat, jak neetický je takový přístup a jaké má dopady.

K jednáním s příslušnými odbory městské části Praha 6 a OSPOD Praha - Západ došlo v souvislosti s případem manželů K., viz. kazuistika a sanačního plánu č. 3.

Městská část Praha 13 má k dispozici bytový fond s tzv. byty pro sociálně slabé rodiny, problémem ale bylo, že rodina žijící v „Táboře“ a s místní příslušností právě na Praze 13 takový byt obývala, neplatila po dobu půl roku nájem, nebyla ochotna spolupracovat a dokonce se rodině podařilo byt podvodně prodat jiné rodině bez vědomí vlastníka tedy městské části. Bytový odbor podal na otce rodiny trestní oznámení.

Obdobné byly reakce místních samospráv (Teplic a Litoměřic) na žádost o pomoc pro rodiny ze sociálně vyloučené lokality „Tábor“ s místní příslušností na jejich území. Nedisponovali téměř s žádným bytovým fondem, v městech byl oficiálně poradník, ale v něm stovky zájemců, dle pracovníků bytového odboru i klientů v náročnějších životních situacích.

Velkou část soc. práce v této lokalitě tvořilo vyhledávání a komunikace (převážně telefonická) s azylovými domy prakticky na celém území ČR. Na tomto místě je potřeba uvést, že většina z nich je pouze pro matky s dětmi, pokud jde o azylový dům pro oba rodiče, je zde podmínka, alespoň u jednoho pracovní poměr, což je pochopitelné a má to jasně motivační roli. Prakticky ale neexistují azylové domy pro rodiny v akutní krizi, které se ocitli v závažné sociální a ekonomické situaci, ať už vlastní či cizí vinnou. Další komplikací bylo to, že většina azylových domů je připravena na rodiny se dvěma dětmi, tři jsou již určitý „strop“. Nejsou zde kapacitní a finanční prostředky pro rodiny s velkým počtem dětí, kterých byla vlastně v lokalitě většina. Po měsíčním intenzivním vyhledávání jsme pomohli zajistit místo pro rodinu s jedním dítětem a azylový dům na Vysočině nabídl pomoc mamince se sedmi dětmi z lokality. Ta se však nechtěla rozdělit s manželem, cítila, že by nezvládla péči a výchovu o tolik dětí sama. Jedním z důvodů byla i velká vzdálenost azylového domu a nemožnost nalezení ubytování či dokonce práce pro manžela ve stejném místě. Rodina by se fakticky rozdělila a vzhledem k finančním problémům by neměla možnost se často vidět. Proto rodina tuto pomoc odmítla a nadále zůstala lokalitě. Vzhledem k vývoji v lokalitě, jejímu následnému zániku v polovině roku 2005 nebylo možné sledovat další osudy klientů, pokud Poradnu pro občanství nekontaktovali sami. Což se stalo pouze v jediném případě.

Na základě tohoto vyhledávání a kontaktů s azylovými domy jsme vytvořili aktuální adresář azylových domů, který se od té doby pravidelně aktualizuje a je dostupný na webových stránkách Poradny pro občanství, občanská a lidská práva.

5. Kazuistiky a sanační plány

5.1. Kazuistika a sanační plán č. 1, rodina H. („Kolonka“)

Tato rodina patřila k příbuzenskému uskupení, které tvořili sourozenci H. a jejich matka (na území „Kolonky“ žilo v roce 2003 pět sester H. s rodinami, z toho tři sestry s rodinami se staly klientkami Poradny pro občanství, občanská a lidská práva – Helena, Darina a ta, které bude věnována tato kazuistika, Růžena).

Matka sourozenců H., dle vyprávění několika z nich, utekla sama s dvanácti dětmi na konci 70. let z romské osady na Slovensku od otce dětí, který byl alkoholik. Cestovali vlakem a pěšky, jejich cílem bylo Kladno, kde měla matka dětí bratra. Tam se jim podařilo, po několika týdnech dorazit. Maminku jsem poznala v době svého působení v lokalitě, byla to sedmdesátiletá vitální a charismatická žena, která se nejen ve své rodině těšila velké úctě. V době mého působení žila u jedné z dcer mimo „Kolonii“. V domě patřícímu soukromému majiteli, který vážným způsobem poničily povodně v roce 2002, proto obě matka i dcera Helena s rodinou (manželem a dvěma nezletilými syny) usilovaly o možnost přestěhování. Matka díky pomoci terénní sociální pracovnice Člověka v tísní získala místo v místním domově pro seniory (kam si přála jít i přes odpor dětí, které se o ní chtěly postarat) a dcera žádala obecní úřad o přidělení obecního bytu. Na základě žádosti, kterou jsem spolu s ní předala osobně starostce a po dvou schůzkách na radnici Helena tento byt získala.

Některé z dětí H. získaly v průběhu 80. let práci v místní šroubárně a následně i ubytování v Kolonce. Mezi nimi i Růžena (nar. 1976) a její muž Jan (nar. 1979). I ten patřil ke Slovenským Romům, kteří do Libčic přijeli s rodinou za prací. Paní Růžena má dokončených 6 tříd základní školy, Jan je negramotný, velice špatně mluví česky. O panu Janovi nemám mnoho informací, v podstatě většině rozhovorů a jednání byla přítomna pouze Růžena. Kdokoli se obracel na rodinu (jak ve věci úřední tak ve věci osobní) jednal s paní Růženou. V roce 1992, v šestnácti letech se Růženě narodil první syn Mirek, jeho otcem není Jan. V té době paní Růžena žila ve společné domácnosti spolu s maminkou a sourozenci, otec Mirka není uveden v jeho rodném listě, nikdy také neplnil vyživovací povinnost, v rodině se o tomto muži nemluví. V roce 1993 se paní Růžena stěhuje se synem do bytu 1+1 v „Kolonii“, který na žádost získává. Od roku 1994 zde s nimi začne bydlet pan Jan a v následujících letech se jim narodí 3 děti (Růženka nar. 1995, Adam nar. 1997, Adélka nar. 2000). Rodina nadále bydlela v 1+1, bez koupelny a toalety

(na patře domu byla společná sociální zařízení, ovšem ve velmi špatném stavu). I na tuto rodinu podalo město Libčice nad Vltavou žalobu na vyklizení bytu, naštěstí byl později (za aktivní účasti Poradny pro občanství, občanská a lidská práva) vynesena pravomocný rozsudek o zamítnutí žaloby (v roce 2005). Prvotní kontakt byl tedy především ovlivněn poptávkou po právní pomoci, včetně zastoupení advokátem. Byl chtěný, mé kolegyně kontaktovala přímo paní Růžena.

Vzhledem k velmi častým návštěvám lokality a tím, že jsme se postupně seznamovali (já a kolega, oba jsme s rodinou spolupracovali) s jednotlivými osudy a problémy, jsme zjistili, že rodina je pravidelně navštěvována sociálními pracovníky OSPOD Praha západ. Ti nás asi po měsíci samy kontaktovali, když byli jinými klienty informováni, že v rámci projektu Sanace rodin pracujeme s rodinami v „Kolonce“. Jejich verze situace v rodině byla následující. Dle jejich názoru paní Růžena nezvládá výchovu svých čtyř dětí, ona ani manžel nemají u dětí autoritu. Mirek i Růženka navštěvovali speciální školu v Roztokách u Prahy, oba měli více jak 200 neomluvených hodin, a to byl v té době konec listopadu. Malý Adam čerstvě navštěvoval první třídu základní školy v Libčicích (měl asi 50 neomluvených hodin) a hrozilo mu propadnutí či přeložení do speciální školy, nebyl schopen v učivu obstát a časté absence to ještě více komplikovaly. V domácnosti je prý velký nepořádek, nedostatek jídla. Často se stává, že rodina nemá prostředky na nákup základních potravin, jízdné do školy apod. V té době rodině hrozila již výše zmíněná ztráta bydlení. Manželé H. mají prý problémy s alkoholem a hracími automaty, což je v důsledku často důvodem nedostatku peněz. Proto soud rozhodl o dohledu nad Adamem, Růženkou a Mirkem. Vzhledem k vyhocení situace se pracovníci OSPOD přikláněli k návrhu na ústavní výchovu u všech tří dětí. Pravidelně zde vykonávali kontrolní činnost, většinou 2x týdně jezdili do Libčic, většinou brzy ráno, pro případ, že by děti zastihli a mohli dohlédnout na to, že nezůstanou bez důvodu doma. Děti se ale často „ztratily“ cestou do školy.

Ve stejné době nás požádaly o spolupráci sestry Růženy, Darina a Helena. Podrobně popíšu i situaci vývoj v těchto rodinách, protože jsou zde nápadné podobnosti a vysvětlující paralely. Darina H. žila s manželem a šesti dětmi nedaleko „Kolonky“, v domě v centru, kde žily ještě dvě rodiny. Tento dům lze také považovat za sociálně vyloučenou lokalitu, ale vzhledem k velikosti a blízkosti s „Kolonkou“ byla považována za její součást. Darina měla dvě děti předškolního věku, tři školního a jedno zletilé. Vedle sociálního poradenství chtěla nejvíce využít služby domácí příprava dětí. Od žen z „Kolonky“ se o nás dověděla a velmi záhy nás kontaktovala. Její školou povinné děti měly také problémy s docházkou, ale ne v tak velkém rozsahu, jako děti paní Růženy. Paní Darina byla aktivní, vztahy v její rodině byly vřelé, rodiče své děti velmi milovali. Ze všech setkání s nimi vyplynulo, že jsou bez přehánění smyslem jejich života. Její muž pan Josef (shodou okolností bratr pana Jana) se

aktivně podílel na chodu domácnosti. Oba však nedokázali svým dětem některé věci odepřít, nechali je rozhodovat např. o tom zda půjdou do školy, zda si chtějí vzít léky v době nemoci apod. Nedokázali se s nimi z pochopitelných důvodů připravovat do školy (pan Josef byl obdobně jako jeho bratr ngramotný a jeho žena Darina uměla číst a psát).

Výše zmíněná sestra Helena H., nás oslovila především z důvodu pomoci s žádostí o nový obecní byt, další její zakázkou byla asistence při hledání práce (její muž pracoval na plný úvazek, jako řidič). Ona pracovala než odešla na mateřskou dovolenou jako pomocný zdravotní personál v Motolské Fakultní nemocnici. Po mateřské již práci nenalezla. Paní Helena měla dva syny (Michal byl pětiletý, toho v rámci sanačního plánu zapsala do MŠ školky, aby se mohla více věnovat hledání zaměstnání, starší sedmiletý Daniel navštěvoval stejnou první třídu, jako syn paní Růženy, tedy jeho bratranec Adam). Paní Helena byla důsledná nejen ve školní docházce dětí, pravidelně se s Danielem připravovala a záleželo jí na jeho výsledcích. I přesto měl Daniel ve škole problémy a paní učitelka nabídla mamince možnost přestupu na speciální školu. To paní Helena odmítala, uvědomovala si negativní důsledky, které by to sebou neslo. V tomto jsem jí jednoznačně podpořila. Pro rodinu jsme našli dobrovolnici na domácí přípravu dětí, která jezdila do Libčic 1x týdně na 2-3hodiny. Já jsem si domluvila setkání s třídní učitelkou Daniela a Adama. Seznámila jsem ji s projektem a dobrovolnicemi, které připravovali děti navštěvující její třídu. Paní učitelka spolupráci vítala, jen zdůraznila, že přestup do speciální školy v Roztokách či opakování první třídy bude pro některé žáky nevyhnutelný. Konkrétně u Daniela chválila docházku a snahu maminky, i přesto si myslela, že bude opakovat první třídu. Sama vyjádřila znepokojení nad neomluvenými hodinami Adama a žádala o dobrovolnici přímo pro něj. Ale rodina nás nekontaktovala, vysvětlila jsem tedy paní učitelce, že spolupráce s námi je dobrovolná, že nelze rodinu nutit. Paní učitelka mluvila o Adamovi o jako velmi bystrém chlapci, které mu chybí pobyt ve škole a zázemí domova. Intelektově jednoznačně má na rozsah učiva základní školy.

V podstatě obdobně žádaly o pomoc pro rodinu Růženy i její dvě sestry a matka. Měly obavu, že děti budou odebrány z rodiny, pokud se situace nezmění. V kontaktu se sestrou byly, ale ta se s nimi vždy na toto téma odmítla bavit. Na základě těchto skutečností jsem se rozhodla paní Růženu oslovit a nabídnout jí možnosti pomoci, dle mého názoru vhodné pro tuto situaci (sociální a právní poradenství, domácí přípravu dětí a vysvětlit jí, co je to tzv. sanační plán). Přes sestru Darinu jsem si s ní domluvila schůzku, aby mě očekávala a byla připravená i na témata, o kterých se bude mluvit. Když jsem dorazila do „Kolonky“ paní Růžena tam nebyla, děti byly ve škole, nejmladší Adélku hlídala sousedka. Sousedka nedokázala říci, kde paní Růžena je. Situace se bez omluvy ještě jednou opakovala. Bylo to zvláštní a poměrně vzácné, protože kdykoli jsem předtím

„Kolonku“ navštívila, paní Růžena tam byla přítomna. Nechali jsme tedy s kolegou na sebe pouze kontakt. Chápali jsme to jako odmítnutí nabídky.

Uběhlo pár týdnů a paní Růžena zatelefonovala mému kolegovi a žádala o možnost se sejít. Situace totiž vygradovala, OSPOD Praha západ navrhl odebrání dětí (Mirka, Růženky a Adama) do ústavní výchovy s odůvodněním, že nařízený soudní dohled u nezletilých zřejmě nesplnil svůj účel (s odkazem na neomluvené hodiny, problémové chování nejstaršího Mirka atd.). Tentokrát nás paní Růžena dle dohody čekala. Shrnula svoji situaci jako nespravedlnost, necítila za ní odpovědnost, měla pocit, že si na ní sociální pracovníci zasedli. Jednoznačně jsme s kolegou argumentovali, že v tuto chvíli nedokážeme posoudit, co se ve skutečnosti dělo a že soudit to, není naším úkolem. Zmínili jsme, že je škoda, že se paní Růžena rozhodla na nás obrátit až teď, těsně před soudem. Dalo se totiž předpokládat, že to vyzní účelově, že se na nás obrací ve chvíli, kdy „jde do tuhého“ a že v případě odvrácení ústavní výchovy, přestane být aktivní při práci na nutných změnách v životě její rodiny. Rozhodně jsme však zdůraznili, že je skvělé, že hodlá i teď určité věci řešit. Domluvily jsme se na co nejbližší možnou schůzku, které by v ideálním případě byli přítomni všichni členové rodiny. Ta se uskutečnila následující týden.

Z této schůzky vyplynul následující **první sanační plán** (viz. metodika sociálních služeb projektu Sanace rodin):
Cíl spolupráce: Odvrácení návrhu na ústavní výchovu pro všechny tři děti.

Jednotlivé kroky, které by měly vést k dosažení cíle:

1. Zastavení neomluvených hodin, či zbytečných omluvených hodin ve škole u všech tří dětí.
2. Vstřícná komunikace s pracovníky OSPOD a s pedagogy škol, které děti navštěvují, spolehlivost při domlouvání schůzek, termínů apod.
3. Příprava na soudní řízení, orientace při jednání (pomoc a doprovázení pracovníka Poradny pro občanství).
4. Dorazit na toto soudní řízení včas a řádně.

Provedení a obsah jednotlivých kroků a doba plnění:

Ad1. Na tomto bodu se měla podílet celá rodina, matka i otec se měli vzájemně podpořit v situacích, kdy budou děti žádat úlevu ze školy. V případě nemoci dítěte, měl jeden z rodičů navštívit s dítětem neprodleně lékaře, vyžádat si potvrzení a kontaktovat školu (popř. pracovníka Poradny pro občanství). Děti tento krok měly respektovat a nemařit jej. Tento krok byl dlouhodobý, důležitý byl moment začátku, krok se měl začít plnit hned od chvíle, kdy se domluvil sanační plán.

Ad2. Tento krok neměl být účelovým pro dobu před soudem, nebyl myšlen ani jako něco vynuceného z vnějšku. Předcházet mu rozhovor, ve kterém se řešili negativní i pozitivní zkušenosti

se školami a pracovníky OSPOD z minula. Hlavní snahou terénního sociálního pracovníka bylo ukázat rodině, že do budoucna v souvislosti s naplněním cíle sanačního plánu, je respektování činnosti OSPOD a vzdělávacích institucí jediná možná cesta. Ale neznamenal to, že nelze vyjádřit věci se kterými nesouhlasím a jsou mi nepříjemné. Byla zdůrazněna možnost o těchto věcech komunikovat, a také to, že v případě potřeby je zde terénní sociální pracovník, který může být nápomocen v těchto situacích, může tedy plnit roli mediátora. Na tomto bodu se měla podílet celá rodina, a také to byl krok dlouhodobého charakteru.

Ad3. Soudní řízení, které mělo rozhodnout o ústavní výchově dětí, se konalo 14 dní od této schůzky. Klienty jsme navštívili do té doby dvakrát. V těchto setkáních jsme se soustředili na vysvětlení některých pojmů, které s řízením souviseli, dále pak na možné otázky, které soudce či opatrovník (zástupce OSPOD) rodičům položí. Upozornili jsme je také na velkou pravděpodobnost, že to budou otázky především nepříjemné, vzhledem k tomu, že situace došla tak daleko. Dalším bodem tohoto kroku, bylo probrat, jaké jsou představy dětí a rodičů o rozsudku a jeho důsledcích. Zmínili jsme i to, že v případě, že soud shledá důvodný návrh opatrovníka a rozhodne o ústavní výchově nad dětmi (ve smyslu §162/3 ZOR), budou rodiče povinni ihned po doručení rozsudku předat děti do péče Dětského diagnostického ústavu. Zde proběhl rozhovor i s dětmi, zda mají nějaké kamarády, kteří jsou v ústavní výchově, zda mají představu o takovém zařízení. Mluvílo se o tom, že je to vážná změna a rozhodnutí, které je vratné pouze na základě podání návrhu na zrušení ústavní výchovy, kdy je velmi složité dokazovat, že se změnila situace a podmínky v rodině. V rodině totiž do té doby panovala atmosféra, že se nic vážného nemůže stát. Z naší strany nemělo jít o zastrašování, ale o rozhovor v realitě. Bylo důležité, aby si každý člen rodiny uvědomil důsledky svého jednání v této věci a to, že situace je vážná. Tento krok byl ohraničen soudním řízením, ale měl přesah i do budoucna.

Ad4. Bylo domluveno, že zavolám den před soudním řízením a zopakujeme si hodinu a místo konání soudu. Na poslední schůzce před tímto řízením jsme probrali, co je nutné mít u sebe (doklady, potvrzení od lékaře apod.).

Soud návrhu opatrovníka na nařízení ústavní výchovy nevyhověl, ponechal však soudní dohled. Jednoznačně se ukázalo, že manželé se bez pomoci a doprovázení nemohou orientovat při jednání se soudem. Soudce jednoznačně podmínil výsledek řízení dobrou spoluprací se školou, s kontaktem s námi a naší dobrovolnicí, pracovníky OSPOD, dobrou školní docházkou bez absencí a také úpravou rodinných poměrů. Tím měl konkrétně na mysli to, že děti nebudou ponocovat a sledovat televizi do pozdních nočních hodin, protože pak ráno nemají sílu vstát do školy. Nebo to, že budou mít svoje místo na přípravu do školy

a v době přípravy nebudou rušeni ostatními členy rodiny. Dále pak, že se rodiče naučí lépe hospodařit s penězi, aby se jako doposud nestávalo, že čtrnáct dní před výplatou sociálních dávek je rodina bez prostředků, půjčuje si a není tím pádem dostatek peněz na jízdné do školy, svačiny apod. U soudu bylo i zmíněno, že rodiče mají dbát na zdraví svých dětí ve smyslu pravidelného stravování a lékařských prohlídek.

Vzhledem k tomu, že se podařilo naplnit cíl sanačního plánu, rodina byla nakloněna další spolupráci. Důležité je zmínit, že navržený sanační plán a jeho jednotlivé kroky byl beze zbytku splněn. Což bylo pro všechny velmi motivující. Ocenila jsem celou rodinu, že zvládla tak zásadním způsobem změnit některé věci. Zde se ověřilo, že pokud jsou uživatelé služby plně ztotožnění s cíly uvedenými v sanačním plánu, je velká pravděpodobnost, že se podaří tyto cíle zvládnout.

Asi týden po soudním řízení byla rodině představena dobrovolnice na domácí přípravu dětí a v následujícím měsíci jsme společně s rodinou připravili podrobnější a dlouhodobější **druhý sanační plán:**

Cíl spolupráce:

1. Zrušení soudního dohledu nad rodinou do konce školního roku (červen 2004, celkem sedm měsíců).

Jednotlivé kroky, které by měly vést k dosažení cíle: některé kroky, byly převedeny z prvního sanačního plánu.

1. Konec neomluvených hodin, či zbytečných omluvených u všech tří dětí.
2. Zlepšení prospěchu dětí (aktivita domácí příprava dětí, jiné možnosti přípravy do školy, zapojení rodičů do přípravy, udržení Adama na základní škole v Libčicích).
3. Vstřícná komunikace s pracovníky OSPOD a s pedagogy škol, které děti navštěvují, spolehlivost při domlouvání schůzek, termínů apod.
4. Vytvoření prostoru v domácnosti, kde by děti měly své školní pomůcky a kde by se pravidelně připravovaly. Tento krok také obsahoval úkol vytvořit na domácí přípravu dětí, ať už v přítomnosti dobrovolnice, či bez ní, klidné prostředí.
5. Změna ve finančním hospodaření rodiny („rozpočet“ rodiny, jednotlivé výdaje, asistence při hledání pracovního místa pro pana Jana, promyslet na čem se dá šetřit, a kde by se např. šetřit nemělo apod).
6. Změna životního stylu rodiny v některých aspektech (stravovací a hygienické návyky, respektování pravidelných prohlídek dětí u lékaře, trávení volného času např. zastavení sledování nočního vysílání dětmi, problém kuřáctví – Mirek atd.).

Provedení a obsah jednotlivých kroků a doba plnění:

Ad.1 Viz První sanační plán. Byly podrobně rozebrány situace, jak postupovat, když dítě onemocní, nebo když nedorazí do školy, i přesto, že ho jeden z rodičů ráno do školy vypravil. Paní Růžena sama vytvořila telefonní seznam, kde byly všechny potřebné kontakty, které v případě nouze či nějakého problému byly dostupné pro všechny (nalepené na skříní). Rodina byla informována o tom, že i když soudní řízení ve věci ústavní výchovy dopadl v jejich prospěch, v případě, že by se problémy s neomluvenými hodinami opakovaly, hrozí, že už by jinou šanci nedostali. (Od sestavení druhého sanačního plánu do června 2004).

Ad.2 S rodinou se probraly veškeré aspekty služby - domácí příprava dětí. Co je povinností dobrovolnice a co není. Jaké jsou povinnosti dětí a rodičů v rámci této služby. Všichni byli informováni o čase a četnosti těchto setkání. V případě omluv se domluvilo, že jak rodiče, tak dobrovolnice se budou omlouvat nejdéle den před domácí přípravou, aby s tím druhá strana počítala. Dobrovolnice se sešla s třídními učitelkami dětí. Vzájemně si vyměnily mezi sebou kontakty, domluvily se na určité koordinaci a pomoci. (Od sestavení druhého sanačního plánu do června 2004).

Ad.3 Viz první sanační plán. (Od sestavení druhého sanačního plánu do června 2004).

Ad.4 Tento krok byl úkolem především pro rodiče. Samy si určili, že takové místo vytvoří pro děti do jednoho měsíce. Dále se jednalo o věci, které souviseli s krokem č.2, mluvilo se např. o tom, že televize či rádio ruší průběh přípravy do školy. Že by se v té chvíli nemělo zároveň jíst, že jídlo může být ve chvílích oddechu, či po přípravě do školy. Děti dostaly prostor vyjádřit, co by v rámci této služby chtěly zažít, co by se chtěly učit, jejich představy, zde se mluvilo i o využití volného času mimo školních povinností. Dále se věnoval čas možnostem rodičů, kdy a v jaké míře se budou přípravy účastnit. Vše bylo s podtextem uznání a podpory pro rodiče a děti. (Od sestavení druhého sanačního plánu do června 2004).

Ad.5 Změna finančního hospodaření rodiny rozhodně měla být, jak se později ukázalo samostatným cílem. Pochopitelně se zdálo, že rodina s příjmem na hranici životního minima, má nedostatek finančních prostředků k uspokojení potřeb jednotlivých členů. Při podrobnějším probrání jednotlivých aspektů tohoto problému jsme dospěli společně k závěru, že nejde o výši, spíše o způsob utrácení těchto peněz. Pokusili jsme se vymyslet způsob, který by pomohl změnit tento přístup. Viz. úspěšnost jednotlivých kroků. (Od sestavení druhého sanačního plánu do června 2004).

Ad6. I tato problematika by si zasloužila být obsahem samostatného sanačního plánu. Na úvod jsme se společnými silami

(byla zapojena i dobrovolnice) pokusili o určitou „osvětu“, a to hlavně v souvislosti se zdravím a stravováním. U dětí to bylo formou her, malováním, vyprávěním pohádek apod. U rodičů jsme pouze na toto téma diskutovali, nechali jsme je formulovat, co se jim samotným zdá v jejich stylu v pořádku, co by rádi změnili a proč. Následně jsme to doplnili o naše názory. Také jsme společně hledali možnosti využití volného času, kterých by se mohly účastnit děti a byly pro ně dostupné a chtěné. Jednou z motivací byla účast na letním dětském táboře, který organizovala Poradna pro občanství, občanská a lidská práva. Dotkli jsme se také tématu společně tráveného času všech – celé rodiny. (Od sestavení druhého sanačního plánu do června 2004).

Úspěšnost jednotlivých kroků:

Ad.1 Tento krok se podařilo naplnit, motivace rodiny, žít společně tento krok podpořila. Pouze nejstarší Mirek byl 2x „za školou“. Následná reakce maminky byla však dle předem připraveného plánu, kontaktovala školu i nás, následně se ukázalo, že to Mirek napůl zkoušel (jaká bude reakce) a z půlky to byla „síla zvyku“. Paní Růžena potrestala Mirka tím, že nesměl několik dní sledovat televizi. I v době nemoci dětí se výrazně změnilo chování rodičů, vždy navštívili lékařku, dvakrát o to požádali mě a kolegu, bylo to v rámci kontroly u specialisty, který sídlil v Praze, kdy nevěděli, kde tento doktor ordinuje a bylo to pro ně náročné i jinak (vyšetření na urologii předcházeli krevní testy, roentgen, rodiče se nevyznali v lékařských termínech atd.).

Ad.2 Domácí příprava dětí měla mnoho zlomových momentů pro celou rodinu. Pro všechny její členy bylo z počátku nepřekonatelným problémem respektovat čas někoho jiného, často se stávalo, že dobrovolnice dorazila do rodiny a ze všech čtyř dětí bylo jen jedno, ostatní nebyly k nalezení a rodiče nebyli aktivní v jejich hledání. Na základě rozhovorů dobrovolnice s dětmi a rodiči (za přítomnosti terénního pracovníka) se tato situace výrazně zlepšila, ale nevymizela. Děti si velmi rozuměly s dobrovolnicí, jejich vztah byl vzájemně obohacující. Na základě spolupráce se základní školou se podařilo naplnit další bod tohoto kroku, a tím bylo udržení Adama na základní škole v Libčicích. Po dohodě s třídní učitelkou opakoval v následujícím roce první třídu. Jeho prospěch se zlepšil na konci druhého pololetí. Nepodařilo se vtáhnout do této aktivity rodiče. Oba se příliš styděli, měli tendenci odcházet. Oba prohlašovali, že to neumí a nechtějí do toho zasahovat

Ad3. Tento bod se podařilo naplnit hlavně v souvislosti s faktem, že pracovníci OSPOD hodnotili pozitivně spolupráci s Poradnou pro občanství, veškeré kroky jsme vzájemně konzultovali. To vedlo k tomu, že se rodina necítila v ohrožení, věděla o jednotlivých i třeba negativních opatřeních a rozuměla souvislostem. V rámci soudního dohledu se podařilo vytvořit určitý plán, který byl vlastně identickým se sanačním plánem.

Výrazně se zlepšila komunikace se školami.

Ad4. Rodiče nesplnili měsíční lhůtu, do které měli vytvořit klidné místo pro děti a místo pro jejich školní pomůcky. Podařilo se to s dvouměsíčním zpožděním, domnívám se, že na to měly hlavní vliv pravidelné návštěvy dobrovolnice. Pokud by tato aktivita neprobíhala, pravděpodobně by se takové místo vůbec nevytvořilo. Dobré bylo to, že na samotném procesu výroby tohoto místa se aktivně podílely děti. Především nejstarší Mirek našel desku, ze které potom jeho otec vyrobil psací stůl. Rodina respektovala to, že při přípravě je doma klid (bez televize, hudby, jídla apod.). Nepodařilo se pro děti zajistit volnočasové aktivity mimo letního tábora. V této oblasti se později více uplatnily aktivity Člověka v tísni, o.p.s.

Ad5. Tento krok se nepodařilo naplnit, v podstatě v žádném bodě. Myslím si, že hlavně z důvodu, že více než s fungováním uvnitř rodiny, tento bod souvisel s tím, že rodina žila v sociálně vyloučené lokalitě se všemi aspekty, které k tomu patří (nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, dluhy, atd.). Nepatrně se změnilo vnímání ve vztahu k penězům sloužícím k potřebám dětí (jízdné, potraviny apod.).

Ad6. Obdobně jako v předcházejícím případě se nepodařilo obsah kroku naplnit. Zde to bylo pravděpodobně i z důvodu, že tato oblast byla více přáním někoho jiného (OSPOD, či nás) než samotné rodiny. Nejvíce se to ukázalo, na již zmíněném letním táboře. Děti nebyly zvyklé jíst zeleninu, pouze maso a uzeniny. Neměly dostačující oblečení na pobyt, nevlastnily hygienické potřeby. Mirek v průběhu celého tábora tajně kouřil a nedalo se mu v tom prakticky zabránit.

Myslím si, že poslední dva kroky měly šanci na úspěch pouze v souvislosti s dlouhodobější spoluprací a na základě sociální práce s celou lokalitou a obcí (viz. Příloha č.1).

5.2. Kazuistika a sanační plán č. 2, rodina J. („Statek“)

Vzhledem k tomu, že tuto lokalitu tvořili pouze příbuzní jedné rodiny, je dle mého názoru potřeba pro lepší orientaci, vyjmenovat jednotlivé členy. „Statek“ a konkrétně jednu jeho bytovou jednotku 2+1 (obývali v době mého působení v lokalitě) manželé Ján (nar.1958) a Agnesa J. (nar.1955), spolu se zletilou Helenou (nar.1983), Máriem (nar. 1985) a nezletilými Agnesou (nar.1986), Josefem (nar.1987) – ten měl od roku 1999 do června 2003 nařízenou ústavní výchovu a žil v dětském domově, Marií (nar.1989), Monikou (nar.1990) a Andrejem (nar.1994). Těm se bude věnovat tato kazuistika.

Ve vedlejší bytové jednotce 2+1 bydlel nejstarší syn manželů J. Ján spolu se ženou Věrou a nezletilými dcerami Věrou a Marikou, v roce 2004 přibyl syn Nikolas. Další bytovou jednotku obýval druhý nejstarší syn manželů J. Martin se ženou Pavlínou a nezletilým synem Janem. Mimo statek (v přilehlé kůlně) žil poslední ze zletilých synů manželů J. Milan spolu s přítelkyní Hanou. V nedalekém domku žila sestra pana Jána s manželem a synem, žila u nich také maminka pana Jána, babička jeho dětí. V maringotce žil bratranec paní Agnesy s přítelkyní.

Jak již bylo v této práci uvedeno, spolupráce s touto rodinou byla započata v létě 2001, kdy má kolegyně poznala Josefa J. na letním táboře. Má předchůdkyně začala jezdit do lokality „Statek“ v srpnu 2001. V té době obývala rodina manželů J. pouze jedinou bytovou jednotku, v bytě 2+1 tak žili i nejstarší synové s rodinami. Vzhledem k neexistenci kanalizace a zdroje pitné vody to byla situace opravdu neudržitelná. První setkání vymezila cíle spolupráce především s rodinou J., později se klienty projektu Sanace rodin stali i dva nejstarší bratři s rodinami.

Je na místě, i přes komplikovanost sděleného zmínit, že obě mé kolegyně navázaly s rodinou přátelské vztahy, po určité době spolupráce si začaly s jednotlivými členy rodiny tykat. Atmosféra na „Statku“ byla opravdu jiná, než ve srovnání s jinými sociálně vyloučenými lokalitami. Bylo to místo, které mělo své kouzlo i přes velkou chudobu a problémy s ní spojené. Paní Agnesa uměla vytvořit „teplo domova“ takovým způsobem, že se sem každý rád vracel. Když jsem byla představena jako nástupkyně mé kolegyně rodině J., stála jsem před rozhodnutím, zda navázat na tykání. Přesto, že mě to činilo problém, s žádným jiným klientem jsem si do té doby, ale ani později netykala, neměla jsem dostatek síly tykání odmítnout. Zpětně toto rozhodnutí hodnotím jako neprofesionální, nesouviselo to pouze s tykáním, které stíralo určitý odstup, ale i s tím, že klienti vycítili moji určitou rozpolcenost z tohoto rozhodnutí. Klientům byla také v rámci sbírky, kterou uspořádala Poradna pro občanství, občanská a lidská práva doplněna domácnost o věci,

kterých bylo nedostatek: postele, židle, nábytek, nádobí, povlečení apod. Vzhledem k tomu, že to nebylo na základě nějaké aktivity klientů nebo alespoň za symbolickou částku, nehodnotím ani tento krok jako správný. Přestože i tento fakt napomohl cíli návratu dítěte zpět do rodiny.

Situace, ve které rodinu zastihla má kolegyně v srpnu 2001 byla opravdu vážná, tak jak ji také nastiňuje kapitola „Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Ledce „Statek“. Zde bych ráda věnovala prostor rodině manželů J. a jejich dětem. Oba manželé byli po celou dobu spolupráce s Poradnou pro občanství, občanská a lidská práva nezaměstnaní. Pobírali sociální dávky, Pan Ján se zletilými dětmi Helenou a Máriem pracovali sezónně (od června do září) v zelárně v sousední vesnici. Jejich zaměstnavatel s nimi byl podle jejich slov spokojen, což potvrzovalo opakované obnovení pracovní smlouvy i to, že kdykoli bylo potřeba, tak je vedoucí zelárny oslovil. Všichni také shodně uváděli, že pokud by to byla práce celoroční určitě by využili možnosti zde pracovat. Nezletilý Josef byl toho času v dětském domově, nezletilá Agnes dokončila speciální školu v Hradci Králové a byla vedena v evidenci Úřadu práce, nezletilá Marie navštěvovala sedmou třídu v Hradci Králové, měla mnoho absencí, sice omluvených, ale způsobem, který škola neakceptovala. Maminka pravidelně omlouvala děti na jeden či dva dny z důvodu nevolnosti apod. Delší školní nepřítomnost byla vždy potvrzena dětskou lékařkou. Rodiče nechodili na třídní schůzky. Nad Marií byl nařízen soudní dohled, stejně tak nad Monikou a Andrejem, kteří navštěvovali základní školu v Třebechovicích. Monika navštěvovala ve třinácti letech pátou třídu a Andrej měl od září opakovat první třídu. Kontakty s OSPOD, samosprávou i zástupci Pozemkového fondu jsem podrobně popsala v kapitole „Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Ledce „Statek“. Já i moje kolegyně jsme měly možnost v průběhu spolupráce s rodinou nahlédnout do materiálů a zpráv soudu, OSPOD či zástupců škol a dětského domova, které popisovali situaci v lokalitě či situaci konkrétního člena rodiny. Mohu je tedy určitým způsobem srovnávat se svými poznatky.

V rozsudku o nařízení ústavní výchovy ze dne 4.8.1999 je uvedeno, „že péče rodiny byla v minulosti shledávána jako zcela nedostatečná, matka neměla ani základní potraviny pro přípravu jídla, stav domácnosti byl velmi špatný, děti chodily špinavé a neupravené. Ani přes opakované upozornění na zlepšení péče se stav domácnosti nezlepšil. Nezletilý Josef má výchovné problémy závažného charakteru. Ze zpráv třídní učitelky Josefa a z její svědecké výpovědi soud zjistil, že školou byla Josefovi věnována maximální pozornost. V jeho chování jsou velké výkyvy, je agresivní vůči svým spolužákům. Jeho problémy se stupňují, objevují se již i mimo školu. Dopustil se i neomluvených absencí.

Ze zprávy OSPOD v Hradci Králové o prošetření poměrů soud zjistil, že domácnost rodiny bývá často navštěvovaná sociálními

pracovníky. Rodina má k dispozici 2 místnosti a kuchyň. Zdržuje se zde velký počet osob a tomu odpovídá i stav domácnosti. Suché WC je mimo dům, sociální zařízení je nepoužitelné, pro vodu chodí rodina do vsi. Po zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy došlo k částečnému zlepšení, změnil se i přístup rodičů ke škole.

Z účastnické výpovědi rodičů soud zjistil, že svoji péči o děti považují za přijatelnou. O žádných podstatných problémech Josefa nevědí, do školy chodí. Uvedli, že s majitelem objektu, ve kterém žijí, jednají o novém čerpadle na vodu. Každé dítě má své lůžko, lůžkoviny a potřebné vybavení.

Rozsudkem okresního soudu v Hradci Králové byl v minulosti nařízen soudní dohled, soud musel z důvodů nedostatečné péče opakovaně přijímat výchovná opatření k zajištění řádné výchovy a péče o nezletilé děti. Je nepochybné, že při důsledné kontrole rodiny jsou rodiče schopni své výchovné metody pozměnit a o děti řádně pečovat. Ovšem u nezletilého Josefa se postupně začaly projevovat i závažné výchovné problémy, které si rodiče odmítali připustit a ani přes opakovaná upozornění OSPOD a školy bylo zlepšení situace pouze krátkodobé a zjevně účelové pro běžící soudní řízení. Soud vzal v úvahu i doporučení psychologa, který nezletilého Josefa vyšetřil. Ze závěrů zprávy je nepochybné, že rodiče výchovu syna nezvládali a nejsou schopni jeho problémy zvládnout."

Z uvedených důvodů soud rozhodl, že nařízený soudní dohled u nezletilého Josefa zjevně neplnil účel a nařízení ústavní výchovy je jediným možným řešením pro zajištění řádné výchovy nezletilého. S ohledem na gradující se situaci, kdy problémy postupně narůstaly, shledal soud důvodným i návrh opatrovníka na vyslovení předběžné vykonatelnosti tohoto rozsudku ve smyslu §162/3 ZOR. Na základě tohoto ustanovení byli rodiče povinni ihned po doručení rozsudku Josefa předat do péče Dětského diagnostického ústavu v Hradci Králové.

Později Josef přichází do dětského domova na severu Čech, kde byl až do prázdnin roku 2003. Pro dokreslení situace uvedu část zprávy o Josefovi, kterou vyhotovil ředitel dětského domova v souvislosti s podáním odvolání ve věci nařízené ústavní výchovy, které podali rodiče Josefa v červnu 2003 za pomoci Poradny pro občanství, občanská a lidská práva. Tato zpráva mimo jiné říká: „Rodiče navštěvuje rád a neustále je s nimi v kontaktu, především telefonickém. Josef je poměrně malého vzrůstu, ale fyzicky vyspělý. Je pohyblivý, rád sportuje. Hygienické návyky dodržuje, své vlastní věci má v pořádku. Je velmi impulsivní a spontánní. Citově je vázán na matku. Často jí telefonuje. Rád jezdí domů, většinou se vrací později, než bylo předem domluveno. Jeho reakce jsou velmi zkratové a neadekvátní. Je velice náladový a tvrdohlavý. Své potřeby si vynucuje často i vulgárním až agresivním způsobem, při jejich nedosažení se uráží a je nepřístupný. Intelekt je v pásmu

střední debility, myšlení těžkopádné, pomalé, chybí schopnost zobecňovat. Slabý sociální intelekt, nechápe dějové souvislosti. Paměť je špatná, pozornost krátkodobá. Špatně se orientuje v čase, má malou slovní zásobu. Ve výslovnosti se výrazně zlepšil (pravidelně navštěvuje logopeda). Velmi špatně čte. V komunikaci má problémy, často nechápe smysl, vše se mu musí vysvětlovat. Domácí úkoly vypracuje ve svých možnostech.

Josef nemá mnoho kamarádů, je spíš samotář, častěji kamarádí s mladšími dětmi. Neadekvátně chrání své kamarády a naopak ubližuje slabším. Rád si povídá s dospělými. Zadanou práci dovede vykonat dobře, musí se ale správně motivovat. Má rád soutěživé hry, ve kterých může vyniknout. Na Josefa platí důslednost a častá kontrola. Autoritu respektuje až na uvedené příklady urážení. Nemá vyhraněné zájmy a záliby, podřídí se kolektivnímu zaměstnání."

Návštěvy Josefa v rodině v Leducích:

Vánoce 2001	- měl dorazit 7.1., přijel až 11.1.2002
Rok 2002	27.3.-3.4. 28.6.-2.9. 3.10.-7.10. 15.11.-20.11. 20.12.-6.1.2003
Rok 2003	21.2.-24.2. 16.4.-24.4. 30.6.-4.8. byla zrušena ústavní výchova

Ráda bych i já připojila svoje pozorování a zkušenosti ze spolupráce s rodinou J. Rodiče měli dle mého názoru vcelku realistický pohled na schopnosti a možnosti svých dětí. Otevřeně mluvili o tom, že např. Helena je chytrá a pracovitá, Andrej jako nejmladší je rozmazlován a je mu ulevováno od různých povinností. Stejně tak si uvědomovali výbušnost Pepova chování. Respektovali jejich různost a co bylo ve vztahu k jejich dětem zásadní, hluboce je milovali. Všechny děti byly na rodiče a domov vázány. Nikdy jsem nevypozorovala žádné zanedbání v citové rovině. To, co rodičům „nešlo“ byly věci spojené se vzděláváním a přístupem k povinnostem. Oba měli tendenci děti rozmazlovat, nebyli důslední. Další problémem byla kvalita bydlení a schopnost hospodařit s penězi, dále to byla také nespolehlivost ve vztahu k institucím, neschopnost orientovat se při jednání ve škole, na úřadech, u soudu. Ale, po celou dobu mé spolupráce s nimi jsem ani jednou nezažila, že by např. nebylo jídlo. Ano, byl rozdíl v kvantitě či výběru v průběhu měsíce. Z mého pohledu byli J. velmi pohostinní, ale např. děti nikdy nejedli v mé přítomnosti. Buď odešly do jiné místnosti nebo počkaly až odejdu. Nerozumím také zprávám OSPOD, které mluví o tom, že děti chodily špinavé a neupravené. Dle mého názoru byly děti špinavé adekvátně tomu, že žily na vesnici a v lokalitě, která byla pro běžný život náročná. Vždy byly oblečené dostatečně, tak aby nenastydli, to mi přišlo mnohem

důležitější, protože rodiče neohrožovali jejich zdraví. Podobná hodnocení ve zprávách mi přijdou zcestná. Je pochopitelné, že v lokalitě, kde např. není pračka a topí se na tuhá paliva budou děti méně upravené než jinde. Ale hodnocení těchto věcí je vysoce subjektivní a citlivé. Tato rodina nebyla zatížena dluhy na VZP, oba manželé si pojištění řádně platili. V době vzniku sanačního plánu měla rodina dluh na nájemném okolo tří tisíc korun.

Bylo zde samozřejmě mnoho věcí, které byly kontroverzní a byly důvodem neoblíbenosti u pracovníků OSPOD či pedagogů apod. Sem patřil životní styl rodiny, děti i dospělí vstávali pozdě, žilo se odpoledne a v noci. Skladba jídelníčku byla také odlišná od tradičního většinového stravování. Děti měly v nepořádku školní pomůcky, často je ztrácely. Pravidelně nevypracovávaly domácí úkoly. Tím, že to byla lokalita tvořená pouze příbuznými a nacházející se v malé obci, měla určitá specifika. Jednotlivci se v lokalitě cítili jistější, měli zázemí rodiny, někam patřili a bylo jim zde dobře. S nepochopením a do konfliktů se vždy dostávali mimo území lokality. Ženy a dívky se pohybovaly okolo vaření a malých dětí, muži chodili pravidelně na dřevo, pro vodu a příležitostně i pracovaly (většinou „na černo“). Každý zde měl svou roli. Z rozhovorů vyplynulo, že je zde většina obyvatel spokojených. I děti z této lokality, byly k tomuto místu silně připoutány, když jsem s nimi byla na letní táboře, stýskalo se jim po rodičích i lokalitě mnohem silněji než ostatním.

O to dramatičtěji snášel Josef soudní rozhodnutí, nechápal proč byl ze všech dětí on jediný „potrestán“ a ještě tím, že nemohl žít doma. Rodiče měli oprávněný pocit, že se Josef rozhodně v ústavu nezklidní, protože odloučení od domova nesl těžce. Také se jim nelíbilo, že se zde přiučil věcí, které měly s dobrým chováním málo společného. Výtky a kritiku OSPOD vnímali jako represii, vždy se jim něco vytklo a do příští návštěvy to měli změnit. I přesto, že často ani nechápali proč a hlavně jak tuto změnu řešit.

Během prvních setkání vytvořila kolegyně ve spolupráci a rodinou **první sanační plán**:

Cíl spolupráce:

1. Podání odvolání ve věci nařízené ústavní výchovy syna Josefa (nejpozději do jednoho roku od sestavení tohoto sanačního plánu).

Jednotlivé kroky, které by měly vést k dosažení cíle:

1. Vyřešení neúnosné bytové situace, jednání s majitelem objektu i s místní samosprávou, řádné placení nájmu a služeb.
2. Údržba objektu a okolí v rámci možností rodiny, zlepšení stavu domácnosti.
3. Změna v přístupu ke školní docházce dětí (konec zbytečných

absencí), zlepšení v komunikaci se školami, aktivita - domácí příprava dětí, zlepšení prospěchu dětí.

4. Spolehlivost při jednání s úřady, OSPOD, ale i např. s dětským domovem, ve kterém Josef žil (včasné návraty z víkendů doma apod.).

Provedení a obsah jednotlivých kroků a doba plnění:

Ad.1 V první řadě sem patřilo vytvoření splátkového kalendáře, na základě kterého měl být postupně zaplacen dluh na nájemném (vypracován měl být do jednoho měsíce, na tomto bodě se měli podílet manželé J. s pomocí mé kolegyně). Dále jednání s Pozemkovým fondem o možnostech zlepšení kvality bydlení (čerpadlo na vodu, kanalizace, střecha, žádost o bytové jednotky pro dva nejstarší syny s rodinami atd.). Patřila sem i jednání s místní samosprávou, tak jak je také popisuje kapitola „Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Ledce („Statek“). (Jednání se měla odehrávat v průběhu celého roku).

Ad.2 Tento krok především obsahoval podrobný popis „nedostatků“, jak těch které vnímali klienti, tak nedostatků zmíněných ve zprávách OSPOD či v rozsudku. Tento seznam se měl rozdělit na věci, se kterými si klienti poradí bez pomoci a těch u kterých bude potřeba asistence či pomoc někoho jiného (viz Ad.1). Zde byl časový rámec různý (např. úklid v okolí objektu do příští návštěvy kolegyně, jeho pravidelnost, vždy 1x v měsíci. Zajištění odvozu odpadků. Úpravy v koupelně, úklid a oprava některých věcí - do tří měsíců atd.).

Ad.3 U všech třech dětí školou povinných (Marie, Moniky i Andreje) bylo úkolem zamezit zbytečným absencím. Dále bylo snahou zlepšit prospěch dětí, hlavně u Moniky a Andreje zabránit opětovnému propadnutí. S rodinou se probraly veškeré aspekty aktivity domácí příprava dětí. Co je povinností dobrovolnice a co není. Jaké jsou povinnosti dětí a rodičů v rámci této služby. V té době ještě nebyl nalezen a vyškolen vhodný dobrovolník, úkolem mé kolegyně, bylo takového dobrovolníka, co nejdříve najít a představit rodině. (Od sestavení sanačního plánu do června 2002).

Ad.4 Bylo zdůrazněno, že v případě neplnění dohod např. se školami, OSPOD, dětským domovem nemá smysl podávat odvolání ve věci zrušení ústavní výchovy. Rodině bylo vysvětleno, že tyto instituce budou podávat zprávu k soudu v jejich prospěch nebo neprospěch. Ale bylo zdůrazněno, že rodina má velkou možnost tyto věci ovlivnit a není bezmocná, jen musí změnit svůj přístup v této oblasti. (Od sestavení sanačního plánu do června 2002).

Úspěšnost jednotlivých kroků:

Ad.1 Splátkový kalendář byl vytvořen a rodina začala od listopadu 2001 dluh na nájemném splácet. Dále se podařilo domluvit (v dubnu 2002) možnost bydlení ve vedlejších bytových

jednotkách pro dva nejstarší syny, tím se uvolnila místnost, která mohla sloužit jako společný pokoj pro dcery a druhou místnost mohli obývat bratři tedy i Josef o jehož návrat usilovali. Správu objektu (kanalizaci, opravu střechy, nové čerpadlo atd.) se nepodařilo zajistit, Pozemkový fond v tomto odmítl spolupracovat. Nepodařilo se vyjednat možnost jiného bydlení pro rodinu, byla podána žádost o byt, na bytovém úřadu v Třebelčovicích pod Orebem, ale vzhledem k počtu žadatelů nebylo reálné, že by byl rodině takový byt přidělen.

Ad.2

Rodina nebyla schopna si sama domluvit a zajistit odvoz odpadků, každou návštěvu mé kolegyně se tento bod sanačního plánu znovu řešil. A bez výsledku. Obdobné o bylo i s úklidem v okolí objektu, za 10 měsíců spolupráce se to podařilo pouze jednou a to za pomoci pracovníků Poradny pro občanství, občanská a lidská práva. Domácnost byla doplněna o některé věci, jak jsem již výše zmínila, v rámci sbírky. Díky tomu se zlepšil i stav koupelny, následně i nových bytových jednotek. Ale nepodařilo se tyto koupelny a sociální zařízení zprovoznit (viz Ad.1)

Ad.3

Ke zbytečným absencím a neomluveným hodinám od vzniku sanačního plánu nedošlo. Dobrovolníci se podařilo najít na začátku roku 2002. Pravidelně začala rodinu navštěvovat od dubna 2002. Děti potřebovaly minimálně čtvrt roku na to, aby si na její přítomnost zvykly, stejně tak rodiče. Monice se podařilo postoupit do šesté třídy, Andrej opět propadl a měl od září již po třetí nastoupit do první třídy.

Ad.4

Přístup rodiny se v souvislosti se spolehlivostí v plnění termínů a úkolů příliš nezměnil. Vznikalo mnoho stále stejných problémů, kdy si např. škola v Hradci Králové stěžovala na liknavost a nekomunikativnost. Obsah tohoto kroku nebyl naplněn.

Vzhledem k tomu, že řada věcí se nepodařila v rámci sanačního plánu naplnit, rozhodla se má kolegyně rok po zahájení spolupráce s rodinou, odvolání ve věci zrušení ústavní výchovy Josefa nepodávat. Rodiče to vnímali velmi těžce, nechtěli uznat, že je to především jejich zodpovědnost, že nesplnili dohodu - sanační plán. Tím pádem ani má kolegyně nemůže dohodu splnit. Proto se identický sanační plán pouze posunul v čase, do června roku 2003. V rámci této spolupráce se podařilo:

- Pozemkový fond nechal opravit vodovod a zavedl nové čerpadlo na vodu.
- Následně byla zrekonstruována koupelna a toaleta.
- S místní samosprávou byl domluveno pravidelné čištění žumpy.
- Dvakrát za rok obec přislíbila přistavit kontejner na odpady v okolí objektu.

- Rodina zajistila pravidelný odvoz odpadků. Častěji se v okolí objektu uklízelo (nebylo to však stále dostačující).
- Andrej postoupil do druhé třídy.
- Zlepšila se komunikace se Speciální školou v Hradci Králové.
- Josef jezdil včas z návštěv domova.

Komunikace s OSPOD Hradec Králové byla nadále špatná a problematická. I přes tento fakt a na základě změn, rodiče Josefa, za aktivní pomoci mé kolegyně, podali Návrh na zrušení ústavní výchovy, kterému soud vyhověl, ponechal však soudní dohled. Tomuto soudním jednání jsem byla přítomna (bylo to v době, kdy jsem klienty „přebírala“ po kolegyni). Naprosto jednoznačně z této zkušenosti vyplynulo, že manželé J. se bez pomoci či doprovázení nemohou orientovat při soudním či úředním jednání. Rodiče např. nepochopili čtený rozsudek, to že se Josef vrací domů a rozplakali se, že opět neuspěli.

Rozsudek byl podmíněn dobrou spoluprací rodiny se školou, pracovníky OSPOD do budoucna, hlavně ve spojitosti dokončení školní docházky a malé absence. Josef v dětském domově ukončil 5. ročník s velmi špatným prospěchem. Proto měl v návaznosti pokračovat dál na Speciální škole v Hradci Králové. Proto jsem s Pepou a rodiči týden před začátkem školního roku tuto školu navštívila, abychom se na místě na všem domluvili, ale tam nám bylo sděleno, že mají v šestém ročníku nadstav a nemohou tedy Josefa přijmout. Byla to nepříjemná informace, protože jsme všichni věděli, že Josefův pobyt doma je podmíněn školní docházkou, ale ve škole ho nechtěli. Nakonec díky osobní intervenci ředitele základní školy v Třebelčovicích pod Orebem a nekonečnému telefonování se Josef do školy dostal, a to do 9. třídy, kde pro něj vypracovali individuální plán. Je dobré v této souvislosti zmínit, že každodenní cesta z Ledců do školy v Hradci Králové je otázka dvou hodin a minimálně 40 korun denně, což nebylo pro Josefa ani rodiče lehké. Josef byl na dlouhou dobu zvyklý na školu v areálu dětského domova.

Následná spolupráce se nejvíce dotýkala dětí a plnění školních povinností. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo zajistit terénního pracovníka, jehož zřizovatelem by byla obec nebo místně příslušnou pomáhající organizaci, situace lokality jako takové se příliš nezměnila.

5.3. Kazuistika a sanační plán č. 3, rodina K. („Tábor“)

Manželé K. kontaktovali Poradnu pro občanství, občanská a lidská práva poprvé v srpnu 2002. Kontakt získali od soc. pracovnice OSPOD pro Prahu 6. Zde žádali o pomoc pro návrat svých čtyř dětí z dětského domova v Chomutově. Tehdy se má kolegyně seznámila s jejich příběhem. Pan Jaroslav K. (nar.1970) a paní Iveta K. (nar. 1972) měli oba trvalý pobyt v Chomutově. Manželé většinu svého dětství strávili v dětských domovech. V roce 1991 se jim narodila dcera Eva a dále pak Iveta (nar.1993), Jaroslav (nar.1997) a Marie (nar.1999). Do roku 2000 bydleli v obecním bytě v Chomutově, který nevýhodně prodali a po dobu jednoho roku cestovali po příbuzných. Nejdelší dobu žili u bratra paní Ivety na Kladně. Zde však v rámci šetření OSPOD nesměli pobývat. Byl jim nabídnut azylový dům pro rodiny s dětmi v Praze, kde žili tři měsíce. Zde měli mnoho konfliktů, např. se sociální pracovníci. Odmítli respektovat řád a pravidla tohoto zařízení. Znovu jeli za bratrem na Kladno, kde na základě šetření OSPOD byly děti odebrány (prosinec 2001) a byla jim nařízena ústavní výchova v dětském domově v Chomutově (sourozenci nebyli rozděleni). Oba manželé se shodli na tom, že to nebylo vhodné bydlení pro děti, hlavně z důvodu velkého počtu osob v bytě, že nebyli schopni zajistit podmínky vhodné pro své děti a že zanedbali školní docházku u dcer Evy a Ivety. Vzhledem k tomu, že manželé K. byli nezaměstnaní a bez domova, zásadně to stěžovalo jejich možnost kontaktu s dětmi. I tak v roce 2002 navštívili dětský domov pětkrát. Nedodržovali však návštěvní dny dětského domova a tak vznikalo mnoho problémů. Vzhledem k možnosti bydlet u sestry a větší možnosti najít si práci, začali bydlet v Praze 6. Sestra však měla sama děti a malý byt, bála se také postihu a následně ztráty dětí, takže záhy manželé možnost zde bydlet ztratili. Přespávali na nádražích, v ubytovacích zařízeních Naděje, v zahrádkářských koloniích apod.

V létě 2002 toužili mít děti na prázdniny u sebe, žádali tedy přímo OSPOD pro Prahu 6, zda by nepovolil pobyt dětí u tety, kam by rodiče docházeli a nepřespávali by zde. Tato žádost byla zamítnuta (především pro špatné vztahy se sociální pracovníci dětského domova, která tento pobyt nedoporučila). Pan Jaroslav měl pouze příležitostně brigádu ve spalovně odpadu, jeho žena byla dlouhodobě bez zaměstnání. Oba měli velké dluhy na VZP, Pan Jaroslav byl v podmínce z důvodu nezaplaceného multiservisu. Situaci také komplikoval jejich trvalý pobyt v Chomutově (sociální odbor, úřad práce atd. byl pro ně v jejich situaci opravdu daleko, stejně tak dětský domov).

V tuto dobu poprvé pan Jaroslav K. navštěvuje Poradnu pro občanství, občanská a lidská práva. Tehdy s kolegyní vypracovali **první sanační plán:**

Cíl spolupráce:

1. Možnost pravidelných setkání s dětmi v dětském domově a možnost si děti brát na víkendy a prázdniny.

Jednotlivé kroky, které by měly vést k dosažení cíle:

1. Navázání lepší spolupráce s dětským domovem, plnění domluvených věcí a termínů návštěv.
2. Vyřešení finanční situace rodičů (zaměstnání) a jejich bydlení.

Provedení a obsah jednotlivých kroků a doba plnění:

Ad.1 Bylo naplánováno setkání se sociální pracovnící a ředitelem dětského domova. Dále se zjistili návštěvní dny pro následující měsíce a byly předány rodičům. Rodičům bylo umožněno využít telefonní linky Poradny pro občanství, pro bezplatné hovory do dětského domova. V případě plnění domluvených věcí bylo rodičům nabídnuto proplácení jízdného do Chomutova. Rodiče měli respektovat návštěvní dny dětského domova a jeho řád. Domluvena byla i pravidelná korespondence dětem (opět možnost proplácení poštovného). (Doba plnění - od vzniku sanačního plánu do srpna roku 2003)

Ad.2 V rámci sociálních služeb bylo nabídnuto pracovní poradenství, využití telefonu a internetu. Vzhledem k umístění dětí v Chomutově měla část pozornosti směřovat tam. Získání bydlení bylo možné až v případě pravidelných finančních příjmu manželů. Proto se nejprve spolupracovalo na hledání zaměstnání. (Doba plnění - od vzniku sanačního plánu do srpna 2003).

Úspěšnost jednotlivých kroků:

Ad. 1 Tento krok byl ve všech bodech naplněn. Pouze rodiče nedokázali dětem pravidelně psát.

Ad. Tento krok se nepodařilo naplnit. Oba manželé pouze příležitostně pracovali „na černo“ či brigádně (např. ve spalovně odpadů, ve skladech potravin apod.). Stále jim narůstal dluh na VZP, pan Jaroslav byl schopen splácet pouze dluh na multiservisu.

Při každé schůzce rodiče zmiňovali nereálnou touhu podání odvolání ve věci nařízení ústavní výchovy nad jejich dětmi. Na podzim roku 2003 se na trvalo ubytovali v jedné z koupelen „Tábora“. Vzhledem k tomu, že v táboře žily rodiny s dětmi a místně příslušný OSPOD Praha - západ to toleroval, manželé K. se domnívali, že došlo ke zlomu a odvolání budou moci podat. V té době již byli mými klienty. „Tábor“ jsem navštívila a postupovala jak je popsáno v kapitole „Vznik a vývoj spolupráce v lokalitě Hostivice - Břve („Tábor“)“. Z této terénní práce jasně vyplynulo, že pro dlouhodobý pobyt dětí tato

lokalita není vhodná, rozhodně by nebyla uznána soudem jako budoucí ubytování pro děti. Ale byla zde možnost, že by zde děti mohly trávit prázdniny a víkendy. Na této možnosti se shodli jak opatrovník dětí OSPOD Chomutov, tak sociální pracovnice dětského domova. Poté, co museli manželé z kempu odejít (v létě 2005), vrátila se situace do „starých kolejí“.

6. Závěr

Na základě zkušeností sociálních pracovníků uvádí Pierson (2002), že se sociální vyloučení obvykle projeví v některé z následujících pěti oblastech života:

- chudoba a nízký příjem,
- omezený přístup na trh práce,
- nízká míra sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální sítě,
- bydlení a život v kontextu lokality,
- vyloučení ze služeb.

V rámci komplexní a dynamické sociální práce by pro řešení těchto typů problémů měly být tyto obecné odpovědi:

- maximalizace příjmů a zajišťování základních zdrojů,
- posilování sociálních sítí,
- spolupráce s jinými sociálními institucemi a místními organizacemi,
- vytváření možností pro efektivní spolupráci klientů, místních obyvatel a jejich organizací,
- zaměření také na sousedící místní společenství.

V souvislosti s mými zkušenostmi a studiem některých materiálů, považuji za nejvhodnější pro sociální práci v sociálně vyloučených lokalitách použití principů komunitní práce. Mezi tyto principy patří dlouhodobá a systematická práce založená na vztahu důvěry a důkladném poznání všech aspektů sociální reality.

V případě využití komunitní práce, by ale neměly být opomenuty důležité aspekty. Např. to, že míra vnitřní příbuzenské provázanosti romských enkláv v Českých městech je různá. V tomto aspektu se také odlišovaly pozorované sociálně vyloučené lokality:

„Kolonka“ – 3 příbuzenská uskupení + jednotlivé domácnosti, které nemají v místě žádné příbuzné.

„Statek“ – lokalita tvořená příbuznými.

„Tábor“ – jedno příbuzenské uskupení + jednotlivé domácnosti, které nemají v místě žádné příbuzné.

(Moravec, 2006: 9-11) „Jelikož základem sociální organizace v tradiční romské kultuře, a pravděpodobně tedy i mezi většinou českých Romů, je příbuzenství, dalo by se předpokládat, že vnitřně organizované a akceschopné společenství Romů bude obvykle tvořit jen skupina příbuzných. Může a nemusí to tak být, někdy mezi navzájem nepříbuznými rodinami převažuje tendence k separaci, případně mezi nimi panuje tiché přehlížení. Jsou také známy případy, kdy navzájem nepříbuzní Romové, žijící

na jednom místě, podnikali společné akce proti lichvářům, zorganizovali si samosprávu apod. Míra vnitřní organizovanosti, solidarity a kooperace uvnitř romských enkláv je tedy různá. Co je však podstatné: pokud někde na jednom místě žijí Romové, není v žádném případě možné automaticky předpokládat, že se jedná o „komunitu“, se kterou lze jako s takovou pracovat. Sociální práce totiž stojí na dohodě, na dobrovolné spolupráci sociálního pracovníka (nebo nějaké pomáhající organizace) a klienta - nebo komunity. Nedojednaná nebo vynucená pomoc není pomocí. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit jsou často právem, hákliví na to, když je veřejnost nebo úřady házejí „do jednoho pytle“, čili do jedné komunity, s jejich sousedy, s kterými se nemusí cítit spojeni ničím jiným než nahodilou shodou místa bydliště. Někdy nezbývá než to respektovat a případnou sociální pomoc na místě založit na individuální bázi spolupráce s jednotlivými rodinami.“

Ze zkušeností v sociálně vyloučené lokalitě „Kolonka“, kterou uvádím jako příklad dobré praxe, obecně navrhuji využití komunitní práce směřující k celé obci, ke všem obyvatelům, ne pouze k těm sociálně znevýhodněným. Taková pomoc získá, dle mého názoru, větší podporu a respekt. V této souvislosti bych ráda zmínila (Navrátil, 2003: 208) využití „technik a metod práce s klientem, které kladou důraz jak na jednotlivce, tak na vliv prostředí (např. psychosociální intervenci, která vychází z teorie systémů a ekologického pojetí).“ U této první z pozorovaných lokalit se ukázalo, jak významný dopad může mít kvalitní monitoring lokality, podpořený např. dotazníkovým šetřením. Neméně pak výhody vytvoření pobočky přímo v lokalitě a zajištění dostatku terénních sociálních pracovníků. Výsledky práce ve zbylých dvou lokalitách („Statek“ a „Tábor“) byly ohraničené projekty Poradny pro občanství, občanská a lidská práva a omezené na terénní sociální práci zaměřující se na problémy rodiny, nikoliv však lokality jako celku. Nejen z tohoto důvodu se zde nepodařilo to, co v prvním popsáném případě.

Práci terénního sociálního pracovníka jednoznačně ovlivňují vnější aspekty, které on sám, či jeho organizace většinou nemůže ovlivnit. Mezi ně patří:

- systém přidělování obecních bytů,
- neexistence zákona o sociálním bydlení,
- „prodej“ problémových objektů,
- neexistence metodiky pro práci s neplatiči nájemného,
- velké zadlužení většiny sociálně znevýhodněných občanů,
- způsob výkonu exekucí,
- diskriminace na trhu práce (černý trh práce),
- nedostatečná informovanost pracovníků státní správy a také místní samosprávy v problematice sociálního vyloučení,
- nevyužívání institutů veřejně prospěšných prací a náhradní příjemce dávek,
- dlouhodobá nezaměstnanost sociálně znevýhodněných občanů,

- paušální hodnocení sociálně znevýhodněných občanů,
- koncentrace sociálně znevýhodněných dětí do jednotlivých tříd či škol,
- odebírání dětí z rodin a jejich umísťování v ústavních zařízeních z důvodů např. nezajištěného bydlení, problematické komunikace rodin se školou a s orgány státní správy a místní samosprávy, z důvodů odsouzení rodičů k výkonu trestu odnětí svobody nebo jejich vzetí do vazby aniž by byly zvažovány alternativní možnosti řešení těchto problémů rodin,
- chápání sociálně vyloučených lokalit jako problému romského etnika (z hlediska romské etnicity)
- diskriminace na trhu s byty atd.

Práce především potvrdila neexistenci profesionální strategie ze strany místních samospráv a veřejných institucí k těmto lokalitám a lidem v nich žijících. Obce nejsou motivovány, aby nevytvářely nové sociálně vyloučené lokality, výkon správy bytového fondu není průhledný, často je skrytě či otevřeně diskriminační. Rozhodnutí místních samospráv či státní správy jsou také často pod vlivem názorů a představ, že problém sociálně vyloučených lokalit je problémem Romů, Romské komunity. Já tento názor nesdílím, ale je nesporné, že mezi nejvážnější problémy Romské populace patří situace sociálního vyloučení (chudoby), ale tento problém je, dle mého názoru, povahy především sociální a ekonomické. Myslím si, že velká péče a pozornost by v budoucnu měla být věnována tomu, aby obce svým jednáním nevytvářely sociálně vyloučené komunity a naopak zřizovaly místa pro profesionální terénní sociální pracovníky, zajišťující právní a sociální služby atd. Obce by také měly častěji využívat možnosti grantů a dotací vhodných pro sociální integraci.

Vzhledem k tomu, že hlavní charakteristikou sociálního vyloučení je nezaměstnanost, považuji také za nezbytné změnit přístup a nabídky Úřadů práce, které zatím nerespektují potřeby klientů ze sociálně vyloučených lokalit. Vzhledem k tomu, že ve všech pozorovaných lokalitách je nezaměstnanost téměř stoprocentní, nelze se těmto změnám vyhnout. V této souvislosti bych ráda upozornila opět na projekt Člověka tísni, o.p.s. - Portál pracovního poradenství, který poskytuje informace o zaměstnanostních aktivitách společnosti v Plzni, Liberci, Ústí nad Labem, Kladně, Chomutově a Sokolově, celý program se nazývá „Kariérní a pracovní poradenství“. Na webových stránkách jsou uveřejněny pracovní kazuistiky a užitečné informace pro zaměstnavatele, úřady práce atd.

Jak v době mého působení v lokalitách, tak i zpětně, hodnotím jako úspěšnou aktivitu domácí příprava dětí. Tato aktivita měla viditelný dopad v těžké situaci rodin. Děti pro mě představovaly skupinu, která si nejméně mohla volit život v sociálně vyloučené lokalitě. Na nich jsem si nejvíce uvědomovala nespravedlnost rozdílné „startovní čáry“, která měla

vliv na vzdělání, zdravotní stav, profesní směřování a obecně jejich budoucnost. Jasným dokladem negativních důsledků sociálního vyloučení jsou uvedené kazuistiky.

Je také nezbytné zmínit aspekty, které vytváří pracovník sám, a také ty, na kterých se podílí vysílající organizace. Zde mají své místo jasně definované hranice pracovního vztahu ke klientům, institucím a k samotné organizaci. Ze strany organizace by to mělo být zajištění stabilního týmu kvalifikovaných a efektivně pracujících specialistů. Pracovník by měl mít možnost se průběžně vzdělávat, neměl by být přetěžován. Měl by mít pravidelnou supervizi (a to jak supervizi pracovního týmu, tak supervizi práce s klientem). Zaměstnavatel by měl obecně podporovat aktivity, které odvracejí syndrom vyhoření. Etický kodex pracovníka by měl být totožný s etickým kodexem sociálních pracovníků ČR. Pro mé profesní působení byla stěžejní Metodika sociálních služeb projektu Sanace rodin (dostupná na webových stránkách Poradny pro občanství, občanská a lidská práva) a materiál Ministerstva práce a sociálních věcí - Standardy kvality sociálních služeb.

„Ve skutečnosti jsou všechny závažné společenské problémy (chudoba, korupce, porušování lidských práv atd.) neřešitelné v tom smyslu, že je možné a nutné je řešit, ale nikoliv vyřešit, a cesta k jejich řešení je sama cílem.“ (Moravec, 2006: 64)

7. Použitá literatura

Analýza možností zintenzivnění a zefektivnění práce v zájmu předcházení sociálního vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků prostřednictvím k tomu určené agentury, www.vlada.cz

Barša, P., Soužití Čechů s Romy a teorie integrace, Politologický časopis, 1998, č.5, s. 284-295

Baršová, A., Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České republice, Role centrálních a místních politik při jejich vzniku a řešení, Praha, 2001

Bechyňová, V., Konvičková, M., Sanace rodiny, Portál, Praha, 2008, ISBN: 978-80-7367-392-5

Dluhová problematika - informační brožura, Kolektiv autorů, Občanská poradna Plzeň, Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., Praha, 2007, ISBN: 978-80-86961-28-6

Gabal, I., Čada, K., Snopek, J., Klíč k posílení Integrovaní politiky obcí - sociální vyloučení Romů a Česká společnost, GAC, spol. s.r.o., Praha, 2008, ISBN: 978-80-87110-07-2

Hartl, P., Komunita občanská a komunita terapeutická, Sociologické nakladatelství, Praha, 1997, ISBN: 80-7178-548-2

Hirt, T., Jakoubek, M., Souhrnná zpráva o realizaci výzkumného projektu HS 108/03, „Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit“, Katedra antropologie FF ZČU, Plzeň, 2005, dostupné na www.mpsv.cz

Horváthová, J., Základní informace o dějinách a kultuře Romů, MŠMT, Praha, 1998

Jakoubek, M., Romové - konec (ne)jednoho mýtu, Socioklub, Praha, 2004, ISBN: 80-86140-21-0

Kdo drží černého Petra, Kolektiv autorů, Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., ISBN: 978-80-86961-27-9, dostupné na www.epolis.cz

Koncepce romské integrace, dostupné na www.vlada.cz

Lacková, E., Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou, Triáda, Praha, 1997, ISBN: 80-901861-8-1

Levitas, R., The Inclusive Society? Social exclusion and New Labour, Basingstoke, Macmillan, 1998

Mareš, P., Sociologie nerovnosti a chudoby, Slon, Praha, 1999, ISBN: 80-85850-61-0

Mareš, P., Nezaměstnanost jako sociální problém, Slon, Praha, 2002, ISBN: 80-901424-9-4

Matoušek, O., Kolektiv, Metody a řízení sociální práce, Portál, Praha, 2003, s. 51-60, ISBN: 80-7178-548

Matoušek, O., Kolářčková, J., Kodymová, P., Sociální práce v praxi, Portál, Praha 2005, ISBN 80-7367-002-X

Matoušek, O., Slovník sociální práce, Portál, Praha 2005, ISBN:80-7178-549-0

Metodický pokyn pro poskytování dotací ze státního rozpočtu na program Podpora sociální inkluze příslušníků romských komunit, dostupné na www.vlada.cz

Moravec, Š., „Samý známý věci“- nástin problému sociálního vyloučení romských populací, Praha, 2006

Navrátil, P., Kolektiv, Romové v české společnosti, Portál, Praha, 2003, ISBN: 80-7178-741-8

Navrátil, P., Šimíková, I., Hodnocení projektů zaměřených na snižování rizika sociálního vyloučení romské populace, VÚPSV, Brno, 2001

Nečas, C., Romové v České republice včera a dnes, Univerzita Palackého, Olomouc, 1999, ISBN: 80-7067-310-9

Pierson, J., Tackling Social Exclusion, Routledge, London, 1997, ISBN: 0-415-25683-6

Právní komparativní studie, Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad, Kolektiv autorů, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, Praha, 2006,

Program podpory terénní sociální práce v romských sociálně vyloučených komunitách, dostupné na www.vlada.cz

Rozhledna sociální integrace - katalog příkladů dobré praxe v oblasti romské integrace, Kolektiv autorů, Forint, Praha, 2008, ISBN: 978-80-87110-08-9

Romové, bydlení, soužití, kolektiv autorů, Sešity pro sociální politiku, Socioklub, Praha, 2000, ISBN: 80-902260-8-6

Romové ve městě, kolektiv autorů, Sešity pro sociální politiku, Socioklub, Praha, 2002, ISBN: 80-86484-01-7

Romové v České republice, kolektiv autorů, Sešity pro sociální politiku, Praha, 2000, ISBN: 80-902260-7-8

Říčan, P., S Romy žít budeme - jde o to jak, Portál, Praha, 1998, ISBN: 80-7178-250-5

Smékal, V., Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit, Barrister&Principal, Brno, 2003, ISBN: 80-86598-40-3

Sociální diskriminace pod lupou, Kolektiv autorů, Otevřená společnost, o.p.s., Praha, 2006, ISBN: 80-903331-76

Šimíková, I., Vašečka, I., Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace, Barrister&Princial, Brno, 2005, ISBN: 80-7364-009-0

Šišková, T., Menšiny a migranti v České republice, My a oni v multikulturní společnosti 21. století, Portál, Praha, 2001, ISBN: 80-7178-648-9

Šišková, T., Výchova k toleranci a proti rasismu, Portál, Praha, 2008, ISBN: 978-80-7367-182-2

Thompson, N., Anti-discriminatory Practice, Palgrave Macmillan, New York, 2006, ISBN: 1-4039-2160-1

Úvod do terénní sociální práce, kolektiv autorů, o.s. Drom, Brno, 2002

Základní východiska práce terénního sociálního pracovníka a návrh obsahu jeho práce, dostupné na www.vlada.cz

Závěrečná zpráva programu podpora terénních sociálních pracovníků za rok 2001, dostupné na www.vlada.cz

Zpráva o situaci romské komunit v České republice (tzv. Bratinkova zpráva), dostupné na www.vlada.cz

Zaměstnanostní projekty a fundraising, Kolektiv autorů, Člověk v tísni při ČT a o.s. Drom, Brno, 2003

Internetové zdroje:

- Webové stránky Poradny pro občanství, občanská a lidská práva:

www.poradna-prava.cz

www.diskriminace.cz

- Webové stránky projektů a kampaní Člověka v tísní, společnosti při ČT, o.p.s.:

www.epolis.cz

www.varianty.cz

www.pracovniporadenstvi.cz

www.spotrebitelskyuver.cz

•

Otevřená společnost, o.p.s. - www.otevrenaspolecnost.cz

Nadace Open Society Fund Praha - www.osf.cz

Multikulturní centrum Praha - www.mkc.cz

Liga lidských práv - www.llp.cz

DROM, o.p.s. - www.drom.cz

Vzájemné soužití, o.s. - www.vzajemnesouziti.cz

Střep, o.s. - www.strep.cz

Centrum pro komunitní práci - www.cpkp.cz

Forint - fórum pro integraci - www.forint.cz

Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených lokalit v České Republice - www.esfcr.cz

Společnost tady a teď, o.p.s. - www.tadyated.cz

Společnost terénní sociální práce - www.tspweb.cz

Národní dobrovolnické centrum - www.hest.cz

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí - www.vupsv.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí - www.mpsv.cz

Vláda ČR - www.vlada.cz

8. Přílohová část

Příloha č.1: Ukázka z komunitního plánu sociálních služeb (KPSS) města Libčice nad Vltavou, vztahující se k sociálně vyloučené lokalitě „Kolonka“*

Prioritní oblasti KPSS

Prioritní oblast II. „Lidé ohrožení sociálním vyloučením“
se zaměřuje na sociální a vzdělávací služby, které jsou specificky zaměřené na podporu sociálního začleňování jednotlivců a rodin, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, závislí na sociálních dávkách, s podprůměrnou kvalifikací a vzděláním, nebo kteří se ocitli v životní krizi. Služby jsou určeny pro všechny obyvatele města, zaměřují se však zejména na sociálně vyloučené obyvatele lokalit „Kolonka“ a „Kočičina“.

Strategické cíle a opatření jsou navrženy tak, aby jednak vedly ke zlepšení sociální situace jednotlivých obyvatel, ale také aby eliminovaly potíže, které působí koncentrace sociálně vyloučených obyvatel okolí. Mezi strategickými cíly a opatřeními jsou připraveny k realizaci nejen sociální služby, ale i rozvojová opatření, která přirozeně mírní dopady sociálního vyloučení na město jako celek a jeho všechny obyvatele.

SWOT analýza prioritní oblasti

SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
• Etablovaný poskytovatel sociálních a vzdělávacích služeb – společnost Člověk v tísni • Ochota města řešit problémy sociálně vyloučených • Dostupnost sociálních služeb pro sociálně vyloučené v okolních městech • Rozhled vedení města, kontakty, erudice radních • Dostupnost Prahy • Vynikající dopravní obslužnost	• Existence sociálně vyloučených lokalit „Kolonka“ a „Kočičina“ • Vysoký počet sociálně vyloučených lidí, zejména Romů • Nedostatečná informovanost • o nabídce a kvalitě soc. služeb • Chybějící nabídka pracovních míst přímo v Libčicích • Konzervativní přístup představitelů města k řešení problému sociálně vyloučených • Drogová scéna – výroba, distribuce, užívání drog

* Komunitní plán sociálních služeb města Libčice nad Vltavou (2007/2008), dostupné na http://www.libcice.cz/komunitni_plan/KPSS.pdf, s. 59-65

PŘÍLEŽITOSTI	HROZBY
- Podpora projektů primární prevence na školách - Motivace sociálně vyloučených Romů k soc. začleňování, vzdělávání dětí a hledání zaměstnání u dospělých - Formy sociálního vyloučení v Libčicích nedosahují extrémních podob jako ve velkých městech - Možnost využití dotací kraje, státu a EU při rozšiřování služeb	- Nezájem některých klientů o změnu způsobu života - Další snížení životní úrovně a rozšíření sociálně patologických jevů - Zvýšení napětí v soužití obyvatel v Libčicích

Vize 2012

„Část obyvatel sociálně vyloučených obyvatel opustila sociálně vyloučené lokality a je plně integrována do společnosti. Lokalita „Kolonka“ se stává integrální součástí města bez stigmatu „špatné adresy“. Sociální a vzdělávací služby jsou dostupné pro všechny obyvatele, kteří je aktuálně potřebují.“

Strategické cíle, opatření

Strategický cíl 1: Rozvoj a udržení sociálních služeb a služeb pracovního poradenství

Opatření 1.1.: Terénní sociální práce

Opatření 1.2.: Pracovní poradenství

Opatření 1.3.: Aktivní využití obecně prospěšných prací

Popis strategického opatření 1.1.	Prostřednictvím terénní sociální práce pomáhat jednotlivým obyvatelům Libčic zvyšovat sociální kompetence, integrovat se do společnosti, snížit závislost na sociálních transferech, zajistit si přístup ke standardním zdrojům, na trh práce i do procesu vzdělávání a standardizovat úroveň bydlení.
Očekávané dopady	- Terénní soc. práce je dostupná všem občanům, kteří chtějí službu čerpat. - Zmenšuje se počet lidí ohrožených soc. Vyloučením, služba působí preventivně proti propadu jednotlivých občanů či rodin před ohrožením sociálním vyloučením.
Výše nákladnosti	800 tis. Kč ročně

Finanční zdroje	Zejména strukturální fondy EU (OPLZZ, aj.), MPSV ČR, krajský úřad Středočeského kraje, sponzoři.
Předpokládané počty klientů	150 klientů/rok
Nová služba	NE – udržení a rozvoj stávajících služeb poskytovaných v současné době společností Člověk v tísni.

Popis strategického opatření 1.2.	Prostřednictvím pracovního poradenství pomáhat jednotlivým obyvatelům Libčic aktivně hledat zaměstnání vhodně ke své kvalifikaci a vzdělání, zvyšovat jejich kompetence k vyjednávání o zaměstnání a úspěšnému zvládnutí přijímacího pohovoru. Služba pomáhá mírnit diskriminaci na trhu práce. Pracovní poradce také sleduje situaci na trhu práce ve městě a v regionu včetně Prahy a vytváří databázi volných pracovních míst pro zájemce o zaměstnání.
Očekávané dopady	• Pracovní poradenství je dostupné všem občanům, kteří chtějí službu čerpat. • Zmenšuje se počet lidí závislých na sociálních transferech, zvyšuje se ekonomická úroveň domácností ohrožených soc. vyloučením, zvyšuje se povědomí o možnostech zaměstnání u lidí ohrožených soc. vyloučením.
Výše nákladnosti	200 tis. Kč ročně
Finanční zdroje	Zejména strukturální fondy EU (OPLZZ, aj.), MPSV ČR, krajský úřad Středočeského kraje, sponzoři.
Předpokládané počty klientů	25 klientů/rok
Nová služba	NE – udržení a rozvoj stávajících služeb poskytovaných v současné době společností Člověk v tísni.

Popis strategického opatření 1.3.	Identifikováním potřeb města – zejména v oblasti úklidu a správy veřejných prostranství, ale i výstavby občanské vybavenosti a infrastruktury v obci, vytvořit pracovní místa v obci v režimu

	veřejně prospěšných prací a nabízet je občanům Libčic v motivačních programech. Nabídkou veřejně prospěšných prací se zvyšuje nabídka pracovních míst zejména pro nízko kvalifikované pracovníky a nepřímo se působí na zlepšení pracovních návyků u některých obyvatel.
Očekávané dopady	• Město má pracovní kapacity pro údržbu a stavební práce. • Nízko kvalifikovaní pracovníci mají větší možnost uplatnění a jsou motivovanější k dalšímu hledání zaměstnání.
Výše nákladnosti	100 - 300 tis. Kč
Finanční zdroje	Zejména strukturální fondy EU (OPLZZ, aj.), MPSV ČR, krajský úřad Středočeského kraje, rozpočet města Libčice nad Vltavou.
Předpokládané počty klientů	10 klientů/rok
Nová služba	NE - udržení a rozvoj stávajících služeb realizovaných městem

Strategický cíl 2.: Rozvoj a udržení vzdělávacích služeb

Opatření 2.1.: Individuální doučování dětí ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí

Opatření 2.2.: Skupinové vzdělávací a volnočasové aktivity

Popis strategického opatření 2.1.	Prostřednictvím systematicky organizované služby individuálního doučování provozovaného dobrovolníky - studenty poskytovat dětem ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí možnost pravidelné přípravy na vyučování. Dobrovolníci poskytují dětem oporu při přípravě, dělají s dětmi úkoly, vedou rodiče k většímu zájmu o studium vlastních dětí, pomáhají upravit domácí podmínky pro vzdělávání dětí. Dobrovolníci a koordinátor dobrovolníků úzce spolupracují se školou a jednotlivými učiteli, aby maximalizovaly účinnost vzdělávacího procesu u každého zapojeného dítěte
Očekávané dopady	• Zvýšení motivace dětí chodit do školy ve vlastním zájmu.

	• Zvýšení porozumění rodičů o významu vzdělávání dětí. • Zlepšení spolupráce školy a rodiny. • Zlepšení školních výsledků zapojených dětí.
Výše nákladnosti	350 tis. Kč ročně
Finanční zdroje	MŠMT ČR, Krajský úřad Středočeského kraje, strukturální fondy EU, sponzoři, dárci.
Předpokládané počty klientů	20 klientů/rok
Nová služba	NE - udržení a rozvoj stávajících služeb poskytovaných v současné době společností Člověk v tísni.

Popis strategického opatření 2.2.	Prostřednictvím systematicky organizované služby skupinového vzdělávání a volnočasových aktivit posílit smysluplné využití volného času dětí - a to nejen ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí, ale všech dětí ve městě. Tyto aktivity umožňují přirozené prolínání vrstevníků ve městě a napomáhají přirozené prolínání vrstevníků ve městě a napomáhají přirozené integraci ze sociálně vyloučeného prostředí. Pro děti ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí navíc aktivita znamená možnost vystoupit z málo podnětného prostředí, které často podněcuje děti k socio-patologickému jednání.
Očekávané dopady	• Zvýšení motivace dětí chodit do školy ve vlastním zájmu. • Zlepšení kvality trávení volného času dětí. • Prevence socio-patologických jevů. • Přirozená integrace vrstevníků. • Ochrana okolí před socio-patologickými jevy.
Výše nákladnosti	400 tis. Kč ročně
Finanční zdroje	MŠMT ČR, Krajský úřad Středočeského kraje, strukturální fondy EU, sponzoři, dárci.
Předpokládané počty klientů	60 klientů/rok
Nová služba	NE - udržení a rozvoj stávajících služeb poskytovaných v současné době společností Člověk v tísni a o.s. Roztoč

Strategický cíl 3.: Rozvoj a opatření v oblasti bydlení

Opatření 3.: Rekonstrukce stávajících objektů zejména v lokalitě „Kolonka“ a výstavby bytového fondu charakteru tréninkového nebo sociálního bydlení.

Popis strategického opatření 3.	V návaznosti na vznik pravidel užívání obecních bytů a splácení případných dluhů, rekonstruovat bytové domy v „Kolonce“, popř. snížit jejich kapacitu. Snižování kapacity doplnit výstavbou bytových jednotek v dalších částech města, která budou mít charakter tréninkového (na omezenou dobu s doplňkovými sociálními službami) nebo sociálního bydlení, a to nejen pro motivované, nezadlužené obyvatele sociálně vyloučených lokalit, ale pro všechny obyvatele města, kteří se ocitnou v krizové sociální situaci.
Očekávané dopady	• Postupný zánik lokality „Kolonka“. • Standardizace bytových poměrů v lokalitě „Kolonka“. • Zvýšení sociálních kompetencí mj. k užívání bytů u sociálně vyloučených obyvatel. • Bytový fond města určený pro občany, kteří se ocitnou v sociální a následně i bytové krizi.
Výše nákladnosti	5 – 40 mil. Kč ročně
Finanční zdroje	Strukturální fondy EU, MMR ČR, firmy podnikající v oboru stavebnictví.
Předpokládané počty klientů	5 – 50 klientů
Nová služba	ANO

Strategický cíl 4.: Afirmativní akce

Opatření 4.: Podpora občanské aktivity při sociálním začleňování

Popis strategického opatření 4.	Prostřednictvím afirmativních akcí podpořit občanskou aktivitu nejen lidí z lokalit „Kolonka“ a „Kočičina“, ale i ostatních obyvatel města Libčice. Mezi afirmativní akce mohou patřit rozličné kulturní a vzdělávací aktivity, sportovní klání apod. Cílem je finančně i záštitou podpořit vlastní iniciativu každého obyvatele se zřetelem na aktivizaci lidí ze sociálně vyloučených lokalit.
Očekávané dopady	• Zvýšení motivace obyvatel k aktivnímu zapojení do života města. • Podpora kulturních, společenských a sportovních akcí v Libčicích. • Přirozené zlepšení atmosféry ve městě. • Zvýšení povědomí o různých kulturách a tradicích různých skupin i jednotlivců v Libčicích. • Prevence socio-patologických jevů.
Výše nákladnosti	20 - 200 tis. Kč ročně
Finanční zdroje	Krajský úřad Středočeského kraje, nadační fondy, sponzoři, dárci, město Libčice nad Vltavou.
Předpokládané počty klientů	100 klientů/rok
Nová služba	ANO